

Barndomar i antropocen

Idéer om goda barndomar under
människans epok

Hanna Sjögren

STOCKHOLM
UNIVERSITY PRESS

Barndomar i antropocen

**Idéer om goda barndomar under
mänskans epok**

Hanna Sjögren

STOCKHOLM
UNIVERSITY PRESS

Published by
Stockholm University Press
Stockholm University
SE-106 91 Stockholm, Sweden
www.stockholmuniversitypress.se

Text © The Author 2023
License CC BY-NC
ORCID: Hanna Sjögren: <https://orcid.org/0000-0002-4833-8292>

First published 2023
Cover illustration: Dystopia, By *droidchick*, licensed under CC BY 2.0
Cover designed by Anna Silberstein, Stockholm University Press

Stockholm Studies in Education (Online) ISSN: 2003-6159

ISBN (Paperback): 978-91-7635-214-4
ISBN (PDF): 978-91-7635-215-1
ISBN (EPUB): 978-91-7635-216-8
ISBN (Mobi): 978-91-7635-217-5

DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf>

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/> or send a letter to Creative Commons, 444 Castro Street, Suite 900, Mountain View, California, 94041, USA. This license allows sharing and copying any part of the work for personal use, providing author attribution is clearly stated. This license prohibits commercial use of the material.

Suggested citation:
Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under mänskans epok*. Stockholm: Stockholm University Press.
DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf>. License: CC BY-NC

To read the free, open access version of this book online, visit <https://doi.org/10.16993/bcf> or scan this QR code with your mobile device.

Stockholm Studies in Education

Stockholm Studies in Education (ISSN 2003-6159) is a peer-reviewed and open access book series for publication of research in education. It aims to cover a broad range of academic monographs and edited volumes in education including, for example, adult learning; career development; citizenship education including cosmopolitanism, patriotism and nationalism; democracy and education; health and education; higher education; history of education; international studies; interaction, communication and learning; leadership and organization in schools and society; philosophy of education; policy studies; sociology of education, and vocational education and training.

Editorial Board

- Tore West (Chairperson), Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Meeri Hellsten, Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Stefan Ekecrantz, Associate Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Johanna Ringarp, Associate Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Maria Calissendorff, PhD, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Fredrik Hertzberg, Associate Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden
- Jon Ohlsson, Professor, Department of Education, Stockholm University, Sweden

Titles in the series

1. Carlhed Ydhag, C. 2020. *Uppkomsten av ett professionellt medicinskt fält. Läkares, sjuksköterskors och laboratorieassistinters formering*. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bbc>
2. Gunnarsson, K. and Bodén, L., 2021. *Introduktion till postkvalitativ metodologi*. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bbh>
3. Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf>

Principer för sakkunniggranskning

Böcker som är publicerade med Stockholm University Press är sakkunniggranskade. Varje bokförslag skickas till ett redaktionsråd av experter inom ämnesområdet för en första bedömning. Om redaktionsrådet och förlagskommittén anser att förslaget är av god kvalitet, accepteras detta för vidare hantering. Det fullständiga bokmanuset granskas i sin helhet av minst två obe- roende experter.

En utförlig beskrivning av förlagets riktlinjer för sakkunniggranskning finns på webbplatsen: <https://www.stockholmuniversitypress.se/site/peer-review-policies/>

Redaktionsrådet för *Stockholm Studies in Education* tillämpar en dubbel anonymisering av granskningsprocessen för manuskript, vilket innebär att författaren och granskarna varit anonyma för varandra under granskningsprocessen. Granskarnas namn har avslöjats för författaren först efter beslut om publicering.

Tack till granskare

Ett särskilt varmt och stort tack riktas till dem som har sakkunniggranskat denna bok innan publicering.

Detta bokmanus granskades av:

- Ida Vikøren Andersen, Doktor, Institutt for fremmedspråk, Universitetet i Bergen, Norge.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4141-5822>
- Tanja Joelsson, Docent, Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. ORCID:
<https://orcid.org/0000-0002-5209-0904>

Författarpresentation

Hanna Sjögren är biträdande lektor i pedagogik vid Malmö universitet. I sin forskning utgår hon från kritiska perspektiv på utbildning och barndom, och har bland annat studerat hur lärarutbildare skapar gemensamma förståelser kring begreppet hållbar utveckling i sin undervisning, hur svenskar födda mellan 1910–1940 minns naturen i sin barndom samt hur kommunala tjänstemän och vårdnadshavare ser på konflikten mellan individens frihet och elevers lika möjligheter vid skolval.

Till Devrim

Orion och

Julian

Innehåll

Förord xi

Kapitel 1. Skärningspunkten barndomar/antropocen 1

Mänskanskans epok antropocen 3
Bokens kunskapsbidrag i förhållande till två forskningsfält 6
Urval, avgränsningar och fokus på vuxnas blick på barndomar i antropocen 9
En kritisk ansats som metod: "Det är okej att inte vara okej" 12

Kapitel 2. Längtan efter oskyldiga barndomar: Spår av modernitetens renässans i mottagandet av Greta Thunbergs tal till vuxenvärlden 17

Tre världsbilder som analytiska begrepp 19
Naturvetenskap som sanning 20
För människobarnets skull 27
Längtan efter räddning 30
Slutsatser 34

Kapitel 3. Speciella barndomar: Idealbarnen i utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn 37

Analytiska begrepp med fokus på barn- och människosyn 39
Intrasslade barn 44
Enastående barn 48
Slutsatser 51

Kapitel 4. I dubbla verkligheter bland medelklassens barn: Litterära skildringar av ansvarsfulla barndomar i böcker med klimat- och miljötema 55

Dubbla verkligheter och subjektspositioner som analytiska begrepp 58
Wilma: Det miljömedvetna barnet som konsument 60
Athena: Det miljömedvetna barnet som demokratisk medborgare 64

Timmy: Det miljömedvetna barnet som industrisabotör	66
Jenny: Det miljömedvetna barnet som övermänniska	68
Arbetarklassens barn saknas	71
Slutsatser	73
Kapitel 5. Slutsatser och frånvaron av facit: Idéer om önskvärda barndomar under människans epok och barns liv och tillvaro som startpunkt 75	
Kritikens funktion och betydelse i relation till barndomar och antropocen	77
Tre ideala barndomar i den antropocena samtiden	78
Barns liv och tillvaro som startpunkt	82
Referenser	85

Förord

Tack till er som i olika omgångar läst och kommenterat bokens kapitel: Christine Antaya, Baki Cakici, Johan Dahlbeck, Robin Ekelund, Helen Hasslöf, Malin Henriksson, Hanna Hofverberg, Malin Ideland, Elisabeth Kring och Carolina Martinez. Vad som återstår av oklarheter och eventuella konstigheter kan bara jag hållas ansvarig för. Tack till Robert Aman för att du så generöst delade med dig av dina kunskaper om bokskrivande. Tack Erika Lundell för givande samtal om glädje och sorg kring forskningsprocessen. Tack till Sophie Holgersson och Hedlandet residens i Torna Hällestad för att jag fick bo och skriva i skuggan av bokträden. Jag vill även tacka de två vetenskapliga granskarna och redaktionsrådet Stockholm Studies in Education vid Stockholm University Press för noggranna och konstruktiva kommentarer på hela manuset.

Malmö den 31 mars 2023

Hanna Sjögren

Kapitel 1. Skärningspunkten barndomar/antropocen

Världen brinner. I början av pandemisommaren 2020 besökte jag och min då femåriga son den dokumentära utställningen Antropocen, som just då visades på Teknikens och sjöfartens hus i Malmö.¹ Det första som möter oss är utställningsaffischen som föreställer häpnadsväckande stora högar av tjuvjagade elfenben satta i brand. Innan jag läser vad det är som brinner har jag svårt att förstå vad det är. Det ser skevt ut. Inne i utställningslokalen ser vi en film av händelsen. En filmduk med en stor brinnande eld är projicerad på en av väggarna. Min son undrar om han kan känna på elden, eller om den bränns. Vi spenderar nästan hela besöket med att titta på elden. Vi närmar oss elden, vi lyssnar på den, vi funderar på vad som brinner och hur lång tid det tar för den att brinna ner. Efter en stund tröttnar min son och vill gå ut i museishoppen för att köpa något. En leksak eller något att äta. Därefter går vi tillbaka in i den mörka utställningslokalen. Återigen går vi till elden.

Enligt utställningstexten har konstnärerna velat skildra det vi människor som art är ansvariga för men som vi vanligtvis inte ser. Jag funderar på det som skildras genom bilderna och filmerna: människans groteska framfart på jordklotet. Förgängligheten i vår existens som art. Den planet som min son och hans generation ärver. Men för min son är det den fascinerande och uppslukande elden som är utställningens stora behållning. Inte för att

¹ En utställning med foto och film av Edward Burtynsky, Jennifer Baichwal och Nicholas de Pencier. Utställningen visar resultatet av ett projekt där en internationell grupp forskare undersöker om planeten har gått in i en ny epok: Antropocen.

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 1–15. Stockholm: Stockholm University Press.
DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.a>. Licens: CC BY-NC.

den gestaltar en annalkande apokalyps utan för att den är iögonfallande och fångar hans intresse. Jag förklrarar för honom att benen som brinner har suttit på döda djur som inte fick dödas och att det är därför benhögarna är satta i brand. Det verkar intressera honom. Jag tvekar inför fortsättningen: Vad är rätt att berätta för ett barn om planetens tillstånd?

I mitt och sonens möte med de brinnande elfenbenen iscensätts den intima relationen mellan barn och natur som löper som en röd tråd genom kultur- och samhällsliv i västvärlden (Halldén, 2011; Sjögren, 2023; Taylor, 2011). Barnets plats i naturen verkar ha fått sig en törn. Idéen om naturen har i och med människans framfart, till följd av industrialiseringen och en accelererande expansion, gått från ren och skyddsvärd till farlig och oberäknelig. Barn kan inte längre släppas lösa för att förverkligas i en oskyldig och god natur (Louv, 2005). Därmed är betydelsen av barndom och vad det just nu innebär att vara barn under förändring. Visserligen präglas alla tider i någon mån av en känsla av förändring och uppbrott i förhållande till det förgångna, men den växande insikten om att människan har satt sin prägel på hela jordklotets yta och att mänskligheten nu är en geologisk kraft bidrar, vill jag hävda, till nya frågor om förhållandet mellan natur och kultur, och om människans ansvar för både utvecklingen av och välbefinnandet för jorden som helhet. I och med de relativt nya insikterna om människans roll på jorden, som jag tar som utgångspunkt i den här boken, finns det skäl att i just vår samtid ställa frågor och rikta den analytiska blicken mot vilka idéer om barndomar som konstrueras inom olika arenor som bidrar till olika bärande kulturella föreställningar om barn och barndomar. I den här boken ligger fokus på tre sådana arenor: politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema.

Idéer om barndomar har varierat över tid beroende på olika historiska, kulturella, sociala och politiska faktorer (Ariès, 1962; Axelsson & Qvarsebo, 2017; Zelizer, 1994). Specifikt har idéer om barndomar och natur ofta sammankopplats med både moraliska och politiska intentioner. I Sverige finns det en stark tradition av att se den goda barndomen som möjlig att förverkliga i just naturen (Halldén, 2019; Sjögren, 2023). När naturen framträder

som en farlig plats som hotar vår arts framtida existens finns det anledning att fråga sig om och hur relationen mellan barn och natur förändrats över tid. Beskrivningar av barndomsminnen i naturen kan exempelvis vara ett sätt att analytiskt komma åt hur idéer om relationer mellan nutid och dåtid bidrar till tidsbundna idéer om kopplingen mellan natur och barndomar (Sjögren, 2023; Sobel, 1990). En utgångspunkt i den här boken är att kartan som representerar relationen mellan barndom och natur möjligent håller på att ritas om eftersom vår uppfattning om dess terräng är förändrad. Nya kartor skapar nya representationer och betydelser för barndomar, vilket påverkar kulturella föreställningar om hur barn bör vara och hur barnuppfosten ska gå till.

Den här boken handlar om att undersöka betydelsen av barndomar under den tidsperiod som föreslagits få namnet antropocen, eller annorlunda uttryckt: människans epok. Bokens blick riktas mot hur barndomar tolkas och förstas av vuxenvärlden i relation till klimat- och miljöfrågor såsom de kommit att förstås inom ramen för antropocen. Hur perioden barndom i människors liv förstas har betydelse för människor – både barn och vuxna. *Bokens övergripande syfte är därför att studera vad som utspelar sig i skärningspunkten mellan barndomar och antropocen på de tre arenor som är i fokus för boken: politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema. Utifrån ett analytiskt fokus på hur vuxenvärlden konstruerar önskvärda barndomar frågar jag också vilka ideala barndomar som framträder på dessa tre arenor.*

I resten av detta inledande kapitel presenterar jag hur begreppet antropocen uppstått och hur det definieras, därefter presenterar jag vilka forskningsfält boken relaterar till, bokens kunskapsbidrag, på vilket sätt studien är avgränsad och till sist argumenterar jag för och försvarar bokens hemvist inom en akademisk, kritisk tradition.

Människans epok antropocen

Begreppet antropocen kommer från geovetenskapen, men har fått spridning till många andra områden, bland annat inom

humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (Sjögren & Hofverberg, 2022). Antropocen beskrivs som en tidsepok där den mänskliga arten har satt sin prägel på jordklotets hela yta till följd av ett accelererande utnyttjande av naturresurser. De forskare som föreslagit begreppet menar att antropocen ska ersätta epoken holocene, som pågått under 12 000 år. Den holocena epoken präglades av ett milt och stabilt klimat på jorden vilket gav förutsättningar för den mänskliga civilisationen att blomstra (Hamilton, 2018). Begreppet antropocen lanserades bland andra av den Nobelprisvinnande atmosfärkeminste Paul Crutzen, som gjorde fenomenet känt i början av 2000-talet. Crutzen (2006) drog slutsatsen att mänskliga aktiviteter har vuxit så mycket att de sammantaget blivit till en betydande geologisk kraft (se även Steffen m.fl., 2007). Antropocen definieras som en geologisk epok karaktäriserad av effekterna av människans aktiviteter på hela jordens geologi och ekosystem vilket även inkluderar klimatförändringar (Waters m.fl., 2016). Även om orsakerna till specifika miljöförändringar fortfarande diskuteras inom forskningen, är de flesta forskare inom naturvetenskapen överens om att jordens klimat förändras och att denna miljöförändring kommer att få allvarliga konsekvenser för vårt vardagsliv. Antropocen beskrivs av vissa forskare som ”ett avbrott” från vilket det inte finns någon återkomst (Hamilton, 2018; Horn & Bergthaller, 2020). Att se mänskligheten som en geologisk kraft bidrar till nya frågor om förhållandet mellan natur och kultur, och om människans ansvar för både utvecklingen av och välbefinnandet för jorden som helhet. Begreppet antropocen har stött på kritik inom humanvetenskapen, framför allt från olika kritiska positioner som lyft fram att det är missvisande att se antropocen som orsakat av hela mänskligheten eftersom det enbart är en mindre del av vår art som levt långt över gränserna för jordens resurser (se till exempel Haraway, 2015; Malm & Hornborg, 2014; Moore, 2017). Humanekologerna Andreas Malm och Alf Hornborg (2014) lyfter till exempel fram att begreppet antropocen riskerar att naturalisera ett naturvetenskapligt narrativ som inte tar hänsyn till kapitalismens centrala roll i att överutnyttja naturresurser och skapa global ojämlikhet.

Även om begreppet antropocen blivit kritisert och omdiskuterat har det fått stort inflytande, detta blir inte minst tydligt i den forskning som presenteras och analyseras i bokens *Kapitel 3*. Vissa forskare menar alltså att antropocen helt omdefinierar förutsättningarna för vårt tänkande och vår existens: att begreppet erbjuder ett tydligt brott mot det som tidigare varit. Om det är sant att den mänskliga arten genom sin existens har lyckats omdefiniera jordklotets fysiska miljö måste vår art anses exceptionell. Å andra sidan är de processer som nu sägs omskapa jordens yta svåra, troligen omöjliga, att stoppa genom människors annorlunda agerande. Därför behöver människan som art erkänna sig delaktig i och underkasta sig naturens processer. I det avseendet är människan i den antropocena epoken inte längre exceptionell, utan snarare en art bland andra. Det finns alltså fog för att tala om att den antropocena epoken kan innebära nya sätt (för vissa av oss) att vara mänskliga på. Begreppet antropocen signalerar på många sätt att en ohållbar utveckling redan är här och idag innebär en högst påtaglig verklighet för många människor, djur, växter och ekosystem globalt. Devisen om en hållbar utveckling som cirkulerat globalt sedan 1980-talet och Förenta nationernas (FN) Brundtlandkommission är i det här avseendet daterad – den ohållbara utvecklingen är här för att stanna vare sig vi välkomnar den eller ej (se även Sjögren & Hofverberg, 2022). Dagens och morgondagens generationer av barn kommer att få leva med denna verklighet i ännu högre grad än dagens vuxna.

Elisabeth D. Gibbons (2014) vid Harvarduniversitetet i USA har gått igenom internationell forskning om hur klimatförändringarna påverkar barn och barns rättigheter globalt. Hon konstaterar att barn riskerar att dabbas oproportionerligt mycket av klimatförändringarna i jämförelse med vuxna. Barns rätt till liv, hälsa, beskydd, utbildning och att påverka beslut som rör dem försämrar vid torka, översvämningar och andra extrema väderfenomen som vi kommer att behöva vänja oss vid i allt större utsträckning. I den här boken sätts därför fenomenet antropocen samman med barndom, en annan typ av period med ett helt annat slags tidsskala, utifrån hur den här epoken kastar ljuset på framtida generationer.

Bokens kunskapsbidrag i förhållande till två forskningsfält

Den här boken ger ett bidrag till två forskningsfält genom att studera skärningspunkten mellan antropocen och barndomar. Forskningsfälten är dels barndomssociologi, dels samhällsvetenskaplig och humanistisk forskning om miljöfrågor, så kallad grön humanvetenskap.

Inom barndomssociologin förstås barndom som dels en period i varje människas liv, dels en social struktur (Corsaro, 2015; James & Prout, 2015; Jenks, 2005). Barndom som social struktur är ideologiskt och politiskt betydelsefull. Inom fältet har forskare sedan början av 1990-talet tagit sig an forskning om barn och barndom som socialt konstruerade kategorier. Det innebär att gruppen barn ses som en socialt och kulturellt konstruerad kategori, i likhet med andra betydelsebärande kategorier såsom genus, klass och etnicitet. De biologiska och utvecklingspsykologiska förklaringarna till vad ett barn är ifrågasätts inom barndomssociologin till förmån för en mer poststrukturalistiskt inriktad förståelse för att barndomar inte är av naturen givna. Med detta menas att barndomars betydelse formas inom ramarna för specifika samhälleliga och kulturella kontexter (se även Ariès, 1962; Zelizer, 1994). Inom barndomssociologin är barn som politiska subjekt en viktig utgångspunkt och barns liv, erfarenheter, relationer och vardag är centrala för forskare inom fältet (James & Prout, 2015).

Inom fältet används begreppen *varande* och *blivande* för att beskriva två kontrasterande sätt att se på barndomar. I den teoretiska litteraturen görs följande distinktion mellan begreppen: Dels kan perioden barndom ses som synonym med blivande ("becoming" på engelska), det vill säga en process som barn går igenom för att bli till som fullständiga och kompletta vuxna mäniskor. Enligt detta synsätt är barn ofullkomliga och barndom ska snarast förstås som processer nödvändiga för att färdigställa produkterna – det vill säga produkter i form av vuxna mäniskor. Dels kan barndomar ses som synonymt med ett varande ("being" på engelska), det vill säga som viktiga, fullständiga och värdefulla i sig själva. Enligt detta synsätt ska barndomen ges lika stort värde som andra perioder i livet. Att barndomen bara skulle vara en resa på väg mot fulländning förkastas helt, till förmån för att se barndom

i sig själv som viktig. Flera barndomssociologer har velat problematisera denna skarpa distinktion mellan varande och blivande, för att i stället betona att barndomar präglas – och måste få präglas – av båda sätten att förstå denna period i varje människas liv. Sociologen Emma Uprichard (2008) menar exempelvis att det är betydelsefullt hur det som händer i barns liv idag påverkar deras framtid som vuxna.

Sociologen Nick Lee (2001) beskrev redan för 20 år sedan att barns uppväxt har gått från att präglas av en osäker resa mot ett stabilt vuxenliv till att hela resan inklusive destinationen, vuxenheten, präglas av osäkerhet. Tidigare förståelser av barndom såg denna period i livet som osäker och föränderlig och vuxenlivet som stabilt. Eftersom barndom konstrueras och förstas i relation och i motsats till vuxenlivet ("adulthood" på engelska) innebär den här osäkerheten att dikotomin mellan den oberäknliga barndomen och det stabila vuxenlivet är bruten. Barndomsresan avslutas inte längre i en ontologisk säker vuxenhet. Lee argumenterar därför för att det skett ett skifte i förståelsen av barndom som en period i livet där det ständigt dyker upp nya osäkerheter. Med anledning av detta skifte förordar han en teoretisk vidareutveckling av barndomssociologin som kan fånga barndomens komplexitet och multiplicitet. Lee vänder sig till franska teoretiiker som Bruno Latour, Jacques Derrida, Félix Guattari och Gilles Deleuze som samtliga på olika sätt arbetat med teorier som bryter isär och ifrågasätter tillvaron som enhetlig. I Lees diagnos av samtida barndomar inkluderas förändringar i ekonomiska och sociala strukturer, liksom utvecklingen av informationsteknologi, urbanisering och förändrade medievärden. Vad Lee helt förbisåg för 20 år sedan är dock huruvida miljö- och klimatfrågorna ska räknas in i diagnosen och omformuleringen av samtida barndomar och huruvida dessa frågor bidrar till att omforma betydelsen av barndom. I ett senare verk argumenterar Lee (2013, s. 151 min översättning från engelskan) dock för att barn har en unik möjlighet i egenskap av "kreativa mänskliga resurser" att tänka och agera i relation till klimatförändringar. Miljö- och klimatfrågor i relation till barndom har också tagits upp och diskuterats av bland andra barndomsforskaren Affrica Taylor (2013) som i sina ambitioner att uppdatera barndomsforskningen föreslår ett vidgat begrepp

av barndom med utrymme för icke-mänsklig agens, bland annat genom begreppet ”gemensamma världar” (“common worlds” på engelska). Jag går djupare in på och problematiserar denna optimistiska ambition i *Kapitel 3*, men jag vill nämna den här eftersom Taylors bok trots allt utgör en föregångare när det gäller att förä samman barndomar och antropocen.

Genom att studera de barndomar som framträder på de olika arenor som är i fokus för boken utvecklar jag genom denna studie en vidare förståelse för hur vårt samhälle navigerar i en värld som präglas av accelererande miljöförändringar och vilka slags barndomar som genereras: vilka slags barndomskartor vi nu navigerar efter. För att kunna teoretisera betydelsen av antropocen utgör den gröna humanvetenskapen ytterligare ett viktigt fält som boken förhåller sig till. Den här boken är därför också ett bidrag till det växande forskningsfältet grön humanvetenskap, ett brett fält där humanistiska och samhällsvetenskapliga forskare intresserar sig för kulturella och sociala dimensioner av relationen mellan natur och kultur. Inom grön humanvetenskap står spörsmål om hur miljöfrågor konstrueras och positioneras i samhället i fokus för teorier och analyser. Frågor kring hur relationen mellan natur och kultur skapas och utmanas i olika kontexter är centrala. På engelska kallas detta fält för Environmental Humanities. Tre forskare på fältet, Astrida Neimanis, Cecilia Åsberg och Johan Hedrén (2015, s. 71), menar att kärnan i forskningen inom detta tvärvetenskapliga och mångfasetterade fält är att miljö och natur aldrig bara förstås som något som ”är”, i stället uppfattas natur som något som både skapas och skapar människor och dess aktiviteter. Hur vi människor namnger naturen genom språket har betydelse för hur vi kan förstå och nära oss naturen, men det som händer i naturen, påverkar också oss. Påverkansrelationerna har ingen enkel riktning. Miljöhistorikern Sverker Sörlin (2017, s. 201) skriver att ”[o]rd tänker åt oss” apropå namnet antropocen och hur dess vetenskapliga betydelse breder ut sig och får nya betydelser i nya sammanhang. Det innebär att förståelser av antropocen också skapar förståelser av människan och dess natur. Genom att flytta dessa teoretiska förståelser av naturen och antropocen till barndomsforskningen uppstår nya frågor som undersöks empiriskt i *Kapitel 2–4*, där blicken på barndom undersöks inom

tre olika arenor – politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema – utifrån olika teoretiska ingångar och begrepp med inspiration från fälten barndomssociologi och grön humanvetenskap. I *Kapitel 2* används världsbilder (i form av modernitet, postmodernitet och reflexiv modernitet) för att undersöka politisk klimataktivism genom analyser av Greta Thunbergs tal. I *Kapitel 3* undersöks arenan utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn i form av den internationella forskningsfronten med hjälp av två begreppspar från barndomssociologi (dionysiska och apolloniska barn) och miljöhistoria (människan som antropos och människan som homo). I *Kapitel 4* undersöks barnböcker utifrån begrepp från miljösociologi (dubbla verkligheter) och politisk teori (subjektspositioner). I *Kapitel 5* syntetiseras slutsatserna i de tre empiriska kapitlen och en diskussion förs om vilka barndomar som framkommit genom bokens analyser. Genom att studera de barndomar som framträder i antropocen inom de tre arenor som boken har fokus på bidrar den här studien med kunskap kring hur önskvärda barndomar konstrueras i denna nya epok. Boken är ett bidrag till forskning om relationen mellan barndom och natur. Jag bidrar genom studien med kunskap till fältet dels genom att fokusera på antropocen som fenomen, dels genom mina närläsningsar och analyser av materialet från de tre arenor som studeras.

Urval, avgränsningar och fokus på vuxnas blick på barndomar i antropocen

Inom barndomssociologin har barn en privilegierad position och en viktig utgångspunkt är ofta att utgå från att barn ”är värda att studera i sin egen rätt” (James & Prout 1990 citerad i Halldén, 2007). I den här boken frångår jag, främst med inspiration från kritisk maskulinitsforskning (Gottzén m.fl., 2020) och kritiska vithetsstudier (Nayak, 2007), devisen att utgå från barns perspektiv. I stället intresserar jag mig för hur det vuxna ”vi:et” konstruerar föreställningar om barn. Inom det barndomssociologiska fältet har det på senare tid framförts argument för att ”barnism” (”childism” på engelska) bör kunna utgöra en kritisk och affirmativ

position – likt feminism – för alla som stödjer kampen för att barns rättigheter och perspektiv ska tas tillvara i kunskapsproduktionen och samhället, i större utsträckning än vad som sker idag (Biswas, 2022; Sundhall, 2017; Wall, 2021). Jag sympatiserar visserligen med sådana argument, men väljer i den här studien att i stället fokusera på hur vuxenvärlden konstruerar idéer om goda barndomar eftersom jag vill hävda att vuxnas perspektiv på världen inte problematiseras och synas i sömmarna i tillräckligt stor utsträckning inom fältet. Inom den gröna humanvetenskapen är det vanligt med studier som fokuserar på ideologier, diskurser och meningsskapande inom miljö- och klimatområdet (Bird Rose m.fl., 2012; Neimanis m.fl., 2015). Även om det finns flera studier som fokuserar på hur barn framställs (de Moor m.fl., 2021; Kverndokk, 2020; Morris, 2021), avser jag att komplettera den viktiga forskning som redan gjorts med hjälp av de kritiska perspektiv på konstruktioner av barndom som det barndomssociologiska fältet inspirerat till.

Den gemensamma nämnaren genom bokens kapitel är, som redan nämnts, att vuxnas blickar på barndom skärskådas i relation till den antropocena epoken. I stället för att låta barn tala med förhoppning om att få tillgång till barnets röst har jag valt en annan väg: fokus här är hur vuxnas blickar projiceras och producerar idéer om barndomar i den antropocena epoken. Olika sammanhang som engagerar sig i och definierar barndomar, såsom politisk aktivism, utbildningsforskning och litteratur för barn och unga, har ibland fetischiserat relationen mellan barndom och natur. Jag vill därför utifrån en kritisk analys plocka isär och kritiskt granska vilka bilder av barndomar i antropocen som vuxenvärlden projiceras. Därför har jag gjort det analytiska valet att fokusera på barndomar i antropocen som en projektionsyta för vuxenvärldens drömmar och önskningar.

Analyser av vuxnas blickar på barndomar – och inte barns blickar – menar jag är betydelsefulla för att kunna diskutera de existentiella frågor som ofta omgärdar miljö- och klimatfrågorna både globalt och lokalt. Detta analytiska val ger nycklar till nya insikter genom att sätta in människans epok antropocen i specifika, lokala sammanhang. Analyser med blicken på barndom görs i tre tematiska kapitel som lyfter fram hur barndom skapas inom olika arenor och på olika nivåer: inom politisk klimataktivism

(med fokus på Greta Thunbergs tal), i utbildningsforskning riktad mot yngre barn (med fokus på hur fältet tagit sig an begreppet antropocen) samt i litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema. Dessa tre arenor är alla med och konstruerar kulturella och bärande föreställningar om barndomar. I det sista kapitlet, *Kapitel 5*, vävs de tre arenorna samman och jag syntetiseras resultaten i en diskussion om vilka önskvärda barndomar som framkommit genom analyserna. Det innebär inte att andra arenor skulle kunnat komma i fråga för analyserna som görs i den här boken. För att möjliggöra närläsningar av textmaterialet från de tre arenor som ingår i studien har jag varit tvungen att göra vissa avgränsningar. Materialet som analyseras inom ramen för boken består av (a) 16 tal av Greta Thunberg, (b) 19 forskningsartiklar samt (c) fem barn- och ungdomsböcker som behandlar klimat- och miljöfrågor. Jag har gjort närläsningar av sammanlagt cirka 1500 sidor. Ett bredare urval än så hade inneburit en annan typ av mindre detaljerade analyser. En avgränsning som jag också gjort är att jag bara studerar sekundärlitteratur, det vill säga jag har inte gjort några intervjuer eller observationer utan hållit mig till tryckta källor som varit lätt att tillgå. En förklaring till urvalet av sekundärlitteratur är att COVID-19-pandemin pågick under perioden jag arbetade med studien, även om det inte är ett vetenskapligt giltigt skäl för urvalet. Denna studie har också begränsningar i tid och har genomförts mellan åren 2019–2021: Materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 2* gjordes under 2019, materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 3* gjordes under 2020 och materialinsamlingen och analyserna i *Kapitel 4* gjordes under 2021. Denna avgränsning speglar materialet som ingår i de olika kapitlen. Trots det begränsade urvalet representerar materialet ändå en viss bredd i relation till bokens övergripande syfte om att studera vad som utspelar sig i skärningspunkten mellan barndomar och antropocen på de tre arenor som är i fokus för boken, utifrån ett analytiskt fokus på hur vuxenvärlden konstruerar önskvärda barndomar. I *Kapitel 2* om politisk klimataktivism ligger fokus på hur och varför vuxenvärlden *tilltalas* av en representant från den ungdomsdrivna miljörörelsen, i *Kapitel 3* om utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn ligger fokus på hur vuxenvärlden *talar om* barn och i *Kapitel 4* om utvald litteratur för barn i åldrarna 6–12 år med

miljö- och klimattema ligger fokus på hur vuxenvärden *talar till* barn. Dessutom rör sig de tre temana mellan olika geografiska kontexter: I *Kapitel 2* tilltalar den (då) svenska tonåringen Greta Thunberg en internationell publik, i *Kapitel 3* talar ett internationellt forskningsfält om barn och i *Kapitel 4* talar svenska/skandinaviska författare till barn. Därtill spänner materialet över olika åldrar som ingår i barndomen: I *Kapitel 2* är det en tonåring som talar, i *Kapitel 3* är det utbildning för yngre barn som behandlas (barn i åldrarna 0–8 år) och i *Kapitel 4* är det litteratur för barn i åldrarna 6–12 år som är i fokus för analysen. Som barnräknar jag här, i likhet med definitionen i FN:s barnkonvention (1989), alla mänskor som är under 18 år.

Trots att materialet uppvisar en viss bredd bör det nämnas att min blick på de här frågorna ändå är geografiskt begränsad. Jag analyserar tal från en frontfigur inom den globala klimatrörelsen, internationell forskning publicerad på engelska och slutligen böcker för barn och unga skrivna av skandinaviska författare. I den här boken kan det med andra ord inte göras några anspråk på att ge en heltäckande bild av alla de barndomar som levs i vår antropocena epok. Antropocen kan innehära både att mänskligheten förs samman i vår gemensamma (nya) identitet som planetär kraft, och att våra erfarenheter av de effekter som är satta i rullning kommer att påverka oss mycket olika beroende på var i världen vi befinner oss. Våra liv är både globala och lokala. För kunskapsproduktionen i allmänhet och forskningen i synnerhet innehåller det här att vi måste kunna tänka parallellt både utifrån planetära och lokala perspektiv. I den här boken gör jag därför inget anspråk på att erbjuda en fullständig och heltäckande bild av barndomar i antropocen, men med min granskande blick på vuxnas föreställningar om barndomar bjuder jag in till fler undersökningar av hur den antropocena epoken påverkar innebörderna och betydelsen av barndomar.

En kritisk ansats som metod: ”Det är okej att inte vara okej”

Det finns en återkommande tendens inom de olika områden som jag analyserar i relation till antropocen att tämligen omgående

ta steget från problem till lösningar. Att hålla hoppet uppe och inte fastna i destruktiva och mörka tankar är ett väldigt starkt imperativ i samtidens av klimatförändringar och andra miljöförföringar, inte minst i relation till utbildning (se till exempel Ideland, 2018; Sjögren, 2016). Inom den pedagogiska forskningen betonas genomgående barnets handlingskompetens och aktörsskap, som ett slags politiskt och moraliskt mantra. Syftet med det angreppssättet som presenteras och används i den här boken är i stället att skapa en motbild till strävan efter lösningar: Jag strävar efter att för en stund kunna dröja mig kvar i hopplöshet och tvivel, jag tror nämligen att det finns något där att hämta för att bättre förstå relationen mellan barndomar och antropocen. Filosofen Mara van der Lugt (2021, s. 415) argumenterar för ett slags pessimismens etik genom att lyfta vikten av att våga se verklighetens svårigheter för att på längre sikt åstadkomma möjlig förändring:

by unsettling us out of our comfort zones and imbuing us with some of the dauntlessness that the pessimists show us by their example, a willingness to sing even of the most terrible things, thereby to open our eyes, thereby to open our hearts.

van der Lugt citerar ett meddelade som hon läst på en parkbänk under hennes arbete med pessimismens ställning i den filosofiska idéhistorien. På det handskrivna meddelandet vid bänken läser hon: ”Det är okej att inte vara okej” (“It's ok to not be ok” på engelska) (van der Lugt, 2021, s. 414). Hon använder sedan detta meddelande som en sammanfattning av hennes filosofiska argumentation om att vi behöver skapa utrymme för olika typer av lidanden eftersom de trots allt finns där. Att omedelbart kräva lösningar och optimism kan till och med öka lidandet, menar van der Lugt. Inom kritisk teoribildning har Paul Ricœur (2019) myntat begreppet ”misstänksamhetens hermeneutik” (“hermeneutics of suspicion” på engelska) dit han räknade tänkare som Karl Marx, Sigmund Freud och Friedrich Nietzsche, vilka alla på olika sätt undersökt och kritiseringat hur för givet tagna konventioner verkar genom ideologi och psyke. Trots det senaste decenniets vurm för postkritiska analyser inom samhällsvetenskap och humaniora (Anker & Felski, 2017; Zamojski m.fl., 2018), där forskare

argumenterat för behovet av att inom de tolkande vetenskaperna röra sig bortom de kritiska traditionerna, vill jag fortsatt påstå att kritiken har en viktig funktion att fylla för att förstå ämnet barndomar i antropocen som står i centrum för denna bok. I förhållande till den existentiella magnitud som rymts inom den antropocena epoken finns det psykologiska skäl att få ge plats åt ”smärta, förlust och sorg” (Randall, 2009, s. 118 min översättning från engelskan) som antagligen kommer vara nödvändiga att hantera för att kunna leva och överleva i en antropocen epok. Dessutom kan kritik utgöra ett viktigt verktyg för att möjliggöra motstånd mot rådande maktordningar. I bästa fall kan kritiska analyser och redskap hjälpa både forskare och studenter inom akademien, och utanför, att kollektivt utmana olika ordningar av symbolisk och institutionell dominans (Di Leo, 2019).

Inte helt olikt van der Lugts argumentation menar filosofen Clive Hamilton (2018, s. 134) att berättelsen om antropocen inte bär ”på något löfte om ett lyckligt slut. Det är inte en berättelse som vi vill tro på utan en som vi är tvingade att acceptera.” Klimatfilosofen Roy Scranton (2019) är inne på samma linje när han hävdar att den mänskliga civilisationen måste lära sig att dö i antropocen. Inom psykologisk forskning påpekas att varken narrativ om att allt är kört eller att allt går att lösa är särskilt hjälpsamma när det gäller att försöka hitta sätt att förhålla sig till livet i antropocen (Randall, 2009). Kanske går det att i det här tillståndet ändå finna tankar som kan bidra med något konstruktivt. Lite tillspetsat kan det här projektet därför beskrivas som ”glädjedödande”, ett begrepp som myntats av den feministiska teoretikern Sara Ahmed (2010). Enligt Ahmeds argumentation utgör den olyckliga glädjedödaren en potentiell politisk motståndsposition som kan flytta perspektivet och granska vad normen om att vi bör vara lyckliga betyder – och framför allt döljer.

Ahmeds analys av att lycka fungerar som ett kraftfullt imperativ i skapandet av det goda och rätta är behjälpligt för att förstå varför lycka (och i någon mån devisen om positivt tänkande) kan betraktas som problematiskt. Ahmed menar att det finns en samhällelig förväntan om att vi ska vara lyckliga enligt en nyliberal definition av begreppet. Samtidigt skapas det hos den lycklige, enligt denna definition, inga incitament för förändring: allt är

ju redan bra som det är. Det är här som glädjedödaren faktiskt kan bidra med viktiga perspektiv på samtidens genom att våga ställa de svåra och pessimistiska frågorna som inte har några givna svar.

Den här boken är alltså skriven inom en kritisk tradition, vilket innebär att jag på ett granskande och prövande sätt belyser skärningspunkten mellan fenomen som många mäniskor i vår del av världen uppfattar som goda: naturen och barndom. I motsats till devisen om att vi behöver behålla vår optimism för att kunna hantera klimatkrisen – och i förlängningen livet i antropocen – behöver vi få dröja kvar i ett pessimistiskt tillstånd. Det är den prövande utgångspunkten i denna bok.

Kapitel 2. Längtan efter oskyldiga barndomar: Spår av modernitetens renässans i mottagandet av Greta Thunbergs tal till vuxenvärlden²

Hösten 2018 riktades den internationella miljörörelsens blickar mot Sverige. Utanför riksdagshuset i Stockholm skolstrejkade en tonåring mot vuxenvärldens politiska ovilja att på allvar hantera klimatfrågan. Tonåringen hette, som de flesta numera känner till, Greta Thunberg. Skolstrejken blev snabbt viral och inspirerade tusentals barn och unga världen över att protestera mot den politiska passiviteten kring klimatförändringarna under parollen #FridaysForFuture (de Moor m.fl., 2021; D. R. Fisher, 2019). Thunberg hade snart skakat hand med världens mäktigaste ledare och talat om klimatfrågan i FN, Europeiska unionen (EU) och på Världsekonomiskt Forum i Davos, där många av världens makthavare årligen samlas. Thunbergs tal har fått spridning både genom att de citerats flitigt och genom att de filmats, delats och visats miljontals gånger på YouTube. Flera av talen har också samlats och getts ut i bokform på det internationella förlaget Penguin. I maj 2019, nio månader efter skolstrejken inleddes i Stockholm, kom den första upplagan av boken *No One Is*

² Detta kapitel är en svensk översättning och omarbetad version av en tidigare publicerad artikel på engelska: Sjögren, H. (2020). Longing for the Past: An Analysis of Discursive Formations in the Greta Thunberg Message. *Culture Unbound*, 1–17. <https://doi.org/10.3384/cu.v10.1796>. Publicerad med öppen tillgång (Creative Commons Attribution-NonCommercial 3.0 Unported License, CC BY-NC).

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 17–35. Stockholm: Stockholm University Press.
DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.b>. Licens: CC BY-NC.

Too Small to Make a Difference. Det är dessa tal, som hållits för hundratusentals människor och senare tycks i bokform, som analyseras i det här kapitlet. Det har gjorts flera studier som fokuserat på medierapporteringen kring Greta Thunberg och klimatrörelsen #FridaysForFuture (Bergmann & Ossewaarde, 2020; Jacobsson, 2021; Morris, 2021). Dessa studier har fokuserat på hur Greta Thunberg framställs som en unik individ där hon porträtteras som ”stoisk”, ”munklikande” och ”martyr” (Morris, 2021, s. 74). Analyserna av hur Thunberg framställs inom journalistiken bidrar med kunskap om vilka symboler och tankefigurer som tas upp och cirkulerar i samhälleliga diskurser om olika barndomar i antropocen. Fokus för analyserna som görs inom ramen för detta kapitel är däremot mottagandet och tolkningarna av Greta Thunbergs budskap genom budskapen i sig själva. Jag anammars bokens analytiska fokus på vuxenvärlden genom att fråga vad det är som gör att talen fått sådan spridning bland vuxna. I stället för att fokusera på hur Thunberg framställts genom medierapporteringen har jag här valt att fokusera på budskapen som Thunberg själv fört fram genom sina numera bevingade tal (se även Nordensvard & Ketola, 2022). I motsats till de flesta andra forskare inom den gröna humanvetenskapen som intresserat sig för miljörörelsen runt Greta Thunberg kommer jag, med utgångspunkt i bokens kritiska ansats, att bråka med innehållet i talen. Det betyder inte att jag i andra sammanhang (till exempel som privatperson) inte kan sympatisera med miljörörelsen och glädja mig åt att delvis nya grupper mobiliseras runt klimat- och miljöfrågorna under parollen #FridaysForFuture (se till exempel de Moor m.fl., 2021). De kritiska läsningarna av Greta Thunbergs tal gör jag mot bakgrund av vad jag vidhåller är en viktig uppgift för forskare som liksom jag arbetar inom en kritisk tradition. Jag genomför de kritiska läsningarna för att kunna vrida, vända och ifrågasätta det som allmänt anses som moraliskt gott för att också kunna säga något om vad som inte rymms eller får plats inom det som tas för givet som det moraliskt rätta. Fokus för detta kapitel föll på politisk klimataktivism och frontfiguren Greta Thunberg, två parallella fenomen som har relevans för bokens tema om barndomar i antropocen. Eftersom politisk klimataktivism är en av flera samtida arenor där föreställningar

om barndomar utspelar sig och konstrueras utgör det ett centralt studieobjekt för att kunna säga något om hur barndomar i antropocen kan förstås.

Även om Greta Thunberg inte nämner begreppet antropocen i sina tal kan klimatfrågan och den globala uppvärmningen ses som tydliga exempel på att hela jordsystemet i och med den antropocena epoken har genomgått en genomgripande förändring (Hamilton, 2018). Nedan presenterar jag en analys av Greta Thunbergs skrivna tal om klimatfrågorna utifrån tre återkommande teman som mina närläsningar av talen utmynnlat i. Den övergripande frågan för analysen handlar om vad det är i själva talen som gör att de citeras och sprids så flitigt. Finns det något i deras världsbild som gör att de appellerar till så många, både barn och vuxna? I analyserna fokuserar jag på hur vuxenvärlden tilltalas genom talen.

Tre världsbilder som analytiska begrepp

Analysen genomförs med utgångspunkt i tre teoretiska idealtyper i form av världsbilderna modernitet, postmodernitet och reflexiv modernitet. Jag använder dessa grovhuggna idealtyper för att skönja tankefigurer som inte bara existerar här och nu, utan som har en idéhistorisk koppling till kollektiva föreställningar om bärande fenomen som tid, kunskap och förändring. Även om idealtyperna i den empiriska verkligheten går in i och överlappar varandra finns det en poäng med att skilja dem åt i analysarbetet eftersom analyserna på så sätt kan bli mer utmejslade och renodlade. *Moderniteten*, för det första, har sitt ursprung i 1700-talets upplysningsfilosofi och tron på det rationella tänkandet (Harvey, 1990). Föreställningen om säker och objektiv kunskap om naturen, liksom utveckling och möjligheten till kontroll över framtiden, är andra kännetecken. Tron på teknisk utveckling som både linjär och möjliggörande är signifikant för moderniteten. *Postmoderniteten*, för det andra, som tog form inom konst, arkitektur, filosofi, litteratur och vetenskap under 1950-talet och framåt, kan beskrivas som modernitetens motpol. Postmodernismen innebär framför allt ett ifrågasättande av de värden som hyllas inom moderniteten, såsom utveckling, kontroll, objektivitet och rationalitet (Harvey,

1990). Denna typ av stabila värden ifrågasätts till förmån för det multipla, osäkra, föränderliga och tillfälliga. Världen som socialt konstruerad, det vill säga som begriplig och tolkningsbar inom specifika sammanhang, är ett kännetecken för det postmoderna tänkandet. De stora linjära berättelserna ifrågasätts till förmån för det kontextuella och mångtydiga. För det tredje utgör den *reflexiva moderniteten* ytterligare en världsbild som kan beskrivas som ett ”mellanting” mellan modernitet och postmodernitet (Beck m.fl., 2003). Här erkänns modernitetens baksidor samtidigt som vissa värden, som exempelvis nödvändigheten av stabilitet och kontroll, anses som viktiga att hålla kvar vid. Ett exempel är förhållandet till naturvetenskapen och klimatforskningen, där naturvetenskapliga resultat ses som instabila och osäkra men samtidigt nödvändiga för att navigera i världen. En annan passande rubrik skulle kunna vara tveksam modernitet.

Med dessa tre idealtyper som analytiska begrepp är det dags att ta sig an Greta Thunbergs tal med fokus på vilka världsbilder som blir framträdande i talen. Det som är intressant här är i första hand talen och inte Greta Thunberg som person. Andra forskare har analyserat kontexten i vilket Greta Thunbergs tal är framförda (Bergmann & Ossewaarde, 2020; de Moor m.fl., 2021; Jacobsson, 2021; Kverndokk, 2019, 2020; Morris, 2021), medan forskningen som detta kapitel bygger på fokuserar på talens innehåll utifrån frågan om vad det är i talens budskap som gör att de blivit bevingade. De tolkningar och analyser som jag gör nedan är tolkningar som jag underbygger med hjälp av de tre analytiska idealtyperna. Att jag gör dessa tolkningar innebär inte att andra tolkningar av talen och dess budskap är omöjliga. Jag öppnar för en tolkningsflexibilitet genom att skriva om mina analyser som möjliga tolkningar, vilket möjliggör för läsaren att i sin tur tolka talens budskap annorlunda. Citat från talen presenteras både i översättning till svenska och på originalspråket engelska, eftersom det är på engelska som talen fått spridning och blivit just bevingade.

Naturvetenskap som sanning

Det tema som i min närläsning återkommer mest frekvent i Greta Thunbergs tal är naturvetenskapens betydelse för möjligheten

till klimatomställning. Talen för i min tolkning fram en stark övertygelse om klimatvetenskapens förmåga att förutse framtiden och talen utgår ofta från precisa referenser till både klimatet och naturvetenskapen. I ett tal som hölls på Parliament Square i London i oktober 2018 nämner Thunberg det exakta antalet arter som dagligen utrotas – 200 (Thunberg, 2019, s. 7). I följande illustrativa citat presenteras en vetenskaplig prognos för att teckna ett förlopp för det förändrade klimatet, här i ett tal till Europaparlamentet i april 2019:

Omkring år 2030, 10 år, 259 dagar och 10 timmar från och med nu, kommer vi vara i en position där vi har satt i gång en oåterkallelig kedjereaktion bortom mänsklig kontroll som med stor sannolikhet leder till slutet på civilisationen som vi känner den.

Around the year 2030, 10 years, 259 days and 10 hours away from now, we will be in a position where we will set off an irreversible chain reaction beyond human control that will most likely lead to the end of our civilization as we know it. (Thunberg, 2019, s. 46)

Jag tolkar det som citatet ovan anspelar på både säkerhet och osäkerhet kring vad som komma skall. Dels anges ett exakt nummer för när civilisationen kommer ha nått vägs ände och därmed vara bortom räddning. Denna exakta uppskattning kan tolkas som ett uttryck för modernitetens tro på det mätbara och kalkylerbara. Dels markerar orden ”omkring” och ”med stor sannolikhet” en osäkerhet och flera möjliga, parallella skeenden, något som närmast kan kopplas till den reflexiva modernitetens skeptiska tro på naturvetenskaplig kunskapsproduktion. Det tycks dock som om det osäkra kan undvikas om rätt åtgärder tas till. Talet fortsätter på följande vis:

Så blir det, om inte permanenta förändringar utan motstycke införs i alla delar av samhället medan det ännu finns tid. Detta inkluderar reduceringen av koldioxidutsläpp med minst 50 procent. Och var snälla och notera att dessa uträkningar är beroende av innovationer som ännu inte har blivit uppfunna i stor skala, uppfinningar som syftar till att städa upp atmosfären från astronomiska mängder koldioxid. Dessutom inkluderar inte dessa uträkningar oförutsägbara vändpunkter och feedback-loopar, som exempelvis den extremt kraftfulla metangasen som frigörs från den tinande permafosten i Arktis.

That is, unless in that time permanent and unprecedented changes in all aspects of society have taken place, including a reduction of our CO₂ emissions by at least 50 per cent. And please note that these calculations are depending on inventions that have not yet been invented at scale, inventions that are supposed to clear our atmosphere of astronomical amounts of carbon dioxide. Furthermore these calculations do not include unforeseen tipping points and feedback loops, like the extremely powerful methane gas escaping from rapidly thawing Arctic permafrost. (Thunberg, 2019, s. 46–47)

Det som förs fram i talet ovan kan tolkas som både lugnande och alarmistiskt. Det alarmistiska anslaget båddar in lösningar i form av naturvetenskapliga och tekniska innovationer. De lugnande elementen består av tydliga signaler om att det finns saker att göra för att reducera utsläppen av växthusgaser på ett väldigt konkret sätt, inklusive en mer storskalig användning av planetär ingenjörskonst, eller geoengineering. Det vill säga storskaliga ingenjörsprojekt med manipulationsmetoder för att minska den globala uppvärmningen. Det finns ett möjligt teknikoptimistiskt spår i talet. Lite tillspetsat går det att tolka budskapet som att den tekniska utvecklingen är det som ska rädda människosläktet. Metoder för lagring av koldioxid, som ett exempel på ett geoengineering-projekt, har lyckats mobilisera politiskt intresse trots att man inom naturvetenskapen vet ganska lite om de långsiktiga effekterna av metoden (Anshelm & Hansson, 2014). Geoengineering förs ofta fram som en teknisk lösning på klimatkrisen, med samma löften om teknik som svar och lösning på problem som är signifikant för det moderna projektet. Tekniksociologen Per Gyberg (2009) använder metaforen ”janusansikte” för att beskriva den tekniska utvecklingens dubbla natur. Guden Janus, en figur inom den romerska mytologin, avbildas ofta med två ansikten – ett med blicken mot framtiden och ett som blickar tillbaka mot det förflutna. Gyberg använder sig av metaforen för att illustrera det hopp vi sätter till tekniken, samtidigt som tekniken alltid kommer med oförutsedda konsekvenser och ofta skapar ett slags momentum till vilket mänskor måste anpassa sig. Ett exempel är den tekniska uppförandet och utvecklingen av bilen som sedan den uppfanns på 1800-talet präglar vårt sätt att röra oss inklusive var vi har

tillträde och inte, oavsett om vi som privatpersoner har tillgång till bil eller inte. Det är således intressant att notera att Thunbergs tal, förutom att förlita sig på naturvetenskapen, kan tolkas som teknikoptimistiska. Här syns inga tydliga spår av de problem som den tekniska utvecklingen fört med sig och som bidragit till klimatkrisen. I citatet nedan framställs det ännu tydligare att vi mänsklor behöver hålla fast vid naturvetenskap som sanning:

Vi måste också komma ihåg att detta bara är uträkningar och uppskattningsar, vilket betyder att den tidpunkt då det inte finns någon återvändo kan komma tidigare eller senare. Ingen kan veta med säkerhet. Vi kan i alla fall vara säkra på att det uppskattningsvis kommer inträffa inom dessa tidsramar. Dessa uträkningar är inte åsikter eller vilda gissningar. Uppskattningarna backas upp av vetenskapliga fakta, beslutade av alla nationer genom IPCC.

We must also bear in mind that these are just calculations, estimations, meaning that the point of no return may occur a bit sooner or later than that. No one can know for sure. We can however be certain that they will occur approximately in these time-frames. Because these calculations are not opinions or wild guesses. These predictions are backed up by scientific facts, concluded by all nations through the IPCC. (Thunberg, 2019, s. 47–48)

I citatet ovan betonas den internationella konsensusen kring naturvetenskapliga fakta om klimatkalkylerna och prognoserna kring ”den tidpunkt då det inte finns någon återvändo”. Trots att den reflexiva modernitetens vetenskapssyn (med fokus på både instabil och nödvändig kunskap) skymtas i formuleringar om osäkerhet kring när katastrofen kommer att vara oåterkallelig, avslutas resonemanget ändå med en betoning på tillförlitligheten i klimatvetenskapens kunskapsanspråk.

I andra sammanhang har forskare som exempelvis humangeografen Mike Hulme (2011) kritiskt diskuterat att klimatvetenskapen fått en så dominerande position globalt. Han menar att klimatvetenskapens dominans kan förstås som en ”reduktionism”, där klimatet ensamt ses som avgörande för mänskarnas framtid. Hulme påpekar att i början av 1900-talet dominerade deterministiska förklaringar om kopplingen mellan klimat och grupper och individers rasmässiga, moraliska och intellektuella karaktär.

Under 1900-talet har denna determinism förkastats, men Hulme menar att den uppstått igen i en ny skepnad hundra år senare. Klimatet görs nu till orsak när en rad sociala och politiska skeenden ska förklaras. Allt för stor makt läggs enligt Hulme på ensidiga naturvetenskapliga sanningsanspråk och förklaringsmодeller när det gäller klimatförändringarna. Vissa forskare inom grön humanvetenskap har kallat denna tendens för ”postpolitik”, vilket kort innebär att miljöproblemen ramas in av ett samförståndstänkande där naturvetenskapliga och politiska lösningar presenteras på ett sätt som får det att framstå som att vi alla sitter i samma båt, när det i själva verket inrymmer intressemotställningar mellan exempelvis fattiga och rika (Nordensvard & Ketola, 2022; Swyngedouw, 2010, 2014). Ur den aspekten kan Thunbergs tal tolkas som motsägelsefulla. Talen för fram både en stark övertygelse om och tillit till klimatvetenskapens förmåga att förutse framtiden, samtidigt som en stark intressemotställning förs fram: den mellan äldre och yngre generationer. En sådan intressemotställning artikuleras med hjälp av klimatvetenskapen i följande citat i talet till Europaparlamentet från april 2019:

Jag fortsätter att tala om för er [politiker] att sluta upp bakom vetenskapen. Gör den bästa tillgängliga vetenskapen till hjärtat av politiken och demokratin.

I keep telling you [i.e., politicians] to unite behind the science. Make the best available science the heart of politics and democracy. (Thunberg, 2019, s. 52)

Här kan det tolkas som att barnet talar naturvetenskapens sanna språk till de vuxna politikerna. Att vetenskap och demokrati är förenliga är dock långt ifrån självtklart. Statsvetaren Sherilyn MacGregor (2013) skriver att klimatvetenskapen präglats av ett konsensusperspektiv som ofta tjänat en manlig global elit. Inramningen av klimatförändringarna sker enligt MacGregor utifrån två manliga perspektiv: det klimatskeptiska och det konsensusorienterade. Ingen av dessa perspektiv tar vidare hänsyn till de lokala, subjektiva och situerade erfarenheterna av att leva i klimatförändringar. I Thunbergs tal är det möjligt att tolka det som att det globala allseende perspektivet domineras argumentationen. Det är svårt att se att det finns utrymme att ifrågasätta klimatvetenskapens kunskapsanspråk och perspektiv på världen.

Naturvetenskapen kan tolkas som själva kärnan i Thunbergs argumentation, tillsammans med betoningen på vikten av global mobilisering för att sätta press på politiker. Hur naturvetenskapen ska sättas i centrum för politiken förtysligas i citatet nedan, här i ett tal till brittiska parlamentet i april 2019:

... det enda vi behöver titta på är utsläppskurvan. Och jag är ledsen, men den stiger fortfarande. Kurvan är det enda vi borde titta på. Vid alla beslut som tas borde vi fråga oss själva: hur påverkar det här beslutet kurvan? Vi borde inte längre mäta vårt välstånd och vår framgång genom den graf som visar ekonomiskt välstånd, i stället borde vi titta på kurvan som visar utsläpp av växthusgaser.

... the only thing that we need to look at is the emission curve. And I'm sorry, but it's still rising. That curve is the only thing we should look at. Every time we make a decision we should ask ourselves: how will this decision affect that curve? We should no longer measure our wealth and success in the graph that shows economic growth, but in the curve that shows the emissions of greenhouse gases. (Thunberg, 2019, s. 64)

Här kan det tolkas som att det är klimatvetenskapens modell i form av utsläppskurvan för koldioxid som ska sättas i centrum för både politik och naturvetenskap. Utsläppskurvan kan tolkas som navet i den mänskliga existensen och måttet mot vilket allt annat ska jämföras. Visst kan fokus på utsläppskurvan tolkas som en möjlig antikapitalistisk kritik, som kan ta oss bortom ekonomisk tillväxt som slutgiltigt mål. Samtidigt sätter kurvan klimatvetenskapen i centrum för den mänskliga kunskapsproduktionen, vilket Hulmes begrepp ”klimatreduktionism” kritiskt synliggör. När allt reduceras till klimat riskerar andra kritiska perspektiv och förklaringsmodeller att osynliggöras. Kopplingen mellan naturvetenskap och framtidshopp görs explicit i citatet nedan:

Jag garanterar er att vi [barn] kommer att gå tillbaka till skolan i samma stund som ni börjar lyssna på vetenskapen och ger oss en framtid. Är det verkligen för mycket begärt?

I assure you we [children] will go back to school the moment you start listening to science and give us a future. Is that really too much to ask? (Thunberg, 2019, s. 57)

En stark tilltro till naturvetenskapen utgör ett centralt antagande inom moderniteten. Thunbergs fråga till sin vuxna publik verkar mer än rimlig: Är att lyssna på vetenskapen för mycket att be om? En motfråga skulle kunna ställas om vilken typ av framtid som blir möjlig om vi väljer att förlita oss på naturvetenskapen som vårt rättesnöre. De materiella villkor som möjliggör att Thunbergs tal fått en sådan enorm spridning är ju sprungna ur naturvetenskaplig och teknisk utveckling av exempelvis satelliter, dataservrar och utbyggnaden av elnät. Samtidigt har denne utvecklig också varit en del av kapitalismens expansion som i allra högsta grad kan ses som drivande i överutnyttjandet av planetens naturresurser (Malm, 2016). Naturvetenskapen kan med andra ord ses som åtminstone ett tweeggat svärd i relation till klimatförändringarna, trots att både teknik och vetenskap ofta presenteras som centrala för att klara av att ställa om till en klimatneutral politik. Ett problem som många forskare pekat på är att fokus på klimatvetenskapens svar bidrar till att stänga ute alternativa berättelser och framtidsversioner om samhället (Hulme, 2011; Lövbrand m.fl., 2015). Det går alltså att tolka Thunbergs tal, inklusive talens popularitet, som att de håller sig inom dagens politiska system och inte nödvändigtvis presenterar någon genomgripande systemkritik. Inom miljösociologin kallas detta sätt att förhålla sig till miljöfrågor som ”ekomodernt”. Maskulinitsforskaren Martin Hultman (2020, s. 257) beskriver ekomodernitet i förhållande till maskulinitet som att ”[d]et är en konfiguration som marginaliseras konfliktdimensionen och förordar fokus på utsläppsminskningar på bekostnad av systemförändringar”. Thunbergs tal fokuserar, med nödvändighet, på en förenklad version av klimatvetenskapen som i själva verket blivit till i ett komplext nätverk av socialt konstruerade mätinstrument och standarder (Edwards, 2010). Den genre som talen presenteras i är sådan att förenklingar är ett måste för att budskapet ska nå fram. Tydligt är dock att klimatvetenskapen legitimeras genom Thunbergs tal, där systemkritik och det lokala och situerade kan tolkas få stå tillbaka för en metadiskurs där den naturvetenskapliga kunskapsproduktionen kan ses som klimatkrisens hjälte. Detta synsätt på naturvetenskapen som en sanningssägare och räddare i nöden kan tolkas som ett tydligt uttryck för att det framför allt är

modernitetens världsbild som förmedlas genom de av Thunbergs tal som analyserats ovan. En möjlig slutsats är att löftet om räddning genom naturvetenskaplig och teknisk utveckling bidrar till talens popularitet.

För människobarnets skull

Ett annat centralt tema som framträder i mina närläsningar av Thunbergs tal är människans särställning. Budskapet här tycks handla om att människan kan behålla sin särställning om vi bara agerar i tid på klimatkrisen. En tolkning är att det är modernitetens visshet om relationen mellan människan och dess omgivning som iscensätts och används genom talen. En möjlig tolkning är att planeten framställs som varande i händerna på mänskligheten i detta tal från Världsekonomiskt Forum i Davos i januari 2019:

Men *Homo sapiens* har inte förlorat än. Ja, vi håller på att förlora, men det finns fortfarande tid kvar att förändra allt. Vi kan fortfarande lösa detta. Vi har fortfarande allt i våra händer. Men om vi inte erkänner de övergripande problemen med våra nuvarande system kommer vi troligen inte att ha en chans. Vi är på väg att möta en katastrof av outtalat lidande för enorma mängder människor.

But *Homo sapiens* have not yet failed. Yes, we are failing, but there is still time to turn everything around. We can still fix this. We still have everything in our own hands. But unless we recognize the overall failures of our current systems we most probably don't stand a chance. We are facing a disaster of unspoken sufferings for enormous amounts of people. (Thunberg, 2019, s. 20 kursiv i original)

I citatet ovan går det att få intrycket att människan som art har kontroll över situationen på jorden. Budskapet verkar vara att eftersom det är vi människor som har orsakat utvecklingen, är det också vi som kan stoppa utvecklingen. Hotet om lidande knyts till människor: det är människor som kommer att lida. Med andra ord kan det tolkas som att det är människans situation på jorden som är central i talen. Ett intryck jag får från talen är att människan nästan kan förstås i ett vacuum, som om vi existerar utanför klimatet. Detta vakuum kan förstås utifrån en

uppdelning mellan människa och natur, vilket är en central tankefigur inom den moderna världsbilden. Miljösociologen Ulrich Beck (1995) är en av flera som argumenterat för att uppdelningen mellan människa och natur är socialt konstruerad. Idén om naturen är enligt Beck en projekionsyta för nostalgi, myter och sociala normer. För Beck har det också varit viktigt att påpeka att det inte finns någon ren och opåverkad natur utanför människans kultur. Beck framförde denna idé innan antropocen-begreppet introducerades och etablerades. Människa och natur är, som litteraturvetaren Stacy Alaimo (2010) argumenterat med inspiration från Beck, ”intrasslade”. Med det menas att miljö- och klimatförändringarna gör det påtagligt att gränserna mellan natur och människa överlappar och går in i varandra, exempelvis i form av virus och kemikalier som flödar mellan olika material och kroppar och upplöser uppdelningen mellan vad som har ansetts vara natur respektive kultur.

När Thunberg ska rätfärdiga sina argument åberopas barn, barnbarn och den ”vackra levande planeten” som skäl till att det behövs en snabb klimatomställning:

Jag ber er att bevisa för mig att jag har fel. För era barns skull, för era barnbarns skull. För den här vackra levande planetens skull.

I ask you to prove me wrong. For the sake of your children, for the sake of your grandchildren. For the sake of life and this beautiful living planet. (Thunberg, 2019, s. 18)

Här kan vi med hjälp av de barndomssociologiska glasögonen som jag presenterade inledningsvis i boken se hur barn och natur flätas samman i politisk argumentation. Denna argumentation föregås av den västerländska kunskapsproduktionens idéhistoria av sammankopplingar mellan barndom och natur (Halldén, 2011; Jenks, 2005; Kverndokk, 2020; Sjögren, 2023; Taylor, 2013). Den schweizisk-franske upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseaus tänkande brukar nämnas som en viktig källa för den här typen av idéer. För Rousseau var barn till sin natur goda och korrumperades av att växa upp till vuxna. Ett av hans förslag för hur utbildning ska bedrivas var att barn (pojkar, inte flickor) ska få vara fria i naturen, i hög utsträckning opåverkade av den destruktiva vuxenvärlden. Det som förmedlas i Thunbergs tal ovan kan

tolkas som en anspelning på just den här idéhistorien, så intimt sammankopplad med västvärldens ideal kring barndom och barnuppföstran. Det är rimligt att tänka sig att det här idégodset bidrar till talens popularitet. Jag tolkar det som att tanken på att få vara med och rädda barn, barnbarn och vår vackra planet bidrar till en förståelse för vuxna som möjliga hjältar i en ljusare framtid. Vuxna i allmänhet och politiker i synnerhet kan fortfarande få vara hjältar. Huruvida det finns någon sanning i det eller inte kan anses vara underordnat den löftesrika känslan som möjligent infinner sig när barnen ber de vuxna om hjälp till en framtid.

Följande citat understryker valmöjligheten som vuxna kan påstås ha genom Thunbergs tal:

Antingen förhindrar vi en uppvärmning på 1,5°C eller så gör vi det inte. Antingen sätter vi i gång en oåterkallelig kedjereaktion bortom mänsklig kontroll eller så gör vi det inte. Antingen väljer vi att fortsätta som civilisation eller så gör vi det inte.

Either we prevent 1.5°C of warming or we don't. Either we avoid setting off that irreversible chain reaction beyond human control or we don't. Either we choose to go on as a civilization or we don't. (Thunberg, 2019, s. 21)

Här presenteras 1,5-graders-målet som ett beslut som ligger i mänsklighetens händer. Här tolkar jag det också som att vuxenvärlden konstrueras som att de har möjlighet att välja genom att göra rätt. Det går att förstå det som att världen framställs som kontrollerbar och stabil, i allra högsta grad i linje med den moderna världsbilden. Krisens lösning presenteras som möjlig och till och med barnsligt enkel:

Att lösa klimatkrisen är den största och mest komplexa utmaningen som *Homo sapiens* har stått inför. Den huvudsakliga lösningen, dock, är så enkel att till och med ett litet barn kan förstå den. Vi måste stoppa utsläppen av växthusgaser. Och antingen gör vi det eller så gör vi det inte.

Solving the climate crisis is the greatest and most complex challenge that *Homo sapiens* have ever faced. The main solution, however, is so simple that even a small child can understand it. We have to stop our emissions of greenhouse gases. And either we do that or we don't. (Thunberg, 2019, s. 21)

Lösningen på klimatfrågan beskrivs som både komplex och enkel i citatet ovan. Thunberg har vid ett annat tillfälle beskrivit att det rör sig om en ”svartvit fråga” (Thunberg, 2019, s. 8), det vill säga en fråga som saknar nyanser. Jag gör tolkningen att fokus på denna enkla dualism – att stoppa eller inte stoppa utsläppen av växthusgaser – är ett sätt att återkalla den moderna världsbildens tro på linjäritet och kontroll. Här tycks det också skynta fram en tro på att det kan finnas en enhetlig mänsklig utsiktspunkt från vilken det går att betrakta klimatfrågan. Det finns dock mycket som tyder på att så inte är fallet, givet hur fossilt kapital ackumuleras hos en väldigt liten del av mänskligheten (Malm, 2019). Det är förståeligt att det finns en lockelse i att föreställa sig mänskligheten som enad i kampen mot klimatförändringarna, men det är en förenklad föreställning som riskerar att missa många av de maktrelationer som varit och är centrala i hur klimatförändringarna utvecklat sig.

En annan tolkning av citatet ovan som ligger nära till hands är att det lyfter fram en dröm om det förflutna. Som jag tolkar det signalerar citatet, förutom en enad mänsklighet, också stabilitet och kontroll. Det kan tyckas, utifrån citatet, som att det verkligen är möjligt att vända utvecklingen. Människan kan fortfarande ha kontroll. Jag tänker mig att det finns en lockelse i att anspela på möjligheten till kontroll. Anspelningen på kontroll kan läsas mot bakgrund av att det som åberopas kan ses som ett svar på ett fragmentariskt nu av osäkerhet, med flytande identiteter (Bauman, 2000, 2017; Beck, 1992). Sociologen Zygmunt Bauman (2017) har skrivit om vår nutid att (nästan) allt kan hända och inget kan tas förgivet, vilket han beskriver som mycket otillfredsställande för individen. Om vi tar Baumans diagnos av nutiden på allvar går det att förstå Thunbergs tal som ett uttryck för en längtan efter det förflutna, efter det stabila och kontrollerbara. Det går att tolka det som att Thunbergs tal ger oss ett löfte om att vi kan återvända till en tidpunkt då framtiden var löftesrik och mänskligheten stod i dess centrum.

Längtan efter räddning

I motsats till den analys som just presenterats om löftet om hopp och framtidstro handlar det sista övergripande temat i min analys

av Thunbergs tal om hotet om en nära förestående apokalyps. Apokalypsen kan ses i ljuset av begreppet temporalitet, det vill säga relationen mellan olika tider. I min tolkning nedan används vissa bestämda sätt att binda samman dåtid, nutid och framtid i Thunbergs tal.

I talen förekommer en frekvent användning av begrepp som panik, rädsla och kris. I följande citat benämns klimatförändringarna som en kris som måste lösas för att barn ska få en framtid:

Framtiden för kommande generationer vilja på era [vuxna] axlar. Dem av oss som fortfarande är barn kan inte ändra på det ni gör nu när vi väl är tillräckligt gamla för att göra något åt det... Så snälla, behandla klimatkrisen som den akuta krisen den är och ge oss en framtid.

The future of all the coming generations rests on your [adult] shoulders. Those of us who are still children can't change what you do now once we're old enough to do something about it. ... So please, treat the climate crisis like the acute crisis it is and give us a future. (Thunberg, 2019, s. 4–5)

I detta citat tolkar jag det som att vuxna tilltalas direkt med både hot och böner om att agera medan det fortfarande finns tid. Hotet om att radera möjligheten till en framtid skapar, i min tolkning, en utväg som innebär att vuxna kan agera för att skapa förändring och en ljus framtid. Här kan det tolkas som att det skapas ett slags linjäritet för vuxenvärlden att både grabba tag i och ansluta sig till. Det finns också ett starkt moraliskt imperativ i linje med globala diskurser kring barns rättigheter: Kan någon, på en direkt fråga, motsäga sig barns rätt till en framtid? Att säga nej vore så groteskt att det närmast skulle uppfattas som omänskligt, samtidigt som barn varje dag, i varje samhälle, berövas en framtid, inte minst utifrån de globala inkomstklyftorna och de stora orättvisor som klimatförändringarna förstärker (Gibbons, 2014). Vuxenvärlden vill säga ja till barnet, allt annat vore orimligt. En liknande lockelse framkommer i följande citat, där framstegs- och utvecklingsarvet betonas:

Vi måste fokusera varje tum av vår existens på klimatförändringarna, om vi misslyckas att göra det så kommer alla våra framgångar och all utveckling varit förgäves och allt som kvarstår att

minnas av våra politiker kommer att vara den största förlusten i mänskans historia.

We need to focus every inch of our being on climate change, because if we fail to do so then all our achievements and progress have been for nothing and all that will remain of our political leaders' legacy will be the greatest failure of human history. (Thunberg, 2019, s. 37)

Här tolkar jag det som att framkallandet av apokalypsen framställs som en indikation på hela civilisationens förfall. Samtidigt ges ett löfte om att vi kan hedra den utveckling och de framsteg som föregått vår tid genom att, återigen, agera. Det går att tolka budskapet som att det handlar om att återkalla och hedra det som har varit, vilket också blir till viktiga nycklar för att återknyta till modernitetens löften.

I min tolkning av Thunbergs tal ekar hela tiden en bestämd temporalitet, det vill säga en bestämd relation mellan nuet, det förflutna och framtiden. I denna temporalitet ingår både barnfamiljer och en längtan efter ett stabilt hem att landa i. Jag tolkar det som att mänskans reproduktion ingår som en del av den temporalitet som förs fram genom talen. En äkta kärlek till barn används till exempel för att konstruera ett moraliskt imperativ för handling, här i ett tal till FN:s klimattoppmöte i Polen 2018:

År 2078 kommer jag att fira min 75:e födelsedag. Om jag har barn kommer de kanske att spendera den dagen tillsammans med mig. Kanske kommer de att fråga mig om er. Kanske kommer de att fråga varför ni inte gjorde något, medan det fortfarande fanns tid att agera. Ni säger att ni älskar era barn mer än något annat. Och ändå stjäl ni deras framtid.

The year 2078 I will celebrate my seventy-fifth birthday. If I have children, then maybe they will spend that day with me. Maybe they will ask about you. Maybe they will ask why you didn't do anything, while there still was time to act. You say that you love your children above everything else. And yet you are stealing their future. (Thunberg, 2019, s. 16)

I citatet ovan används och upprepas ordet "kanske" för att beskriva det som antingen händer eller inte, beroende på hur vuxna hanterar klimatförändringarna. Min tolkning är att det här skapas

en möjlighet till linjära tidslinjer mellan generationer, vilket kan tolkas som ett slags temporalitet där kärnfamiljen med barn och barnbarn bildar navet i framtiden. Återigen binds framtiden till den mänskliga reproduktionen, något som kan tolkas utgöra en konservativ lockelse för den som lyssnar på talen. Här använder jag begreppet konservativ för att beteckna viljan att bevara gamla traditioner och system med betoning på barnbärande familjer. En möjlig tolkning kan därför vara att talet om barnsbörd utövar en lockelse på talets publik eftersom den utgör ett löfte om modernitetens kontinuitet.

Statsvetaren Johan Hedrén (2002, s. 303) har intressant nog hävdat att miljöfrågan utgör ”ett hot mot moderniteten som sådan”, eftersom miljöfrågan synliggör sprickorna i det moderna projektets strävan efter progression och rättning i leden. Naturvårdsfrågor (“nature conservation” på engelska) har ofta haft en konservativ inramning där synen på natur målas upp som motsats till den (mänskliga) kulturen. På så vis förstås naturen som något essentiellt annorlunda än den som betraktar naturen. Vid förra sekelskiftet hade naturen en ”exklusiv roll för de mer välbärgade som rekreationsbas och inspirationskälla” (Hedrén, 2002, s. 308). En tolkning är att temat genom sin konservativa inramning appellerar till dem som lyssnar. Både naturen och barn har genom den moderna idéhistorien ofta tolkats som oskyldiga och skyddsvärda (Jenks, 2005). Möjligheten att som ung få ha en oskyldig framtidstro adresseras i citatet nedan, här i ett tal till det brittiska parlamentet i april 2019:

År 2030 kommer jag att fylla 26 år. Min lillasyster Beata kommer att fylla 23 år. Precis som många av era barn och barnbarn. Det är en fantastisk ålder, har vi fått höra. När du har hela livet framför dig. Men jag är inte så säker på att det kommer att bli så fantastiskt för oss.

In the year 2030 I will be twenty-six years old. My little sister, Beata, will be twenty-three. Just like many of your own children or grandchildren. That is a great age, we have been told. When you have all of your life ahead of you. But I am not so sure it will be that great for us. (Thunberg, 2019, s. 57–58)

Karakteristiskt för moderniteten är tron på och investeringen i framtiden. I citatet ovan tolkar jag det som att ett brott mot

kontinuiteten aktualiseras genom att framtidens vuxna inte kommer att få det som den vuxna generationen idag har tillgång till. På så vis blir löftet om den ljusa framtiden positionerad i det förflutna, om inte vuxenvärlden agerar för att bevara kontinuiteten mellan nutid, dåtid och framtid.

Slutsatser

Det här kapitlet började med en scen från Sveriges riksdagshus 2018, där skolstrejken för klimatet startade. Några av de tal som sedan dess spridits över världen har varit i fokus för den analys som presenterats ovan. En central frågeställning i detta kapitel har varit vad det kan vara i själva talen som gör att de citeras och sprids så flitigt. En övergripande fråga för kapitlet har handlat om huruvida det finns något i talens världsbild(er) som gör att de appellerar till så många. Jag har analyserat tre återkommande teman i Thunbergs tal: tron på naturvetenskap, mänskanskans särställning och längtan efter räddning. En central och återkommande poäng i min tolkning av talen är att deras popularitet kan förstås utifrån de löften som de verkar ge till lyssnarna. Jag tolkar det som att när barnet talar slätas maktskillnader som inte rör ålder ut. Dessa maktskillnader kan därmed ses som sekundära i förståelsen av klimatfrågan. När barnet talar till de vuxna skapas en möjlig föreställning om att vuxenvärlden är enhetlig. En effekt verkar vara att det inom vuxenvärlden kan skapas en skenbar och tillfällig konsensus kring hur klimatkrisen ska hanteras. En ”stor berättelse” om hur världen hänger ihop skyntar fram genom Thunbergs tal, där barn framför allt framställs som *oskyldiga* och vuxna som aktörer. Det här går att förstå som en berättelse som är enkel att kommunicera och lätt att förstå, inte minst för att den för fram en världsbild som vi känner igen eftersom den inte är ny (se även Nordensvard & Ketola, 2022). Det är dock både är en berättelse och världsbild som samtidigt döljer en hel del. Genom de av Thunbergs tal som analyserats inom ramen för detta kapitel är det framför allt den generationella konflikten mellan barn och vuxna som står i centrum. Det innebär att exempelvis den konflikt som är så central i klimatfrågan – den globala klassmässiga konflikten mellan de som har och de som inte har – synliggörs i mycket liten utsträckning.

I ett annat sammanhang har kunskapsociologen Bruno Latour (2018) skrivit om att det är rimligt att anta att världens superrika har gett upp om mänskligheten som helhet och nu har siktet på att rädda en väldigt liten del av oss: de extremt rika. Om det är sant krävs en förståelse av klimatfrågan som kan sätta denna konflikt i centrum för politisk förändring. Det betyder alltså att de stora berättelserna inte helt bör förkastas. Som flera sociologer har påpekat famlar vi utan de stora berättelserna, inte minst när det gäller klimatet (Bauman, 2000, 2017; Beck, 1992; Latour, 2018). Men berättelserna bör kanske skrivas utifrån nya perspektiv och med andra röster än de som hörs idag. Clive Hamilton (2018, s. 131) menar att de ”stora berättelserna som organiserar och förklarar mänskliga erfarenheter har blivit omoderna”. Hans förslag är att de nya berättelserna skrivas utifrån sammansmälningen av mänskliga och geologi. Utmaningen, enligt Hamilton, är att den nya berättelsen, i motsats till modernitetens framgångssaga, inte kan lova något till oss. Det är i stället utifrån den delade erfarenheten av sårbarhet och ovissitet – men också agens – som vi behöver bygga vår gemensamma identitet som mänskor i antropocen. Det här sättet att nyktert se på vår tillvaro kanske kan skapa incitament för förändring eftersom det inte tillåter oss att leva i förnekelse om vad det är för tid vi lever i och vilka utmaningar vi står inför.

Avslutningsvis vill jag poängtala att jag med de kritiska analyser som presenterats ovan inte har för avsikt att kritisera Greta Thunberg eller de nya klimatrörelserna som sådana. Mitt fokus har varit att diskutera vad det är som gör att talen och dess budskap blivit så populära hos framför allt vuxna. Genom att analysera och tolka de centrala teman som återkommer i talen som tryckts i boken *No One Is Too Small to Make a Difference* har jag identifierat att synen på tid, kunskap och förändring framför allt hämtas från modernitetens tankefigurer om stabilitet, tilltro till naturvetenskap och linjär progression. Synen på barndomen tycks vara att vuxna ska ta ansvar och att barn inte har någon skuld i klimatkrisen. Politisk klimataktivism i den form som presenteras ovan kan därmed ses som en samtida arena där specifika föreställningar om barndomen som *oskyldig* blir framträdande.

Kapitel 3. Speciella barndomar: Idealbarnen i utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn³

En av fem barn i åldrarna 8–16 år drömmar mardrömmar om klimatkrisen och om tillståndet i världen. Det visar en enkätundersökning gjord av brittiska BBC (Wollaston, 2020). Av barnen som tillfrågats i undersökningen sade 40 procent dessutom att de inte har någon tilltro till vuxenvärldens förmåga att lösa klimatkrisen. Barndom är med andra ord långt ifrån en fristad där globala problem återfinns någon annan stans. Barndomsforskaren David Buckingham (2000) har hävdat att konstruktioner av barndomar alltid är ideologiska. Önskningar, farhågor och moraliska ställningstaganden projiceras på barn och resulterar i föreställningar om önskvärda och icke-önskvärda barndomar. Dessa föreställningar om det önskvärda och ickeönskvärdas har ofta tagits upp i utbildningssammanhang, bland annat inom forskningen (Huckle & Wals, 2015; Ideland, 2018; Lindgren & Sjöstrand Öhrfelt, 2019). Begreppet antropocen har under de senaste åren gjort entré inom den utbildningsforskning som riktar sig mot yngre barn. I det här kapitlet är det just den forskningen som analyseras.

³ Detta kapitel är en svensk översättning och omarbetad version av en tidigare publicerad artikel på engelska: Sjögren, H. (2023). A review of research on the Anthropocene in early childhood education.

Contemporary Issues in Early Childhood, 24(1), 46–56. <https://doi.org/10.1177/1463949120981787>. Publicerad med öppen tillgång (Creative Commons Attribution 4.0 License, CC BY 4.0).

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 37–53. Stockholm: Stockholm University Press. DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.c>. Licens: CC BY-NC.

Under flera decennier har forskare inom det här fältet intresserat sig för miljö- och klimatfrågor, inte minst under paraplybegreppet hållbar utveckling, utifrån flera olika teoretiska perspektiv (för översikter se Hedefalk m.fl., 2015; Somerville & Williams, 2015). I det här kapitlet gör jag en avgränsning av fältet i tid och rum genom att fokusera på den internationella forskning som publiceras och som specifikt benämner och arbetar med begreppet antropocen. I fokus för analysen står publicerade, internationella forskningsartiklar mellan åren 2015–2020. Artiklarna behandlar antropocenbegreppet inom utbildningsforskning riktad mot yngre barn. Internationella forskningsartiklar utgör vanligtvis forskningsfronten inom ett område. Den internationella forskningsfronten utgör en betydelsefull arena, tillsammans med politisk klimataktivism och skönlitteratur för barn i åldern 9–12 år med miljö- och klimattema, för att undersöka och ringa in vilka barndomar som konstrueras i relation till antropocen. Forskningen som analyseras både studerar och bidrar till att formulera föreställningar om önskvärda barndomar i vår samtid.

Frågorna som ställs i detta kapitel är hur relationen mellan barndom och natur beskrivs i artiklarna samt vilka idéer om utbildning som kommer till uttryck genom forskningen. Den övergripande, centrala frågan i kapitlet handlar om hur begreppet och fenomenet antropocen bidrar till konstruktioner av önskvärda barndomar inom utbildningsforskning riktad mot yngre barn. Analyserna resulterar i de två övergripande teman som presenteras nedan. Artiklarna som analyseras samlades in vid två tillfällen under 2020 utifrån syftet att studera publicerade forskningsartiklar som diskuterar begreppet antropocen i relation till utbildningsforskning riktad mot yngre barn. I urvalet har böcker, bokkapitel, bokrecensioner och redaktörstexter exkluderats. I ett första steg vände jag mig till databasen Education Resources Information Center (ERIC) där jag använt mig av sökorden “Anthropocene AND early childhood”. Denna sökning gav sammanlagt sju träffar. I ett andra steg vände jag mig till databasen Libsearch där jag först använde sökorden “Anthropocene AND early childhood education” vilket resulterade i 20 träffar. När jag sedan också använde sökorden “Anthropocene AND early childhood” fick jag sammanlagt 24 träffar, varav några var dubbleller. Genom

att använda dessa olika sökord hittade jag ytterligare en artikel. När jag i ett sista steg använde samma kombination sökord i databasen Google Scholar hittade jag ytterligare en artikel som jag inte funnit genom de tidigare sökningarna. I juni 2020 publicerade den internationella tidskriften *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* ett temanummer med titeln ”Barndomsstudier och antropocen” (“Childhood studies and the Anthropocene” på engelska) som innehöll sex artiklar. Några av dessa matchade mitt urval. Sammantaget hittade jag genom de olika metoderna som beskrivits ovan 24 unika artiklar, varav fem togs bort från analysen eftersom de inte diskuterade begreppet antropocen i relation till utbildningsforskning riktad mot yngre barn. Sammantaget analyserar jag innehållet i 19 olika artiklar som återfinns i 13 olika tidskrifter. Vilka artiklar som specifikt valts ut och analyserats framgår av *Tabell 1*.

Jag genomförde analysen genom att först kategorisera alla artiklar utifrån nyckelord samt deras teoretiska och metodologiska perspektiv. Därefter kategoriserade och analyserade jag alla artiklar utifrån detta kapitels centrala fråga om hur begreppet antropocen bidrar till konstruktioner av önskvärda barndomar inom utbildningsforskning riktad mot yngre barn.

I vad som följer introduceras först två teoretiska begreppspär (*dionysiska* och *apolloniska* barn respektive människan som *homo* och *antropos*) som används som analytiska redskap för att undersöka forskningsfronten inom utbildningsforskning om antropocenbegreppet riktad mot yngre barn. Därefter presenteras de två teman som analyserna mynnat ut i: intrasslade barn och enastående barn. Dessa identifierade teman kan förstås som idealbarn, det vill säga som kulturellt laddade och vida spridda föreställningar om barndomar. Sist diskuteras om och hur dessa två typer av barn utmanar syftet med utbildning i en antropocen epok.

Analytiska begrepp med fokus på barn- och människosyn

För att genomföra analyserna av antropocenbegreppet inom utbildningsforskning riktad mot yngre barn använder jag två teoretiska begreppspär från barndomssociologin och den gröna humanvetenskapen (fälden introduceras i *Kapitel 1*).

Tabell 1. Artiklar som ingår i analysen

Nr.	Författare, titel och tidskrift
1	Ritchie J. (2015) Social, cultural, and ecological justice in the age the Anthropocene: A New Zealand early childhood care and education perspective. <i>Journal of Pedagogy</i> 6(2): 41–56. DOI: https://doi.org/10.1515/jped-2015-0012 .
2	Taylor A. and Pacini-Ketchabaw V. (2015) Learning with children, ants, and worms in the Anthropocene: towards a common world pedagogy of multispecies vulnerability. <i>Pedagogy, Culture & Society</i> 23(4): 507–529. DOI: https://doi.org/10.1080/14681366.2015.1039050 .
3	Pacini-Ketchabaw V. and Kummen K. (2016) Shifting temporal frames in children's common worlds in the Anthropocene. <i>Contemporary Issues in Early Childhood</i> 17(4): 431–441. DOI: https://doi.org/10.1177/1463949116677930 .
4	Taylor A. (2017) Beyond stewardship: common world pedagogies for the Anthropocene. <i>Environmental Education Research</i> 23(10): 1448–1461. DOI: https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1325452 .
5	Wals AEJ. (2017) Sustainability by Default: Co-creating Care and Relationality Through Early Childhood Education. <i>International Journal of Early Childhood</i> 49(2): 155–164. DOI: https://doi.org/10.1007/s13158-017-0193-5 .
6	Nxumalo F. and Pacini-Ketchabaw V. (2017) 'Staying with the trouble' in child-insect-educator common worlds. <i>Environmental Education Research</i> 23(10): 1414–1426. DOI: https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1325447 .
7	Nxumalo F. (2017) Geotherorizing mountain-child relations within anthropogenic inheritances. <i>Children's Geographies</i> 15(5): 558–569. DOI: https://doi.org/10.1080/14733285.2017.1291909 .
8	Nxumalo F. (2018) Stories for living on a damaged planet: Environmental education in a preschool classroom. <i>Journal of Early Childhood Research</i> 16(2): 148–159. DOI: https://doi.org/10.1177/1476718X17715499 .
9	Murris K., Reynolds R-A. and Peers J. (2018) Reggio Emilia inspired philosophical teacher education in the Anthropocene: Posthuman child and the family (tree). <i>Journal of Childhood Studies</i> : 15–29. DOI: https://doi.org/10.18357/jcs.v43i1.18262 .

(Forts.)

Tabell 1. (Forts.)

Nr.	Författare, titel och tidskrift
10	Rooney T. (2019) Weathering time: walking with young children in a changing climate. <i>Children's Geographies</i> 17(2): 177–189. DOI: https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1474172 .
11	Merewether J. (2019) New materialisms and children's outdoor environments: murmurative diffractions. <i>Children's Geographies</i> 17(1): 105–117. DOI: https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1471449 .
12	Somerville M. and Powell SJ. (2019) Thinking posthuman with mud: and children of the Anthropocene. <i>Educational Philosophy and Theory</i> 51(8): 829–840. DOI: https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1516138 .
13	Nxumalo F. and ross kihana miraya (2019) Envisioning black space in environmental education for young children. <i>Race Ethnicity and Education</i> 22(4): 502–524. DOI: https://doi.org/10.1080/13613324.2019.1592837 .
14	Wolff L-A., Skarstein T. and Skarstein F. (2020) The mission of early childhood education in the Anthropocene. <i>Education Sciences</i> 10(2):27. DOI: https://doi.org/10.3390/educsci10020027 .
15	Duhn I. and Galvez S. (2020) Doing curious research to cultivate tentacular becomings. <i>Environmental Education Research</i> 26(5): 731–741. DOI: https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1748176 .
16	Jiang L. (2018) Reconceptualizing Nature in the Anthropocene—Towards learning with place: A literature review. <i>Journal of Childhoods and Pedagogies</i> 1(3). https://journals.sfu.ca/jcp/index.php/jcp/article/view/31 . Hämtad 2020-06-16.
17	Taylor A. (2020) Counteracting the conceits of the Anthropos: scaling down and researching with minor players. <i>Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education</i> 41(3): 340–358. DOI: https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1583822 .
18	Weldemariam K. (2020) 'Becoming-with bees': generating affect and response-abilities with the dying bees in early childhood education. <i>Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education</i> 41(3): 391–406. DOI: https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1607402 .
19	Mycock K. (2020) Forest schools: Moving towards an alternative pedagogical response to the Anthropocene? <i>Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education</i> 41(3): 427–440. DOI: https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1670446 .

Det första begreppsparet, från barndomssociologin, är begreppen det dionysiska barnet och det apolloniska barnet. Begreppen beskriver två olika sätt att se barnets natur, det vill säga barnets inneboende väsen och essens. Dessa två begrepp är utvecklade av barndomssociologen Chris Jenks (2005). Det andra begreppsparet, från den gröna humanvetenskapen, är homo och antropos, begrepp som beskriver olika sätt att se på vad det innebär att vara mänskliga i antropocen. Dessa två begrepp är utvecklade av miljöhistorikern Dipesh Chakabarty (2015). Att kombinera just dessa två begreppspar gör det möjligt att analysera relationen mellan barns natur och synen på utbildning. Ända sedan upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseaus dagar på 1700-talet har kopplingar gjorts mellan natur, barn och utbildning. Inom samtida utbildningspolicy, utbildningsforskning och populärkultur görs de här kopplingarna kontinuerligt. Ett exempel är den senaste läroplanen för förskolan, Lpför18, som lanserades 2018. I den betonas relationen mellan barn och natur bland annat genom formuleringen att ”barnen [ska ges] möjlighet att tillägna sig ett ekologiskt och varsamt förhållningssätt till sin omgivande miljö och till natur och samhälle” (Skolverket, 2019, s. 9). Sammantaget gör den historiska kopplingen mellan barn, natur och utbildning att de barndomssociologiska begreppen kan behöva kompletteras för att det ska gå att komma åt vad barndomar innebär i antropocen. Begrepp som förklrar mänskans roll och plats på jorden är därför behjälpliga för att fördjupa analysen.

Miljöhistorikern Dipesh Chakabarty (2015) introducerar begreppen *homo* och *antropos* för att beskriva två olika sätt att förstå mänskans roll och plats i antropocen. Chakabarty menar att antropocen framför allt ska förstås som en naturvetenskaplig deskriptiv kategori som i sig själv saknar värderingar och moralisk riktning. Antropos är därför det begrepp som han använder för att referera till mänskan som en av flera biologiska arter på jorden, även om mänskan som art har gjort ett särskilt intryck under den geologiska epok vi nu befinner oss i. Homo, å andra sidan, betecknar mänskan som en kulturell varelse som differentieras av olika sociala och kulturella identiteter. Mänskan ses enligt denna definition som annorlunda än resten av naturen.

I den här texten används distinktionen mellan homo och antropos som teoretiska verktyg för att analysera hur relationen mellan barn och natur tar sig i uttryck.

Barndomssociologen Chris Jenks (2005) introducerar två begrepp som han menar kännetecknar den moderna barnsynen: det *dionysiska barnet* och det *apolloniska barnet*. Även om idealtyperna är varandras motsatser, menar Jenks att båda bilderna existerar i samtidiga föreställningar om barn och barndom. Det dionysiska barnet kännetecknar det nyckfulla barnet med en inneboende ondska. Adams arvsynd inom kristendomen ligger nära denna barnsyn, liksom psykoanalytikern Sigmund Freuds teorier om spädbarn och små barns perversionser och komplicerade själsliga liv. Föreställningen om barn som till naturen moraliskt korrupta märks också i diskussionen om exempelvis skärmtid och sockerkonsumtion, där ett argument som ofta förs fram handlar om att barnen inte kan fatta beslut själva eftersom de då kommer välja det som anses moraliskt förkastligt (Buckingham, 2000). Att förstå barn som i grunden moraliskt korrupta kan vidare kopplas till vissa förståelser av hur barn ska behandlas och uppfostras. Här är det strikta regler och övervakning som gäller för att föräldrar, vårdnadshavare och lärare ska kunna uppfostra och tygla det dionysiska barnet på ett önskvärt sätt.

I motsats till det dionysiska barnet finner vi det apolloniska barnet, som ska förstås som den goda och oskyldiga ynglingen så som den bland annat beskrivs i upplysningsfilosofen Rousseaus verk *Emile*. För att återknyta till den kristna berättelsen kan man säga att detta barn är mänskligheten såsom den såg ut innan Eva åt av det förbjuda och korrumperade äpplet. Det apolloniska barnet ska fostras på ett fritt sätt. Här är föräldern, vårdnadshavaren och läraren de som ska möjliggöra och uppmuntra barn till ett fritt och kravlöst utforskande. På många sätt dyrkas det apolloniska barnet av vuxenvärlden. Att förstå barn som rena och okorrumperade ligger bland annat nära samtidiga förskolepedagogik och synen på barns rättigheter (Axelsson & Qvarsebo, 2017). Även om Chris Jenks (2005, s. 65 min översättning från engelskan) framhäller att dessa två idealtyper bara är bilder av barn framhäller han ändå att bilderna är av betydelse eftersom de ”lever kvar och ger kraft åt de olika diskurser som vi har om

barn". Här används distinktionen mellan de två barnidealtyperna som teoretiska begrepp för att studera och analysera vilken syn på barns uppfostran och utbildning som framkommer i den samtidiga utbildningsforskningen om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn. Med hjälp av de två analytiska begreppsparen (dionysiska och apolloniska barn respektive människan som homo och antropos) presenterar jag nedan de idealbarn som jag identifierat genom analysen.

Intrasslade barn

Relationen mellan barn och natur karakteriseras i utbildningsforskning om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn ofta som ömsesidigt beroende, intrasslad, relationell och sammankopplad (Nxumalo, 2017; Taylor & Pacini-Ketchabaw, 2015; Wals, 2017; Weldemariam, 2020). Människan som art beskrivs befina sig på katastrofens rand till följd av den historiska uppdelningen mellan natur och kultur. Denna uppdelning härledd till en antropocentrisk syn på människan, vilket inneburit att människan sätts i centrum av skapelsen (se till exempel Nxumalo & Pacini-Ketchabaw, 2017). Inom den internationella forskningen beskrivs både samtidiga och därför kunskapsproduktion om barn och natur som bristfällig på grund av den allmänna tilltron till mänsklig exceptionalism (Taylor & Pacini-Ketchabaw, 2015) och separationen mellan natur och kultur (Nxumalo & Pacini-Ketchabaw, 2017). För att råda bot på detta ödesdigra snedsteg har mångas blickar vänts mot ett teoretiskt fält av posthumanistiska och nymaterialistiska perspektiv.

Inom utbildningsforskning om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn är posthumanistiska och nymaterialistiska perspektiv dominanterande. Den posthumanistiska och nymaterialistiska teoretiska vändningen etablerade sig internationellt inom humaniora och samhällsvetenskap under 2000-talets första decennium. Centralt för dessa teorier är att både det materiella och det språkliga ses som lika betydelsebärande i kunskapsproduktionen. Teorierna utgör en kritik mot det postmoderna tänkandes fokus på språkets betydelse för meningsskapande och sanning. Konceptuellt och metodologiskt har den posthumau-

nistiska och nymaterialistiska teoretiska vändningen inneburit att fokus på människan på olika sätt har utmanats och icke-mänskliga-aktörer såsom djur, klimat, kemikalier, vaccin och fysiska miljöer har tillskrivits agens inom forskningen (Åsberg m.fl., 2012). Samtida tänkare som fransmannen Bruno Latour, samt amerikaterna Donna Haraway och Karen Barad är betydelsefulla teoretiska föregångare. Både de grundläggande perspektiven och de analytiska begreppen hos dessa teoretiker betonar hopkopplingar och intrasslingar mellan natur och mänskliga samt en decentrering av det mänskliga subjektet i kunskapsproduktionen.

Inom utbildningsforskning om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn är det posthumanistiska och nymaterialistiska begreppet ”mer-än-mänskligt” (“more-than-human” på engelska) vanligt förekommande (Jiang, 2018; Nxumalo, 2018; e.g. Ritchie, 2015; Rooney, 2019; Woldemariam, 2020). Ett annat vanligt förekommande begrepp är ”flera-arter-relationer” (“multispecies relations” på engelska) (Merewether, 2019; Nxumalo, 2018; Nxumalo & Pacini-Ketchabaw, 2017; Taylor & Pacini-Ketchabaw, 2015), ”förbindelser” (“assemblages” på engelska) (Jiang, 2018; Murris m.fl., 2018), ”intra-aktioner” (“intra-actions” på engelska) (Duhn & Galvez, 2020; Pacini-Ketchabaw & Kummen, 2016; Somerville & Powell, 2019), och ”mer-än-socialt” (“more-than-social” på engelska) (Mycock, 2020). Begreppet ”assemblages” användes först av Bruno Latour och begreppet ”intra-actions” kommer från Karen Barad. Samtliga begrepp signalerar en teoretisk orientering mot en decentrering av det mänskliga subjektet. Inom den avgränsade delen av pedagogisk forskning som tar sin utgångspunkt i den här teoretiska nyorienteringen har barn i utbildning och undervisning fått ge utrymme åt olika icke-mänskliga aktörer såsom myror, kängurur och träd.

Användningen av termer som signalerar intrasslade och insnärjda relationer mellan det mänskliga och icke-mänskliga kan ses som en trend inom den här delen av utbildningsforskningen som riktar sig mot yngre barn. Humanekologen Andreas Malm (2019, s. 156) har i andra sammanhang kritiskt kallat denna trend inom humanvetenskaplig forskning för ”fashionabel”. Utifrån en kritisk marxistisk position argumenterar han för att uppdelningen mellan natur och mänskliga är viktig att göra av politiska skäl,

inte minst för att kunna hålla privilegierade mänskor ansvariga för klimatförändringarna. Den internationella utbildningsforskningen om antropocenbegreppet riktad mot yngre barn som tar sin utgångspunkt i posthumanism och nymaterialism signalerar tydligt forskarnas ovilja att separera kultur från natur. Den här förståelsen av relationen mellan mänskliga och natur inom forskningen kan tolkas som ett uttryck för Chakrabartys begrepp *antropos*, där mänskan ses som en av flera biologiska arter på jorden, eftersom mänskan framför allt framställs som en av flera (intrasslade) arter.

Alla utom en av de analyserade artiklarna har sina teoretiska hemvister i posthumanistisk och nymaterialistisk teoribildning. Den enda av de analyserade artiklarna som har en annan ingång tar sin utgångspunkt i en antirasistisk förståelse av strukturell ojämlikhet mellan vita och svarta mänskor. Författarna, Fikile Nxumalo och kihana miraya ross⁴ (2019, s. 506), uttrycker sig utifrån en antikolonial position kritiskt om antropocenbegreppet som de menar har bidragit till att stärka en ”universalistisk diskurs som ignorerar grunden för den pågående orättvisan i antropocen” (“universalist discourses that ignore the originary and ongoing injustices of the Anthropocene” på engelska). De är också kritiska till hur relationen mellan svarta barn och natur ofta beskrivs som problematisk och onormal. Författarna fokuserar på en kritik av rasistisk ojämlikhet, snarare än att argumentera för att uppdelningen mellan natur och kultur är falsk. Även om ursprungsbefolkningsars kunskapssyn hyllas i flera artiklar (se till exempel Ritchie, 2015; Taylor, 2017), är Nxumalo & ross de enda som fokuserar på att analysera ojämlika relationer mellan mänskor. För att förstå människosynen i artikeln av Nxumalo och ross kommer därför Chakrabartys begrepp homo väl till pass. Begreppet betonar mänskan som en kulturell varelse som differentieras av olika sociala kategorier och identiteter. Nxumalo och ross introducerar en differentierad mänsklig i utbildningsforskning om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn.

Även om det på många sätt kan tyckas befogat att ifrågasätta uppdelningen mellan mänskliga och natur inom utbildningsforskning om antropocen som riktar sig mot yngre barn, finns det också

⁴ Hela namnet skrivs med gemener.

skäl att fråga sig vad det är som gör att antropos-förståelsen tycks dominera över homo-förståelsen av människan. Konsekvenserna av att det individuella barnet får lämna plats för ett intrasslat och multipelt barn skapar nya utmaningar för den barndomssociologiska devisen om att det är barn i sig själva och i sin egen rätt som ska vara i centrum för kunskapsproduktionen. Filosofen Clive Hamilton (2018) menar att de posthumanistiska perspektiven kan innehålla en återvändsgränd för vår förståelse av människans roll i antropocen. Trots att posthumanismen har formats utifrån en önskan om att ifrågasätta människans arrogans i förhållningssättet till omvärlden, menar Hamilton (2018, s. 165 kursiv i original) att dess anti-antropocentriska anslag gör att vi kan ”*förneka* vårt ansvar för de skador som vi har orsakat”. Att förneka vår arts unicitet innehåller att den ontologiska grunden för vårt tänkande decentraliseras människans betydelse. Det är just ett sådant behov som utbildningsforskning om antropocenbegreppet som riktar sig mot yngre barn bidrar till att artikulera genom den teoretiska orienteringen mot det mer-än-mänskliga. Och visst finns det vinstar med en sådan teoretisk orientering, samtidigt som det också kan innehålla en risk för ett forskningsfält som historiskt lagt så mycket vikt vid att lyfta fram barns villkor och upplevelser (en jämförelse kan göras med de diskussioner som förts inom feministisk forskning om i vilken utsträckning kvinnors erfarenheter ska utgöra utgångspunkten för teorier om genus och makt, se till exempel Benhabib m.fl., 1995).

I vilken utsträckning barn kan ses som socialt och kulturellt differentierade när en kritisk maktanalys saknas kan – och bör – diskuteras. Lili-Ann Wolff et al. (2020, s. 14) ställer i sin artikel den explicita frågan om det intrasslade barnets betydelse inom posthumanistiskt inspirerad teori och menar att det ”verkar svårt att ta hand om och utbilda små barn om de inte tillåts ha en central position” (“seems difficult to take care of and educate small children if they are not allowed to have a centric position” på engelska). Det finns ett uppenbart problem med att decentrera barnet i en institution som förskolan där barn enligt styrdokumenten ska ha agens och röst. Men det finns andra kritiska frågor att ställa när maktskillnader mellan mänskligar blir analytiskt och teoretiskt ointressanta. Ovan nämndes Andreas Malm (2019) som argumenterar för att uppdelningen mellan natur och

människa är viktig att göra av politiska skäl. Liknande argument har gjorts inom flera delar av den feministiska forskningen om vikten av att analytiskt skilja mäns och kvinnors erfarenheter åt (Eduards, 2002). Samtidigt finns det en historia av kritik mot idéen om gemensamma kvinnliga erfarenheter, vilket motiverat olika feministiska tänkare att ifrågasätta och luckra upp kategorier som kön och genus (Butler, 1999; Haraway, 1988). Här finns paralleller mellan barndoms- och genusforskningen där olika teoretiska förgreningar bidrar till olika analytiska fokus på vad som sätts i centrum för analysen: barns eller kvinnors erfarenheter respektive de olika sätt på vilka barn och kvinnor etableras som kategorier inom politik och forskning.

I analysen ovan framkommer att det internationella fältet inom utbildningsforskningen om antropocen som riktar sig mot yngre barn framför allt har fokuserat på att kritisera och destabilisera relationen mellan barn och natur. Andra kritiska perspektiv som adresserar ojämlika relationer mellan människor saknas nästan helt. Utifrån analysen ovan tycker jag att det är särskilt relevant att lyfta fram vikten av en annan intrassling som nästan är helt främvarande i litteraturen: den intrassling som gör gällande att antropos också består av homo, det vill säga att människan som art också är differentierad och att olika människor kan ha väldigt olika maktpositioner. För att citera förskoleforskarna Therese Lindgren och Magdalena Sjöstrand Öhrfelt (2019, s. 301) finns det en risk med den posthumanistiska diskursen eftersom den ”artikulerar barnet som ’föräldralöst’, vilket paradoxalt nog avskiljer barnet från dess subjektivitet och sociala och historiska förflutna” (“articulat the child as “orphan”, paradoxically detaching the child from its subjectivity and social and historical past” på engelska). Just beteckningen föräldralös, i bildlig mening, visar hur barnet inom den posthumanistiskt inriktade forskningen riskerar att analytiskt avskiljas från maktrelationer som finns mellan människor.

Enastående barn

Barnsyn och utbildningsideal hänger samman. Synen på vad ett barn är får konsekvenser för utbildningens roll och syfte i barns liv. De flesta artiklar inom forskningsfältet antropocen inom

utbildningsforskning riktad mot yngre barn argumenterar för att barn behöver lära sig bättre om och i naturen. Dessa argument handlar om att nuvarande barnsyn och utbildningssystem grundar sig på ett problematiskt antagande om mänsklig exceptionalism. Utbildningsforskarna Affrica Taylor och Veronica Pacini-Ketchabaw (2015, s. 512) skriver:

Vi vill att barn ska få känna och registrera, bortom det kognitiva, att det aldrig bara handlar om ”oss”. Vi vill också vara öppna för möjligheten att andra arter och livsformer formar oss på sätt som går bortom vår föreställningsförmåga.

We want young children to sense and register, in more than cognitive ways, that it is never just about ‘us’. And we also want to stay open to the possibility that other species and life forms shape us in ways that exceed our ability to fully comprehend.

Sättet som utbildning konstrueras i citatet ovan kan förstås som att barn ska lära sig att utveckla en respektfull och ödmjuk relation till andra arter och livsformer än människor. I en annan forskningsartikel beskrivs mötet med ”multipliciteten av olika världar” (“multiplicity of different worlds” på engelska) fostra ”agens, omsorg och empati” (“agency, care and empathy” på engelska) (Wals, 2017, s. 162). Sättet som barn framskrivs i relation till utbildning kan förstås utifrån Chris Jenks (2005) begrepp det di-onysiska barnet, det vill säga det barn som behöver övervakas och tränas för att utveckla en moraliskt godtagbar karaktär. Dygden att uppmärksamma och bry sig om icke-mänskligt liv framställs på så sätt som en egenskap som kan fostras fram genom en viss typ av utbildning som över barn i att ha en icke-antropocentrisk världsbild. Jag tolkar det som att detta inte är en dygd som finns inneboende hos barn, i stället behöver den fostras fram.

Parallellt med synen på barnet i behov av fostran existerar, i min tolkning, en radikalt annorlunda syn på barn och utbildning inom den internationella forskningsfronten i utbildningsforskning riktad mot yngre barn. Inom det här synsättet är det i stället barn, i egenskap av att vara just barn, som kan erbjuda vuxna alternativ och insikter kring ”alternativa sätt att bli till tillsammans med det materiella” (“alternative ways of becoming with matter” på engelska) (Merewether, 2019, s. 106). Inom det här synsättet

ses barn snarare som innehavare av enastående och inneboende kvaliteter: "barn praktiserar redan den här formen av kollektivt tänkande som ser bortom uppdelningen mellan mänskliga och natur och som korsar de gränser som vuxna satt upp" ("children are already practicing this form of collective thinking and looking beyond the human/nature divide to cross its boundary set by adults" på engelska) (Jiang, 2018, s. 5). Vidare skriver en av fältets mest citerade och kända forskare Affrica Taylor (2020, s. 345) att barn i förskoleåldern är "mindre benägna att ha lärt sig 'reglerna' i spelet 'Människan mot Naturen'" ("less likely to have learned the 'rules' of the 'Man vs Nature'" game" på engelska). Barn tycks alltså besitta något extraordnärt vilket vuxna knappt har tillgång till. En annan forskare inom fältet, Jane Merewether (2019, s. 106), skriver att "yngre barns nyanserade och känsliga lyssnade på deras omgivningar med flera-arter-relationer har potentialen att väcka den vuxna som tränats i humanism" ("young children's nuanced and sensitive listening to their multispecies surroundings has potential to alert the humanist-trained adults" på engelska). Denna och andra liknande formuleringar kring relationen mellan barn och natur i antropocen skulle kunna liknas vid Chris Jenks (2005) begrepp det apolloniska barnet. Barnet är till sin natur gott och besitter därtill unika egenskaper som den vuxne ska underlätta och odla. Här finns ett slags underförstådd dyrkan av barn som unika och speciella varelser som kan lära vuxna om vad som är verkligt värdefullt och viktigt i livet.

Som en motsats till de apolloniska barnen tolkar jag det som att vuxna framställs som närapå dionysiska karaktärer, präglade av okunskap och blindhet. När denna relation mellan barn och vuxna skrivas fram i den internationella forskningen tycks det snarare handla om att vuxna ska lära av barn. I vissa framställningar blir det tydligt att det är barn, snarare än vuxna, som är den antropocena epokens moraliskt överordnade subjekt. Affrica Taylor (2017, s. 1458–1459) skriver:

Det är den informella, alldagliga och vardagliga responsen som värderar och har tillit till betydelsen av det stärkande, genererande och till synes oviktiga i värdsliga relationer snarare än hjälletropen om människan som räddare. Dessa är kopplade till de

icke-diskursiva relationer som många yngre barn redan har med världen. De är fyllda av små fulländningar. Vi kan lära oss av dem.

It is a low-key, ordinary, everyday kind of response that values and trusts the generative and recuperative powers of small and seemingly insignificant worldly relations infinitely more than it does the heroic tropes of human rescue and salvation narratives. These are the kinds of non-divisive relations that many young children already have with the world. They are full of small achievements. We can learn with them.

I citatet ovan nämner Taylor specifikt icke-diskursiva element som något barn, men inte vuxna, har tillgång till. De kunskaper som krävs i den antropocena epoken tycks vara sådana som barn redan har tillgång till. En konsekvens av det här resonemanget skulle alltså kunna bli att det snarare är vuxna än barn som ska lära sig för att kunna leva ett liv i antropocen. En annan internationellt erkänd forskare, Arjen E. J. Wals (2017, s. 158), skriver att barn förlorar dessa enastående barnegenskaper när de växer upp: "barns medfödda egenskaper att visa omsorg och empati, att upptäcka, erfara och skapa... är egenskaper som de tragiskt nog verkar förlora när de blir äldre och spenderar mer tid i skolan" ("children's innate capacities to care, show empathy, explore, sense and create ... are capacities that they tragically seem to lose as they grow older and spend more time in schools" på engelska). Återigen är det barn, i egenskap av att vara just barn, som tycks vara bäst lämpade för ett liv i antropocen.

Slutsatser

Varför har dagens barn mardrömmar om klimatkrisen? Samtida barndomar berörs av klimatförändringarna: en av de mest uppmärksammade frågorna hittills i den antropocena epoken. Många barn känner idag stor oro för klimatet. Miljöfrågor, där klimatet inkluderas, har på olika sätt kommit in i flera utbildningssammanhang. Inte minst är de svenska, nationella läroplanerna exempel på detta. I Sverige har miljöfrågor funnits med i undervisningen sedan 1960-talet. Läroplanerna och andra styrdokument förordar idag lärande för hållbar utveckling och kunskap om

relationen mellan människan och naturen. I dessa styrdokuments utformande och införlivande ryms konstruktioner om den goda barndomen. Uppgiften i det här kapitlet har varit att studera hur forskningsfronten inom den utbildningsforskning som riktar sig mot yngre barn har tagit sig an och definierat begreppet och fenomenet antropocen. Den centrala frågan har varit hur begreppet och fenomenet antropocen bidrar till konstruktioner av önskvärda barndomar inom utbildningsforskning riktad mot yngre barn. Eftersom antropocenbegreppet är nytt inom utbildningsforskning i relation till yngre barn är det angeläget att undersöka hur forskningsfronten har tagit sig an begreppet. Den forskningen som analyserats bidrar till att formulera föreställningar om önskvärda barndomar i vår samtid. Jag har gjort en avgränsning i tid och rum genom att bara analysera artiklar inom fältet som berör antropocenbegreppet.

Slutsatsen är att förståelsen inom just den här forskningen för vad barndomar innehåller i antropocen främst har formats utifrån att människan ses som en av flera intrasslade biologiska arter på jorden. Dock bygger en av de undersökta studierna på en förståelse av människan som differentierad, vilket möjliggör att ojämlika och mellanmänskliga relationer kan studeras. En viktig fråga att ställa till de forskare som med sina projekt och publikationer bidrar till att konstruera förståelser för barndomar inom antropocen är vilken kunskap man missar att utveckla när fokus enbart ligger på det intrasslade och insnärjda barnet, i stället för på de mellanmänskliga maktrelationer som varje barndom är en del av.

I den här specifika forskningsfrontens konstruktion av det extraordnära barnet skymtar en dyrkande barnsyn fram. Jag tycker mig se att det finns en tydlig tendens i litteraturen att romantisera barn och förstå dem som essentiellt annorlunda än vuxna. Det är värt att fundera vidare på vad den här romantiseringen innebär för yngre barn inom utbildningsinstitutionerna och för idéer om barndomar mer generellt. Den här barnsynen riskerar i värsta fall att lägga ett betungande ansvar för att vända utvecklingen av klimatförändringar på barnens axlar, eftersom vuxna varit oförmögna att göra det, såsom etnologen Malin Ideland (2018) konstaterar i en undersökning av hur önskvärda barn och medborgare konstrueras i utbildning för hållbar utveckling.

Den forskning som analyserats ovan uttrycker sig ofta mycket kritiskt om utbildning för yngre barn såsom den är utformad idag. En konsekvens av argumentationen i forskningen skulle kunna vara att barn, och planeten för den delen, klarar sig bättre i antropocen utan utbildning eftersom barn, enligt den forskningsfront som studerats ovan, redan intuitivt vet bättre än vuxenvärlden hur de ska leva. Utbildningsforskning riktad mot yngre barn i den form som presenteras ovan kan därmed ses som en samtidarena där specifika föreställningar om barndomar som *speciella* blir framträdande.

Kapitel 4. I dubbla verkligheter bland medelklassens barn: Litterära skildringar av ansvarsfulla barndomar i böcker med klimat- och miljötema

Under sommaren 2021, när jag arbetade med det här kapitlet, drabbades flera länder i Europa av skyfall och torka följt av översvämnningar och bränder. I västra USA rasade hundratals bränder så kraftfulla att de rapporterades vara synliga från rymden. I augusti samma år släppte FN:s mellanstatliga klimatpanel Intergovernmental Panel of Climate Change (IPCC) en delrapport om det aktuella klimatläget. Rapporten baseras på naturvetenskapliga forskningsunderlag från experter världen över, med 14 000 vetenskapliga artiklar som underlag. Delrapporten, som tydligt anger att vi kan förvänta oss omfattande klimatförändringar inom de närmaste decennierna, fick stor medial uppmärksamhet. Att klimatläget är akut blir alltmer uppenbart för flertalet. De djupt existentiella frågorna om den mänskliga artens fortlevnad planterade sig denna sommar även på de mest konservativa av svenska tidningsledarsidor. Den här spridningen av kunskapen från rapporten kan ses som en del av våra nya gemensamma, kollektiva föreställningsvärldar. Litterära skildringar ingår också, som en del av våra kollektiva föreställningsvärldar, i gestaltningen av hur mänskligt liv pågår parallellt med detta graverande planetära nödläge. Litterära skildringar finns skrivna för både barn och vuxna inom genren cli-fi, eller klimatfiktion som den också kallas. I detta kapitel presenterar jag en analys av litterära skildringar av barn. Skildringar som på olika sätt adresserar att

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 55–74. Stockholm: Stockholm University Press.
DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.d>. Licens: CC BY-NC.

klimatförändringarna inte längre tillhör framtiden utan faktiskt pågår här och nu. Genom analyser av utvalda barn- och ungdomsböcker med miljö- och klimattema analyserar jag nedan vuxnas projiceringar och önskningar om hur barndomar bör gestalta sig i relation till den antropocena samtiden. Tillsammans med bokens föregående teman, politisk klimataktivism och utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn, utgör analyserna av litteratur för barn i åldrarna 6–12 år med miljö- och klimattema en central arena för studiens övergripande undersökning av vilka föreställningar om barndomar som kommer till uttryck under mänskanskans epok antropocen.

Utgångspunkten i denna text är att representationer av barn och barndom i litteraturen har betydelse för föreställningar om hur barndomar bör gestalta sig. Litteratur och populärkultur i vidare mening skapar möjliga rum för våra fantasier och föreställningar och har därmed också möjligheten att forma diskurser om önskvärda barndomar (Gonick & Gannon, 2014). Litteraturvetaren Paul Tenngart (2012) menar att barnlitteratur alltid är mer eller mindre värdeladdad med öppningar för ideologisk tankeverksamhet hos läsarna. Analyserna nedan grundar sig i en läsning av fem barn- och ungdomsböcker som valts ut av Barnens bibliotek, en gratis och reklamfri webbsida på nätet som riktar sig till barn. Sidan drivs av Förvaltningen för kulturutveckling inom Västra Götalandsregionen och erbjuder boktips och pyssel för barn. Sidan presenterar sina boktips för barn och unga utifrån olika teman: Harry Potter, sport, deckarmysterier, häxor, kärlek, serier, gator, fantasy, superhjältar, rymden, vikingar, väsen, monster, havet, julen – och miljö och klimat. Det är de böcker som valts ut inom temat miljö- och klimat som analyseras i detta kapitel. Temat introduceras på följande sätt:

Vissa skolstrejkar, andra tänker på att sluta använda plast... Vad gör du för att ta hand om vår jord? På den här sidan tipsar vi dig som vill lära dig mer om miljö och klimat eller bli inspirerad. Vi listar först fem böcker som du kan börja med att bocka av (Barnens bibliotek, 2021).

Som texten ovan antyder är de utvalda böckerna tänkta att fungera som inspiration för de barn och unga som ”vill ta hand om vår

jord". Den första boken som listas av Barnens bibliotek är *Är det bara jag som bryr mig?* av Camilla Dahlson. Boken handlar om Wilma, en flicka som känner sig ensam i sin klass om att bry sig om miljön, fram till den dag en ny tjejer börjar i klassen med intresse för begagnade loppiskläder. Boken riktar sig till barn i åldrarna 9–12 år. Den andra boken som presenteras är *Athena – Grattis världen! Jag är här nu!* av Elin Ek. Athena är en flicka i en familj med snart fyra syskon. Athena och syskonusen bor under berättelsens gång hos sin farmor och farfar i väntan på att ett nytt syskon ska födas efter en komplicerad graviditet. Athena och hennes kompisar driver Rädda-Jorden-Klubben, en aktionsklubb som bland annat lämnar in förslag till kommunen om att förbjuda biltvättar på privata tomter. Boken riktar sig till barn i åldrarna 9–12 år. Den tredje boken är *Ninja Timmy och staden av is* av Henrik Tamm. Timmy är en ninjakatt med mänskliga egenskaper som ger sig ut för att leta efter sin försvunna mamma som förmodats ha följt med en expedition till Vitland på Nordpolen. Vitland visar sig vara svårt drabbat av industrialiseringens framfart och ett förändrat klimat på ön är ett faktum. Boken riktar sig till barn i åldrarna 6–9 år. Den fjärde boken är *Hotet* av Mats Söderlund. I en nära stående framtid är klimatförändringarna en realitet. Oljan är slut och världen präglas av extremväder, vattenbrist och klimatflyktingar. Det digitala samhället med smarta teknologier har brett ut sig och alla invånare är konstant uppkopplade. Jenny och hennes syskon och mamma bor i norra Sverige, i staden Skelleftehamn. Mamman är Sveriges representant i FN:s klimatarbete. När berättelsen vecklar ut sig visar det sig att Jenny och hennes familj är troll, *olus*, en fysiskt och tekniskt exceptionell art som i hemlighet lever sida vid sida med människan. Boken riktar sig till barn som är 12 år och äldre. Den femte boken är *Fakta om klimatförändringar* av Per Straarup Søndergaard. Boken är, som namnet antyder, en faktabok. Målgruppen är barn i åldrarna 9–12 år. I boken förklaras begrepp som väder, klimat, växthusgaser och koldioxid. Konsekvenser av klimatförändringar i form av torka, stormar och höjda havsnivåer behandlas. Förnybar energi och bioenergi presenteras som lösningar, liksom minskad köttkonsumtion. Boken avslutas med en tipslista signerad Greta Thunberg med fem tips på vad den som vill rädda klimatet själv kan göra.

Ytterligare totalt 36 böcker presenteras av Barnens bibliotek på temat klimat och miljö inom underkategorierna faktaböcker om miljö och klimat, boktips till dig som är 9–12 år, boktips till dig som är 6–9 år och boktips till dig som är 12+ år. Av utrymmesskäl och för att kunna göra mer djuplodande analyser har jag valt att fokusera på de fem böcker som särskilt lyfts fram av Barnens bibliotek i syfte att introducera barn till den litteratur som behandlar klimat- och miljöfrågor. Totalt omfattar böckerna 1 056 sidor och jag har läst och analyserat böckerna i sin helhet. I ett första steg har jag läst samtliga böcker från pärm till pärm och i ett andra steg har jag ställt frågor till böckerna utifrån syftet med detta kapitel att studera hur idéer om barndom gestaltar sig i relation till den antropocena samtiden. I vad som följer presenteras de teoretiska begreppen dubbla verkigheter och subjektspositioner som används för att analysera och diskutera de fem utvalda barnböckerna, därefter presenteras och analyseras resultatet med fokus på vilka barn huvudpersonerna framställs som: här får läsaren i tur och ordning lära känna karaktärerna Wilma, Athena, Timmy och Jenny och vilka barndomar de får möjlighet att ha i en antropocen tidsålder. Därefter anläggs ett klassperspektiv på framställningen av huvudkaraktärerna och deras familjer.

Dubbla verkigheter och subjektspositioner som analytiska begrepp

De utvalda böckerna som analyseras nedan är enligt Barnens bibliotek tänkta att fungera som inspiration för de barn och unga som ”vill ta hand om vår jord”. För att ta reda på hur den här inspirationen gestaltar sig analyserar jag nedan dels vilka barn och ungdomar som framträder som huvudkaraktärer i de utvalda böckerna, dels hur klimat- och miljöfrågorna framställs i relation till barnen och ungdomarna. Denna analys genomförs med hjälp av begreppen subjektspositioner och dubbla verkigheter.

Likväld som barn- och ungdomslitteratur kan inspirera med skildringar om hur barn kan förstå sig själva och handla i en antropocen värld, skapar också barnlitteraturen subjektspositioner för barn. Det första analytiska begreppet i det här kapitlet är *subjektspositioner*, ett begrepp som kommer från diskursteoretisk

tradition. Diskursanalytisk teoribildning hör hemma inom en poststrukturalistisk teoritradition där både identiteter och objekt ses som instabila och föränderliga. Det innebär exempelvis att identiteten hos en individ, här kallat subjekt, är mångtydig och överdeterminerad av flera parallella diskurser som kan ha olika anspråk på vem subjektet är. En diskurs skapar en logisk förklaring till vem subjektet är, men kan utmanas av andra alternativa diskurser. Det här sättet att tänka kring relationen mellan diskurser och subjekt kommer främst från de politiska filosoferna Ernesto Laclau och Chantal Mouffe (2001). Jag använder begreppet subjektspositioner för att visa hur barn- och ungdomslitteraturen som jag analyserar i det här kapitlet gör flera parallella anspråk på vem det miljömedvetna barnet är. När dessa tillgängliga subjektspositioner för barn ställs bredvid varandra blir det uppenbart att det finns konkurrerande diskurser i litteraturen som ger motstridiga och helt olika förklaringar till frågan om vad barndom innebär och bör innebära i en antropocen epok.

Det andra analytiska redskapet är begreppet *dubbla verkligheter*, som kommer från miljösociologen Kari Marie Norgaards (2011) arbete med att förstå hur människor klarar av att känslomässigt hantera sin vardag trots vetskapsen om klimatförändringarnas magnitud. Norgaard genomförde för mer än 20 år sedan en etnografisk studie på den norska landsbygden, i ett samhälle som just då upplevde ett par osedvanligt varma vintrar. Hon intresserade sig för hur människor, trots vetskapsen om klimatförändringarnas innehörd, ändå levde sina vardagsliv som om det inte rörde sig om en akut kris som hotar människans levnadsvillkor. Hon använder begreppet dubbla verkligheter för att beskriva den paradox som hon observerade hos sina informanter: samtidigt som de uttryckte stor oro för klimatförändringarna handlade vardagslivet om oro för hanterbara saker. Norgaard menar att eftersom klimatförändringarna oroar människor på ett existentiellt plan undviks de ofta i vardagliga sammanhang. Absurditeten i den här dubbla verkligheten kan liknas vid ett tillstånd av ”psykisk bedövning” (Robert J. Lifton 1982 citerad i Norgaard, 2011, s. 4). För att kunna hantera innehörderna av exempelvis kärnkraftens risker bär vi dels på vetskapsen om att vår existens kan upphöra när som helst. Och dels, för att kunna hantera livet och vardagens

bekymmer, förnekar och blockerar vi detta faktum. Att framskrida med sitt liv i den här dubbla verkligheten kan ha betydelse för vilka möjligheter (och svårigheter) till förändring vi människor ser och kan mobilisera oss kring (se även Randall, 2009). Betydelsen som klimatförändringarna får i ett visst sammanhang och vid en viss tidpunkt kan därmed ses som sociala konstruktioner, vilket innebär att våra tolkningar formas socialt av vad för slags hot klimatförändringarna uppfattas utgöra. Norgaards analys av just vardagslivet i relation till vetskapsen om pågående klimatförändringar appliceras på den barn- och ungdomslitteratur som analyserats nedan för att se om och i så fall hur den här dubbla verkligheten verkar genom barn- och ungdomslitteraturen.

Wilma: Det miljömedvetna barnet som konsument

I boken *Är det bara jag som bryr mig?* är huvudpersonen Wilmas pappa författare och mamman engagerad meteorolog och klimatforskare. Familjen bor i en villa och anammar flera av de beteenden som brukar tillskrivas den miljömedvetna medelklassen: de köper sina kläder på secondhand, de åker tåg i stället för att flyga och de transporterar sig med cykel för det mesta (trots att familjen äger en bil). I mötet med klasskamraternas prat om flygresor och nya kläder gestaltas Wilmas tankar så här:

Wilma skruvade på sig. Hon hatade sig själv för att hon inte vågade stå upp för sina åsikter. Hon ville skrika ut att hennes familj tänkte på miljön, de ville inte smutsa ner och spy ut avgaser mer än nödvändigt. Därför åkte de helst tåg eller buss när de skulle på semester. Inom sig ville hon säga allt detta, men just nu kändes det bara töntigt. (Dahlson, 2019, s. 14–15)

Wilma hittar under bokens gång inget sätt att närra sig en förståelse för klasskamraternas livsstil. I stället är det när den nya flickan Gertrud börjar i klassen som Wilma kan verbalisera familjens värderingar kring klimat och miljö bland jämnåriga. Det blir genom kläder och mode Wilma tillsammans med Gertrud får möjlighet att uttrycka sitt miljöengagemang. När skolan arrangerar en modevisning bestämmer sig Wilma och Gertrud för att ställa upp med enbart begagnade plagg som de syr om. När detta

går upp för Wilma beskrivs hennes känsla av att få ihop de olika idealen kring utseende och miljömedvetenhet så här:

Så här glad hade hon inte känt sig på länge. De kunde faktiskt vara de snyggaste på skolan trots begagnade kläder. Att hon inte hade tänkt på det. Hon hade bara känt sig som en loser i sina gamla kläder, Gertrud hade fått henne att inse att återvunnet inte bara var bra för miljön och plånboken, det kunde vara riktigt snyggt också. (Dahlson, 2019, s. 78)

Här tolkar jag det som att flera världar och ideal sammanfläts: miljömedvetenhet, privatekonomi och skönhetsideal smälter samman utan synliga konfliktlinjer genom Wilmas position som miljömedveten konsument. Här erbjuder boken en lösning som inte i grunden utmanar individens existens i en global ordning. Rollen som förfnuftig tonårstjej kan förenas med längtan efter att få vara snygg och begärlig, i någon mån handlar det om att Wilma lyckas anta en position som gör det möjligt för henne att trots sin oro för miljön förbli en helt vanlig tjejer.

Wilmas miljömedvetenhet kanaliseras genom intresset för och inköpen av secondhandkläder. Rollen som konsument har under de senaste decennierna kommit att bli en vanlig förkommande subjektsposition när miljöpolitik ska omsättas i konkret handling (Dahl, 2014). Detta synsätt kan härröras till vad som brukar kallas för ekologisk modernisering, där miljöproblemen antas kunna få sin lösning genom användning av modern teknik och naturvetenskap. Idéhistorikern Jonas Anshelm (2012) har analyserat svensk offentlig debatt om klimatet och påvisat hur miljödiskurser förskjutits från att fokusera på systemfrågor till individen och dess konsumentmakt. Fixeringen vid individen och dess handhavande kan ses i en kontext av hur globala politiska diskurser i allt högre utsträckning försakat kollektivet till förmån för individen och dess rättigheter (Bauman, 1999). Även inom utbildningsforskningen har många forskare konstaterat att utbildningspolicy riktar in sig på individens rättigheter i förhållande till utbildning. Detta fokus accentuerar exempelvis föräldrars roll som konsumenter på en utbildningsmarknad, snarare än deras skyldigheter och rättigheter som medborgare (Arreman & Holm, 2011; Labaree, 1997; Wiborg, 2015). Att Wilma som svar på sin oro för klimatet med

förnöjsamhet tycks anta rollen som konsument av secondhandkläder är, utifrån den individorienterade samhällstrend som skissas ovan, inte särskilt förvånande. Det kan tyckas som om klimatfrågorna får en enkel lösning genom att Wilma har möjlighet att med egna pengar göra aktiva konsumentval. Med hjälp av begreppet dubbla verkligheter tolkar jag det som att lösningen gör det möjligt för Wilma att bibehålla vardagslivets rutiner och lösbbara problem utan att på allvar ta in klimatfrågornas magnitud.

Det blir tydligt igenom boken att Wilma och hennes familj har tillgång till expertkunskap om miljö och klimat, inte minst genom mammans roll som klimatforskare. Kunskapen som finns i Wilmas familj tycks saknas hos klasskamraterna och deras familjer. Wilma ger uttryck för att denna kunskap gör att just hennes familj kanske får ta ett orimligt stort ansvar i förhållande till klasskamraterna och deras familjer:

Det verkade på ett sätt väldigt skönt att inte bry sig eller fatta. Om inte mamma hade vetat så mycket om klimat och miljö, skulle de säkert ha rest till en massa roliga ställen och köpt nya kläder hela tiden de med. Varför skulle just deras familj offra sig när ingen annan verkade bry sig? Jo, Gertrud, hon fattade. Kanske Isak och några till i klassen. Men de flesta verkade tro att det räckte med att köpa en ekologisk gurka då och då, och fortsätta åka bil och flyga som att det inte spelade någon roll. Ilskan kokade upp inom Wilma. Nej, de skulle minsann visa de andra på skolan att det gick att vara snygg utan att köpa nytt hela tiden. (Dahlson, 2019, s. 98–99)

I citatet ovan blir det i min tolkning tydligt att Wilma kopplar miljömedvetna handlingar till konsumtion: långväga resor, inköp av nyproducerade kläder och icke-ekologiska livsmedel blir markörer för både okunskap och ett icke-engagemang hos klasskamraterna och deras familjer när det gäller miljöfrågorna. Att det är just konsumentrollen som barnet Wilma anammar är föga förvånande. Forskarna Bengt Larsson, Magnus Andersson och Christina Osbeck (2010) menar att barns positionering som konsumenter kan förstås mot bakgrund av tre parallella tendenser: För det första handlar det om en kosmopolitisering av barndomen som kombinerar en global blick på sammanhangen i våra liv med policy som uppmanar till självbestämmande och deltagande.

För det andra handlar det om barns ökade ansvarstagande generellt genom betoningen på betydelsen av individens val och mer specifikt individuella konsumentval. För det tredje menar Larsson et al. att nya, demokratiserade strukturer för förhandlingar i familjen, till exempel genom barns rättigheter, har haft betydelse för betoningen på barns roll som konsumenter. Mot bakgrund av Larsson et al. tolkar jag Wilmas syn på miljömedvetna handlingar som ett uttryck för hur barnets position i en antropocen epok har tillgång till ett aktörsskap som handlar om att göra de rätta valen i rollen som ansvarig konsument. Här kan vi alltså se att en möjlig subjektsposition för barn som tänker på miljöfrågor är rollen som miljömedveten konsument.

I boken *Fakta om klimatförändringar* framträder också en subjektsposition som beskriver barnet som konsument. Efter elva faktakapitel kommer det tolfte som heter ”Vad kan jag göra?”. Här listas sex punkter som riktar sig till hur barn kan påverka miljö och klimat genom hur de agerar i sina hem:

Man kan

- låta tvätten torka utan att använda tumlare eller torkskåp
- köpa mat som är gjord eller odlad i närlheten
- cykla, gå eller åka buss eller tåg istället för bil
- låta bli att köpa vatten på flaska
- säga nej till reklam i brevlådan
- låta bli att köpa så mycket kläder och prylar. (Straarup Søndergaard, 2019, s. 26)

Ovan blir det tydligt att de handlingsalternativ som föreslås för barn som tänker på miljö och klimat handlar om att konsumera (eller låta bli att konsumera) energi, mat, transport, vatten, kläder och prylar. Precis som i boken om Wilma blir barnets roll som aktör här synonymt med att träda in i rollen som konsument. Givet de högst alarmerande fakta som presenteras i boken kring extrema väder, utsläpp av växthusgaser, koldioxidutsläpp, global uppvärmning, utsläpp vid köttkonsumtion och artdöd kan uppmaningen till förfnuftig konsumtion på individnivå tolkas som ett uttryck för en dubbel verklighet: det är genom vardagliga, icke-omstörtande handlingar som barn ska leva sina liv i en antropocen epok.

Athena: Det miljömedvetna barnet som demokratisk medborgare

I Athena – Grattis världen! Jag är här nu! är det återigen en miljömedveten flicka från medelklassen som har huvudrollen. Mamman i familjen arbetar på bokförlag ("min mamma älskar oliver, är feminist och jobbar på bokförlag och där är alla smarta för de läser så många böcker" (Ek, 2018, s. 31)) och pappan är professor i grekisk mytologi. Athena beskrivs – i motsats till Wilma i boken ovan – som stark, pratglad och självsäker. Hon har flera jämnåriga kamrater att uttrycka sitt miljöengagemang tillsammans med. Tillsammans driver de en aktionsgrupp som de döpt till Rädda-Jorden-Klubben. Athena beskriver hur klubben tillkom efter att klassen sett en film om smältande polarisar:

RJK, eller Rädda-Jorden-Klubben som den egentligen heter, är en förening som alla vi fem i kompisgänget är med i. Den startades av mig när vi gick i femman och såg en hemsk film om polarisarna som håller på att smälta. Vi fick reda på att bilar och flyg och kraftverk spyrt koldioxid som gör att klimatet blir varmare, och då smälter isarna och de påverkar resten av jordklotet, och om vi inte lyckas stoppa uppvärmningen kommer allt bli katastrof och jordens undergång! Men det kan jag bara tänka på när det är dag och ljust ute, annars blir jag så rädd att jag mår illa. Vi kände att vi måste göra något och jag kom på det där med klubben. (Ek, 2018, s. 18)

Athena beskriver här hur den paralyserande känslan av katastrof och undergång leder till att klubben bildas eftersom vännerna känner att de "måste göra något". Klubben delar ut lappar utanför den lokala mataffären för att påminna människor om att ta med tygkassar när de handlar, de ordnar loppmarknader och uppmanar människor att inte slänga skräp på marken. De skriver även ett medborgarförslag till kommunen som handlar om att det ska bli förbjudet att tvätta bilar på gatan där vattnet från tvätten rinner ner i dagbrunnarna. Förslaget antas och vännerna i klubben får delta i en informationskampanj från kommunen om det nya förbudet. I boken skildras Athena som ett miljömedvetet och politiskt aktivt subjekt. Det är genom att skriva ett medborgarförslag, lobba för förslaget och slutligen få igenom det som barnen i

boken hanterar de förlamande miljöfrågorna på ett sätt som leder till glädje och stolthet hos dem. Karaktären Athena beskriver hur tanken på miljöförstöring kan ge henne kraft:

När jag tänker på orättvisor och miljöförstöring och sådant då blir jag ostoppbar och hittar på smarta saker som Rädda-Jorden-Klubben. När det händer känns det på riktigt som om jag har en uggla på axeln och ett spjut och en sköld i mina händer. (Ek, 2018, s. 31)

Det är vid ett sådant tillfälle som Athena beskriver ovan som kompisarna tillsammans spånar om vad de kan göra. Samtalet dem emellan kan låta så här:

'Vi kanske kan göra om låten *White Christmas*?' föreslog Love och började sjunga. 'I'm dreaming of a white christmas – again!' Det tyckte de flesta var en rolig idé fast Aicha skakade på huvudet. 'Nä, det kommer inte påverka någon! Visst folk kommer kanske att tänka på det men de lär inte sluta med sitt himla bilkörande och börja cykla istället! Vi måste göra något mer, något som tvingar folk att ändra sina liv!' Men ingen hade några direkt bra förslag på vad det skulle kunna vara. (Ek, 2018, s. 51)

Det blir genom medborgarförslaget som barnen kommer på hur de ska påverka utvecklingen. Medborgarförslagets väg genom den kommunala byråkratin och vuxnas förmåga att ta hand om och förvalta förslaget skapar en position åt barnen som demokratiska medborgare inom en representativ demokratisk ram. Här tolkar jag det som att det rör sig om att barnet blir aktiv i positionen som en politisk medborgare som lämnar in ett förslag. Här rör det sig alltså om ett medborgarskap format av en liberaldemokratisk modell där beslutsfattandet lämnas över till ansvariga politiker och tjänstemän (Held, 1997). Barnens ansvar för miljöfrågorna får därmed sin slutpunkt vid inlämningen av förslaget. I sammanhanget går det att reflektera över att barnen ju faktiskt inte alls röstat fram de politiker som ska hantera förslaget. I Sverige får medborgare rösträtt vid 18 års ålder, Athena och hennes kamrater är i mellanstadieåldern. I ett internationellt perspektiv har inte heller medborgare i andra länder rösträtt förrän i 18-årsåldern och argumenten för rådande förhållanden handlar ofta om barns

kognitiva och biologiska omognad (Archard, 2015; Wall, 2021). Att barnen som skildras väljer att vända sig till vuxenvärldens liberaldemokratiska apparat för att få igenom sina idéer kring hur de ska ”rädda jorden” kan ses som ett uttryck för en av de subjektspositioner som finns tillgängliga för barn genom vuxnas fantasier och syn på önskvärda barndomar i antropocen. Här kommer de kloka och ansvarstagande barnen med förslag som sedan kan förverkligas av de vuxna.

Även i boken *Fakta om klimatförändringar* framträder den här subjektspositionen för barn när de uppmanas att agera för att stoppa klimatförändringarna. Under rubriken ”Politikerna” står det:

De viktigaste besluten som påverkar miljön fattas av politiker i Sveriges riksdag och EU. Men vi kan påverka politikerna! Och vi kan rösta på dem som vill fatta beslut som är bra för klimatet. (Straarup Søndergaard, 2019, s. 27)

Här verkar ”vi:et” handla om det barn som i framtiden kommer att få rösträtt i vuxen ålder. Det skulle också kunna handla om barn som påverkar genom att skriva medborgarförslag som politiker kan förverkliga, likt Athena och hennes vänner. Ytterligare en tolkningsmöjlighet är att boken plötsligt vänder sig till en vuxen publik med rösträtt i en representativ demokrati. Även i den här berättelsen kan begreppet dubbla verkigheter förklara att ett vardagligt gorande i form av medborgarförslaget om biltvätten skapar en effekt som gör livet levbart och i någon mening meningsfullt trots magnituden hos klimatfrågan och den antropocena epoken.

Timmy: Det miljömedvetna barnet som industrisabotör

I *Ninja Timmy och staden av is* är huvudkaraktären en kattpojke med mänskliga egenskaper. Vid berättelsens början bor Timmy med sin pappa, en fattig katt som sedan Timmy var liten fått det allt bättre ställt i takt med den teknologiska utvecklingens framfart. Vid bokens början sitter han på ett bageri och äter bakelser på löpande band. Timmys mamma, en äventyrslysten överklasskatt, gav sig av på en expedition till staden Frisland på ön Vitland, nära Nordpolen, när Timmy var liten och har inte hörts av sedan dess. Timmy och hans vänner ger sig av till Vitland för att ta reda

på vad som hänt hans mamma. Väl framme upptäcker vänerna att Vitland är utsatt för omfattande miljöpåverkan: temperaturerna har höjts, havet och luften har förgiftats. Orsaken till miljökatastrofen är etableringen av en omfattande oljeindustri under ledning av en orangutang som heter Baron von Strump. Baronen beskrivs så här:

Baron von Strump var rik. Hans föräldrar var också rika, precis som hans mor- och farföräldrar. Rikedom, tänkte von Strump, var allas mål, allas strävan. Det var så han hade blivit uppfostrad, och under uppväxten hade han ständigt blivit påmind om det. I von Strump-familjen var det självklart att i strävan efter rikedom så var allt tillåtet. Inga regler gällde. Livet var en tävling och den som var rikast i slutändan vann. (Tamm, 2018, s. 77–79)

I exemplet ovan tecknas en nidbild av en företagspamp. Oljeindustrin som har förstört Vitland ägs av en genomegoistisk och ogin gestalt som inte på något vis bryr sig om vare sig sina arbetare eller hur naturen påverkas av industrin. Det är vinst och tävlan till varje pris som driver berättelsens antagonist, Baron von Strump. I kampen mot Baron von Strump och den miljöförstörande oljeindustrin tar barnen i berättelsen till våld. Timmy och hans vänner slår helt sonika sönder oljeborrarna i utvinningsindustrin som ägs av baronen. Barnen hittar därefter Timmys mamma bland de protesterande djur som fångatagits av von Strump. Genom industri sabotage lyckas vänerna avbyta och förstöra den skadliga produktionen. Mot slutet av boken lyckas Timmy och hans vänner vända Baron von Strumps arbetare, en skock enfaldiga pingviner, mot honom och han beskrivs gå ett våldsamt öde till mötes:

Inom några sekunder var han omringad. Vingar flaxade i ansiktet på honom. Långa näbbar pickade på hans gulfärgade hatt och på de glänsande kläderna. Von Strump snubblade och genast kastade sig en hel hög med argsinta pingviner över honom. (Tamm, 2018, s. 158)

Här är det inte barnen i berättelsen som utövar våldet, utan arbetarna i oljeindustrierna. De vänder sig i vredesmod mot oljekapitalisten von Strump både för hur han behandlat dem och naturen. Det är barnen som genom att fotografiskt dokumentera

konsekvenserna av oljeutvinningen avslöjar baronens sanna natur som egoistisk kapitalist, vilket är den utlösande faktorn för våldet mot baronen. I bjärt kontrast till miljöaktivismen hos Wilma och Athena tolkar jag det som att barnen i den här berättelsen innehåller positioner som gör att de kan rädda klimatet genom att utöva väldsam och samhällsomstörtande civil olydnad. Den här fysiska olydnaden förstör kapitalistens produktionsmedel och gör att oljeindustrin kollapsar. Timmy och hans vänner handlar varken på secondhand (som Wilma) eller skriver medborgarförslag (som Athena). I stället går de till väpnat angrepp mot fabriken, kapitalismens materiella bas. Civil olydnad i den här tappningen kan ses i ljuset av humanekologen Andreas Malms uppmaning (2021) om att det är med industri sabotage som människor kan utföra handlingar som på allvar har möjlighet att påverka och förändra vårt samhällssystem och dess enorma uttag av fossila bränslen. Min tolkning är att vad Timmy och hans vänner innehåller i den här berättelsen är en sällsynt radikal position i skärningspunkten mellan barndom och den antropocena epoken. Det är en position som till skillnad från barnet som konsument eller demokratisk medborgare söker att aktivt förstöra kärnan i den fossila, kapitalistiska ekonomin. I berättelsen om Timmy och hans vänner görs inga väждanden till vuxenvärlden om att ge barnen den framtid de har rätt till. Barnen räds inte att de vuxna kan döma dem för hur de handlat. I den här berättelsen är makten att förändra helt och hållet de radikala barnens. Till skillnad från böckerna om Wilma och Athena är den verklighet som boken målar upp inte präglad av den dubbelhet som Norgaard (2011) identifierade i sin analys av hur människor hanterar klimatförändringarnas realitet i sin vardag. Timmy och hans vänner identifierar roten till problemet och förgör både fabriken och baronen. Här krävs ingen psykisk bedövning för att problemets lösning och barnens handlingar ska sammanfalla.

Jenny: Det miljömedvetna barnet som övermänniska

I *Hotet* är det 16-åriga Jenny som är huvudpersonen. Hon bor tillsammans med sina två småsyskon och en mamma som representerar Sveriges regering i FN:s klimatarbete. Familjen är bosatta i norra Sverige, i en framtid där oljan tagit slut,

klimatförändringarna är påtagliga och Golfströmmen har stannat vilket gjort Sverige tidvis extremt kallt. Läget i världen med vattenbrist beskrivs så här:

Gaza var obeboligt sen länge. Regnmängden över södra Europa hade sjunkit till nästan noll de senaste trettio åren. Utan vatten från Östersjödammen skulle ingen kunna bo där. Spanien, Portugal, södra Frankrike. Alla var beroende av leveranser från Dammkonsortiet. Finland och Sverige var de nya oljestaterna. (Söderlund, 2018, s. 80)

I detta kaotiska läge får Jenny och hennes syskon reda på att de inte är människor och aldrig varit det. Deras familj utgörs av *ulus*, ett släkte av troll med en rad övermänskliga egenskaper. Syskonens exceptionella syn- och luktsinnen liksom deras osedvanliga styrka och smidighet får därmed sin förklaring, både för barnen i familjen och för läsaren. Trollen beskrivs som ett slags övermänniskor, överlägsna vanliga människor på alla sätt och vis. Trollen är starkare, snabbare, smartare och smidigare än människan. De är också mer tekniskt avancerade och vetenskapligt pålästa. De är dessutom närmare knutna till naturen med sin exceptionella lukt- och synförmåga. Trollen kan, i min tolkning, sägas symbolisera sammansmältingen av ett hypermodernt ideal av vete- skap och teknik med naturnära, förmoderna kunskaper. Trollens starka koppling till naturen beskrivs i kontrast till människans kontaktlöshet:

Så avskärmade, så långt ifrån livet, annat liv, andras liv, blickar. Att se in i en fågels öga kan betyda mer än tusen forskningsrapporter om klimatförändringar, vattenbrist och översvämningar. Går det att rädda den här världen utan att människor själva förstår att de tappat kontakten med livets grundläggande förutsättningar? Kopplat loss sig själva från väven, den andliga kontemplationen. Vi måste återupprätta minnet av naturfolkens berättelser och kunskap, tänkte hon. (Söderlund, 2018, s. 414)

Trollen *ulus* blir också flera hundra år gamla och har därmed ett annat tidsperspektiv på tillvaron än en människas fylliga livsspann. Deras perception, logik och agerande står inte i konflikt varse sig till den moderna teknologiska utvecklingen eller urfolkens traditionella kunskaper. De har, så att säga, kvar kakan

samtidigt som de äter av den. Trollen skulle kunna beskrivas som Da Vincis ideala människogestalt, symmetrisk och fulländad. Inom feministisk teoribildning har samma metafor använts för att kritiskt beskriva hur den ideala människan inom den moderna kunskapsproduktionen i själva verket är en tvättad, i det närmaste okroppslig version av den vita, västerländska, hyperfunktionella mannen (se till exempel Braidotti, 2013). Olus skulle kunna beskrivas på ett liknande sätt, med tillägget att de också står i direkt förbindelse med naturen och traditionella kunskapsformer. Den enda svagheten tycks vara att vissa förgreningar av trollen har starka makt- och hämndbegär, något som dock har sin förklaring i hur de tidigare behandlats av människorna. Både räddningen och hotet i den här berättelsen utgörs av de exceptionella trollen. Jennys mamma Gaupa reflekterar på följande sätt över människans tillkortakommanden:

Gaupa såg ut över skaran av diplomater och tjänstemän som vänstade på att mötet skulle börja. Hur skulle de agera om de fick veta vad hon egentligen var? Med rädsla troligen. Problemet med människor är att de lever så korta liv, tänkte hon, deras moral blir också kortsiktig, de uppfattar allt jobbigt som händer som ett personligt straff, något slags nemesis. (Söderlund, 2018, s. 320)

Här lyfts bristerna i människans korta livsspann, och därmed begränsade temporalitet, fram som en orsak till vår arts oförmåga att fatta rätt beslut för klimatet. Även i detta avseende är trollen helt överlägsna. I *Hotet* skapas en subjektsposition för bokens huvudperson, där alla de tillkortakommanden som människan tycks ha i förhållande till vår antropocena tid utraderas, till förmån för övermänniskans triumf. Att inte vara en felande mänskliga innebär därmed möjligheten att faktiskt kunna rädda jorden. Även i den här berättelsen beskrivs barnets position på ett sådant sätt att vi slipper undan den dubbla verkligheten av att känna till klimatförändringarna och samtidigt leva vardagslivet som vanligt. Eftersom klimatförändringarnas effekter är så påtagliga i boken finns det inget utrymme att föreställa sig att allt är som vanligt. I förhållande till de pågående och eskalerande miljöförändringarna är Jennys mamma – i egenskap av regeringsrepresentant – den som främst agerar i klimat- och miljöfrågorna medan barnen tränas i att kunna ta ett större ansvar för frågorna som vuxna.

Arbetarklassens barn saknas

Det är framför allt medelklassbarnet som tar den centrala platsen i de skildringar av miljö- och klimatfrågor som ryms i den barn- och ungdomslitteratur som jag läst och analyserat här. Föräldrarna som skildras har tjänstemannayrken och vuxna med arbetaryrken är frånvarande. Föräldrarna till barnen i böckerna är med ett undantag forskare, bokförläggare, författare och regeringsmedlem. Wilmas pappa är författare och mamman engagerad meteorolog och klimatforskare. Athenas mamma arbetar på bokförlag och pappan är professor i grekisk mytologi. Timmy är kattpojken med mänskliga egenskaper, som bor tillsammans med sin fattiga pappa. Timmys mamma är försvunnen, men vi får reda på att hon är av hög börd:

Timmy fick höra om hur Jasmine [mamman] sökte sig bort från de tjuviga kvarteren som hon bodde i. Hon vägrade att klä sig i siden och sammet som alla andra i hennes närhet gjorde... (Tamm, 2018, s. 9).

Jenny porträtteras som tydligt medelklassbarn med en mamma i tjänstemannasektorn som representerar Sverige i FN:s klimatarbete. Men vad är då medelklass?

Inom forskningen är det tänkare som Karl Marx och Max Weber som har lagt grunden för den teoretiska förståelsen av klass. För Marx var det relationen till och graden av makt över produktionsmedlen som positionerade en individ klassmässigt. För Weber handlade klass främst om det som bestämmer individers möjligheter till ett gott liv. Sociologen Pierre Bourdieu (1984) har introducerat begreppen kulturellt och socialt kapital som ett komplement till ekonomiskt kapital. Olika definitioner och mått har använts inom olika akademiska discipliner. En nutida ekonomisk definition av klass innebär att risken för att hamna i fattigdom utgör skillnaden i definition mellan arbetar- och medelklassen (López-Calva & Ortiz-Juarez, 2014). Det finns dock vissa svårigheter med att ringa in medelklassen definitionsmässigt. En förklaring skulle kunna handla om att medelklassens livsval, preferenser och ekonomiska förutsättningar utgör en (osynlig) norm gentemot vilken arbetarklassen och överklassen framstår som avvikare, både i termer av ekonomi och livsval. De föräldrar som

skildras i barn- och ungdomsböckerna som valts ut av Barnens bibliotek utgörs av tre forskare, en bokförläggare, en författare och en regeringsrepresentant. Oavsett om vi här väljer att anlägga Marx, Webers, Bourdieus eller López-Calva och Ortiz-Juarez definition av klass går det att konstatera att familjerna åtminstone inte tillhör arbetarklassen utan snarare tjänstemannasektorn och därmed medelklassen. Vi kan därmed dra slutsatsen att barnen i böckerna och deras familjer tillhör en privilegierad skara inom den globala arbetsordningen. De framställs inte som kapitalägare, likt överklassen, men de har ändå en status genom utbildning och förmågor som värderas högt på arbetsmarknaden, till skillnad från arbetarklassen. När det gäller vilka barndomar som skildras och hur barnen positioneras som subjekt kan jag utifrån analyserna konstatera att arbetarklassens barn är frånvarande som huvudrollsnehavare och som tänkande och agerande subjekt i relation till miljöfrågorna. Katten Timmys pappa har en bakgrund som fattig, men mamman beskrivs komma från en väldigt privilegierad bakgrund. Det går inte att entydigt positionera Timmy som ett barn ur arbetaklassen. Timmy avviker dock tydligt från övriga huvudkaraktärer eftersom han är pojke. Huvudkaraktärerna Wilma, Athena och Jenny är flickor och bekräftar tillsammans den starka kulturella föreställningen som ofta reproduceras på olika plan om att kvinnor är mer miljömedvetna och engagerade i miljöfrågor än män (Arora-Jonsson, 2011). Här ligger dock analysens fokus på klass som en mer entydig tendens i den litteratur som jag studerat.

Miljöfrågornas inramning som medelklassfrågor är i sig inget nytt. Samhällsvetenskaplig forskning har de senaste decennierna diskuterat och analyserat hur tolkningar av miljö- och klimatfrågor kopplas både kulturellt och socialt till den resursstarka delen av medelklassen (Carfagna m.fl., 2014; Laidley, 2013; Strandbu & Krane, 2003). Begreppet ”ekohabitus” (Carfagna m.fl., 2014) betecknar ett kollektivt klassmärkt privilegium som handlar om att som resursstarkt kollektiv konsumera lokala och hantverksmässiga produkter. Denna privilegierade livsstilskonsumtion blir synonym med att konsumenten handlar etiskt och bryr sig om miljön. I en amerikansk intervjustudie fann sociologen Thomas Laidley (2013) att klimat- och miljöfrågor tenderade att uppfattas som i första hand en fråga för rika männskor. Begreppet ”symboliska staket” lanserades av de norska forskarna Åse Strandbu

och Olve Krange (2003) för att förklara varför det framförallt är medelklassens ungdomar som lockats att engagera sig i miljörörelser. Kulturell identitet var en av de faktorer som Strandbu och Krange kunde koppla samman med det mentala staket som hindrade många – men långt ifrån alla – arbetarklassungdomar att ansluta sig till olika norska miljörörelser. Bland huvudkaraktärerna i Barnens biblioteks urval av litteratur med miljö- och klimattema är det framför allt Wilma som uppvisar tillgången till ett ekohabitus med tillhörande konsumtionsmönster av att handla ekologiskt och lokalt. Det symboliska staket som Strandbu och Krange identifierade bland norska arbetarklassungdomar skyntas dock i flera böcker. Wilma, Athena, Jenny och barnen som tilltalas i *Fakta om klimatförändringar* bär tydliga drag av medelklass som kulturell identitet. Den här kulturella identiteten blir inte minst tydlig när barnens föräldrar presenteras. Barnens egna kulturella kapital, för att tala med Bourdieus klassterminologi, är också tydligt genom de symboler, attribut, associationer och beteenden som barnen använder sig av och tillskrivs.

Arkitekten Karin Bradley (2009) har i ett annat sammanhang analyserat den svenska urbana medelklassens föreställningar om att leva miljömedvetet och hon kunde konstatera att självbilden hos den här gruppen handlade om att de genom sin livsstil var oerhört miljömedvetna med livsval präglade av konsumtion, källsortering och en nära relation till naturen. Givet de många sätt som miljöfrågorna sammankopplas med medelklassens värderingar och livsstil är det föga förvånande att författare till barn- och ungdomsböcker använder sig av de föreställningsvärldar som finns tillgängliga och som männskor behöver för att olika fenomen ska hänga ihop och bli begripliga. Samtidigt är det viktigt att påpeka att klimatförändringarna långt ifrån är en fråga som enkom drabbar medelklassen. Globalt sett är det fattigare länder och den globala arbetarklassen som drabbas hårdast av effekterna av den antropocena epoken.

Slutsatser

De böcker som analyserats ovan är särskilt utvalda av Barnens bibliotek för att de ska kunna fungera som inspiration för barn som vill ta hand om vår jord: en jord som är starkt påverkad av mänskans

framfart under en relativt kort tidsperiod. Böckerna som Barnens bibliotek har valt ut och lyft fram är intressanta att analysera utifrån utgångspunkten att litterära representationer av barn och barndomar har betydelse för våra kollektiva kulturella föreställningar om hur barndomar bör gestalta sig i en antropocen epok.

Jag har genom analyserna identifierat fyra olika subjektspositioner i böckerna: den gröna konsumenten Wilma, den politiska medborgaren Athena, industrisabotören Timmy och övermänniskan Jenny. Berättelserna om Wilma och Athena förhåller sig, i min tolkning, till den dubbla verkligheten av att klimat- och miljöfrågorna både är akuta och svåra att hantera på ett seriöst och genomgripande sätt i människors vardag. Berättelserna om Timmy och Jenny förhåller sig inte på samma sätt till den här dubbla verkligheten, i stället finns lösningar på klimatkrisen inom räckhåll för barnen. För Timmys del handlar det om att på ett effektivt sätt krossa kapitalismens materiella bas i form av fabriken och fabriksägaren som möjliggjort oljeutvinningen. För Jennys del rör sig handlingsutrymmet om att hon tillhör en exceptionell art av troll som till skillnad från människan har många av de förmågor som gör att de både kan lösa och överleva klimatkrisen. Trots att jag identifierat dessa subjektspositioner som mycket olika varandra finns det överlappningar, inte minst i hur dessa olika subjektspositioner skapar ansvarsfulla idealbarn.

Genom att studera de barn och barndomar som framträder inom utvald litteratur för barn i åldrarna 6–12 år med miljö- och klimattema kan de idéer om barndom som framkom i de tidigare kapitlen om politisk klimataktivism och utbildningsforskning om antropocen riktad mot yngre barn kompletteras. Till föreställningarna om de ideala barndomarna i antropocen som *oskyldiga* (såsom de framställs i Greta Thunbergs tal) och *speciella* (såsom de framställs i utbildningsforskningen om antropocen riktad mot yngre barn) kan vi nu även lägga till en idé om de ideala barndomarna som *ansvarsfulla*.

Kapitel 5. Slutsatser och frånvaron av facit: Idéer om önskvärda barndomar under människans epok och barns liv och tillvaro som startpunkt

Ibland framträder livets villkor extra tydligt för oss. En plötslig kris kan få oss att se på livet med nyktra ögon och klarare blick. Att vi kan vara döda imorgon drabbar oss som en insikt. Det är livets villkor. Beskedet om ett plötsligt dödsfall, en allvarlig sjukdomsdiagnos eller ett hem som tagits av eldens lågor kan sätta oss i kontakt med existensens bräcklighet. Ingenting varar för evigt, varken jag som individ eller vi människor som art. Att ständigt leva med denna insikt färskt i minnet är dock svårt. De flesta av oss tar oss ur den här typen av akuta kristillstånd för att på nytt kunna skapa en fungerande och meningsfull vardag där livet går sin gilla gång. Att föda och uppfostra barn sätter många vuxna i förbindelse med en framtid som vi inte själva kommer att uppleva. Vi, dagens vuxna, lever i bildlig mening vidare i framtiden genom våra barn och barnbarn – eller?

Tillståndet av akut kris och vad den innebär för människan som art skalas upp i den antropocena epoken. Det rör sig inte längre om den enskilda individens sorg och smärta inför insikten om existensens bräcklighet, krisen innehåller – åtminstone på lång sikt – hela mänskligheten. Samtidigt är klimatförändringarna, en av de mest påtagliga antropocena processerna, mer akuta i vissa delar av världen och drabbar oftast fattigare länder med betydligt större kraft. Det är alltså inte en kris som är jämlikt fördelad

Hur du kan referera till det här kapitlet:

Sjögren, H. 2023. *Barndomar i antropocen: Idéer om goda barndomar under människans epok*, s. 75–84. Stockholm: Stockholm University Press.
DOI: <https://doi.org/10.16993/bcf.e>. Licens: CC BY-NC.

över världens länder och befolkningar. Men trots att tillståndet globalt är akut fortsätter människor att leva sina vardagsliv. Nya generationer av barn föds, uppfostras, går i skolan och växer upp i en antropocen värld där livsbetingelserna ser radikalt annorlunda ut än för bara några decennier sedan. Hur hanterar vuxenvärlden detta?

I den här boken ges några svar på den frågan genom de nedslag som gjorts i politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema som berör just relationen mellan perioden barndom och epoken antropocen. I stället för att, som ofta är brukligt inom det barndomssociologiska fältet, låta barnet tala har jag valt att fokusera på hur vuxnas blickar projicierar och producerar önskvärda barndomar i denna antropocena epok. Med utgångspunkt i att antropocen kan anses vara ett brott i historien som definierar människan och hens plats på jorden har jag hävdat att kartorna som representerar relationen mellan barndomar och natur möjligen håller på att ritas om eftersom terrängen i grunden är förändrad. Nya kartor kan skapa nya representationer och betydelser av barndomar, vilket också påverkar föreställningar om hur barn bör vara och hur barnuppfosten ska gå till. Genom att studera de barndomar som framträder i antropocen inom de tre arenor som boken haft fokus på bidrar den här boken med kunskap kring hur idéer om önskvärda barndomar konstrueras i denna nya epok. Boken är ett bidrag till forskning om relationen mellan barndomar och natur. Jag bidrar med kunskap till fältet dels genom att fokusera på antropocen som fenomen, dels genom mina närläsningar och analyser av materialet från de tre arenor som studeras. Jag har identifierat *oskyldiga* barndomar (såsom de framställs i Greta Thunbergs tal), *speciella* barndomar (såsom de framställs i utbildningsforskningen om antropocen riktad mot yngre barn) och *ansvarsfulla* barndomar (såsom i litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema) som centrala idéer om barndomar i antropocen.

I detta sista kapitel återkommer jag till studiens kritiska utgångspunkter och diskuterar vilken typ av slutsatser jag bidrar med genom studien, jag sammanfattar studiens slutsatser och resonerar kring vad de betyder – och skulle kunna betyda – i relation till den antropocena samtiden.

Kritikens funktion och betydelse i relation till barndomar och antropocen

Jag har i denna bok anlagt ett kritiskt och i någon mån ”glädjedödande” (Ahmed, 2010) perspektiv på de analyser som presenterats. Vid en första anblick kanske ett sådant perspektiv kan tyckas apart i ett forskningssammanhang som intresserar sig för hur barn kan leva sina liv i en antropocen tillvaro. Det hävdas ofta att barn inte får förlora hoppet inför framtiden (Ojala, 2012). Utgångspunkten för tillvaron, hävdar många med insikt i frågan, bör vara känslan av hopp och optimistisk framtidstro. Organisationen Våra barns klimat, som samlar föräldrar till nya generationer barn utifrån syftet att skapa opinion för en politik med klimatmålen i fokus, skriver i en guide som organisationen tagit fram om hur vuxna bör prata med barn om klimatfrågorna: ”När du berättar om klimatkrisen [för barn] måste du också inge hopp” (Våra barns klimat, 2021, s. 3). Här verkar det handla om att ha positiva förväntningar på framtiden (för en kritisk diskussion om detta se Ideland, 2018). Hos den som ständigt har kravet på sig att känna känslor av hopp och lycka finns det dock en risk att det inte skapas några incitament för förändring. Det är av den anledningen som den feministiska teoretikern Sara Ahmed (2010) talar om glädjedödaren som en potentiell politisk position från vilken den rådande ordningen kan granskas. I bokens inledning hävdade jag att det finns en tendens inom de olika områden som jag analyserat i relation till antropocen – politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema – att relativt snabbt ta steget från problem till lösningar. Utifrån ett sådant konstaterande har boken prövat ingången att vi åtminstone tankemässigt kan behöva få dröja oss kvar i en pessimistisk syn på tillvaron (se även van der Lugt, 2021). Mina kritiska och granskande perspektiv på denna ödesfråga kan säkert te sig provocerande för några. Det är dock min övertygelse att den kritiska forskningen och det kritiska tänkandet har en viktig roll att spela för att blottlägga, ta isär och ibland ifrågasätta de ofta förgivettagna antaganden som majoritetssamhället och den rådande ordningen antar vara gott. Här ansluter jag mig till en akademisk tradition där kritikens funktion beskrivs som ”misstänksamhetens hermeneutik” (Ricœur, 2019).

Vidare har även den franske teoretikern Michel Foucault (1981, s. 154–155) skrivit följande om kritikens viktiga funktion:

critique is not a matter of saying that things are not right as they are. It is a matter of pointing out on what kinds of assumptions, what kinds of familiar, unchallenged, unconsidered modes of thought the practices that we accept rest.... Criticism is a matter of flushing out that thought and trying to change it: to show that things are not as self-evident as one believed, to see that what is accepted as self-evident will no longer be accepted as such. Practicing criticism is a matter of making facile gestures difficult.

Att praktisera kritiskt tänkande handlar här om att ägna sig åt en tankeverksamhet som strävar efter att gå på djupet och som inte försöker servera de enkla svaren. Kritik i den här traditionen handlar om att metodiskt undersöka och värdadera premisserna hos ett fenomen: i detta fall olika framställningar av barndomar i antropocen. Här har jag velat ge utrymme åt och dröja kvar vid det som gör ont och är smärtsamt i samtidens konstruktioner av relationen mellan synen på barndomar och miljöförstöring i antropocen. Likt Sara Ahmed och Michel Foucault, och flera andra kritiker, delar jag övertygelsen om att politiska insikter, här med betydelse för vår antropocena tid, kan komma ur att vi försöker komma närmare och benämna samtidens tillstånd.

Jag har tagit mig an och praktiserat kritiskt tänkande i detta projekt utifrån ett förhållningssätt till läsning och tolkning som inneburit att jag arbetat med att bryta isär texter, bygga upp dem på nytt och få fatt i de strukturer och logiker som konstruerar dem och vårt sätt att tänka kring vad som är logiskt och gott när vi kollektivt formar förståelser av vad barndomar i antropocen är. Jag har i denna bok analyserat olika sammanhang där olika barndomar brutits isär och satts ihop i en kritisk anda. Kvar finns nu de tre föreställningarna om barndomar som detta analytiska angreppssätt låtit mig identifiera.

Tre ideala barndomar i den antropocena samtiden

I Kapitel 2 fokuserade jag på de världsbilder som framförs i klimataktivisten Greta Thunbergs tal. Jag konstaterade att barndomar

genom talen representeras som *oskyldiga*. Rättigheten till en ljus framtid kan, utifrån min tolkning av talens budskap, möjliggöras dels genom vuxnas beskydd, dels genom en förnyad tro på en mänsklighet som kan enas i kampen mot klimatförändringarna. Tvärtemot Nick Lees (2001) tes om att hela livet, även våra liv som vuxna, idag karaktäriseras av osäkerhet och instabilitet, präglas talen i min tolkning av idén om att vuxna kan rädda barn från klimatkatastrofen. I talet om barn som *oskyldiga* skapas en tydlig uppdelning mellan barn och vuxna som ontologiskt åtskillda kategorier. Denna tanke har idéhistoriska kopplingar till föreställningar om väsensskildhet mellan barn och vuxna, inte minst representerad i upplysningsfilosofen Jean-Jacques Rousseaus (2007) tänkande.

I *Kapitel 3* identifierade jag två idealtyper av barn som framkommer i utbildningsforskning riktad mot yngre barn: det intrasslade och det enastående barnet. Jag konstaterade, med utgångspunkt i mina tolkningar, att det fanns en romantisk syn på barn i forskningsartiklarna som jag benämner som föreställningen om den *speciella* barndomen. Här är det barnen som är kloka och som kan lära oss vuxna om hur vi bör relatera till naturen och vår omgivning. Även inom den internationella forskningen om yngre barn tycks det alltså göras en ontologisk åtskillnad mellan vuxna och barn. Barnen verkar här förstås som närmare naturen och därmed mindre förstörda än vuxna. Vuxna har enligt den här uppfattningen lärt sig att kategorisera och dela upp världen på skadliga sätt, medan barnen och deras rena och oförstörda relation till naturen verkar få utgöra en möjlig räddning för en fördömd vuxenvärld. Barndomar framstår inom forskningen som bärare av icke-antropocentriska förhållningssätt, det vill säga bärare av en relation till naturen som inte förutsätter människans särställning. Detta icke-antropocentriska förhållningssätt står i skarp kontrast till hur vuxenvärlden förhåller sig till naturen, enligt forskarna på fältet. Etnologen Malin Ideland (2018, s. 130) talar om att ”den vuxne blir den Andre, den oansvariga, onaturliga, kapitalistiska och oärliga” i relation till den dominérande synen på barn som kompetenta inom diskursen kring hållbar utveckling och utbildning. Det icke-antropocentriska barnet drivs inte alls av förnuft likt det kompetenta och hyperrationella barnet

som Ideland identifierar, men båda dessa idealbarn positionerar vuxna som den Andre utifrån två helt olika logiker.

I den antropocena epoken är ansvarsfrågan central och här vill jag åter påkalla en central spänning som den antropocena epoken blottlägger: Å ena sidan pekar antropocen på ett tydligt brott mot det som tidigare varit i och med att den mänskliga arten genom sin existens har lyckats omdefiniera jordklotets fysiska miljö. Detta gör att vår art måste anses exceptionell. Å andra sidan är de processer som nu sägs omskapa jordens yta troligen omöjliga att stoppa genom människors annorlunda agerande (även om många tror att dessa processer kan mildras). I det avseendet är människan i den antropocena epoken inte längre exceptionell, utan snarare en art bland andra. Att i detta komplexa tillstånd åberopa ett icke-antropocentriskt tänkande – det vill säga det som barnen tycks representera i den internationella forskningen – kan verka lockande. Om det stämmer att den historiska uppdelningen mellan natur och kultur möjliggjort ett instrumentellt överutnyttjande av naturen som en resurs för människans utveckling, är det sannerligen dags att tänka i andra banor. Problemet här är bara att det icke-antropocentriska tänkandet, i förhållande till den tid vi lever i, riskerar att bli ansvarslöst. Om människan inte kan – och därmed inte ska – ta ansvar för det tillstånd som vår art har försatt planeten i riskerar vi att hamna i en situation där ingen tar ansvar. Ett sådant tillstånd skulle antagligen innebära att en förödande *status quo* bibehålls i förhållande till klimat- och miljöfrågorna.

I *Kapitel 4* identifierade jag i litteratur för barn i åldern 6–12 år med miljö- och klimattema fyra olika barn som förhöll sig till den antropocena tillvaron på olika sätt: den gröna konsumenten Wilma, den politiska medborgaren Athena, industri sabotören Timmy och övermänniskan Jenny. Jag kunde också konstatera att skildringar av arbetarklassens barn saknas i böckerna, vilket kanske inte är förvånande utifrån vad tidigare studier kunnat konstatera om den kulturella kopplingen mellan medelklassen och miljöfrågorna (Bradley, 2009; Carfagna m.fl., 2014; Ideland, 2018; Laidley, 2013; Strandbu & Krange, 2003). Frånvaro av arbetarklassen kan ses som problematisk eftersom den antropocena epoken knappast är en angelägenhet enbart för medelklassens

barn. Barn världen över drabbas av det rådande planetära nödläget, men de som drabbas allra hårdast är barn som redan lever i fattigdom (Gibbons, 2014).

Av de fyra olika positioner som jag identifierat för barn i skönlitteraturen som analyserats bygger tre på en sammansmältning av barn och vuxna och en på uppdelningen av barn och vuxna. Konsumenten och den politiska medborgaren kan ses som ”lillgamla” barn som antar vuxenvärldens roller i sin strävan efter att hantera och leva i antropocen. Här smälter vuxenvärldens roller och positioner samman med barnens och alla – både barn och vuxna – kan vara ansvarsfulla konsumenter och aktiva medborgare i en representativ demokrati. Övermänniskan, trollet Jenny, har tillsammans med sina släktingar (både barn och vuxna) otroliga förmågor som kan hjälpa dem att klara av livet i antropocen. Här har den som inte är född som mänskliga goda möjligheter att klara av livets och planetens förändrade villkor. I det avseendet görs ingen ontologisk åtskillnad mellan barn och vuxna. Industrisabotören däremot, katten Timmy, står för något radikalt annorlunda. I rollen som barn har han och hans jämnåriga förmåga att förgöra de kapitalistiska grundstrukturerna, något som ingen vuxen har lyckats med eller ens tycks kapabel att föreställa sig (se M. Fisher, 2009). I analyserna av barn- och ungdomslitteraturen återfinns vad som kan tolkas som både icke-radikala positioner (barn som konsumenter och politiska medborgare) och radikala positioner (barn som industrisabotörer och övermänniskor) för barn i den antropocena epoken. Värt att notera här är att de radikala positionerna tillskrivs icke-människorna, det vill säga en katt och ett troll. De icke-radikala positionerna tillskrivs de mänskliga karaktärerna. Författaren Meg Rosoff (2019, s. 14 min översättning från engelskan) menar att djur som karaktärer i barn- och ungdomsböcker kan användas för att genom fiktionen uttrycka svåra och komplexa saker som ”inte riskfritt kan artikuleras i verkligheten”. Denna observation tycks stämma in på litteraturen som analyserats.

Sammanfattningsvis är de ideala barndomar som jag fått i och synliggjort genom analyserna oskyldiga, speciella och ansvarsfulla. Barndomssociologen Chris Jenks (2005, s. 65 min översättning från engelskan) framhåller att idealtyper av barndomar är

av betydelse eftersom de ”lever kvar och ger kraft åt de olika diskurser som vi har om barn”. Genom analyserna i den här boken återfinns olika slags relationer mellan barn och vuxna: barn och vuxna ses både som ontologiskt åtskilda och som sammansmälta. Det finns alltså ingen given riktning eller konsensus kring vad som är barns sanna natur i antropocen. Denna pluralism av förhållningssätt känns igen från en lång historia av debatter och diskussioner inom forskning och vetenskap kring vad barndom faktiskt är (Axelsson & Qvarsebo, 2017; Jenks, 2005). Diskussionerna kommer säkerligen att fortsätta.

Mot bakgrund av de utmaningar som den antropocena epoken sätter ljuset på går det att ifrågasätta om de här tre idéerna om barndom är konstruktiva för att skapa ett mentalt rum för reflektion kring vad det innebär att vara mänsklig i den tid vi lever i just nu. Idéer om de ideala barndomarna som oskyldiga, speciella och ansvarsfulla riskerar att sätta barndom på en piedestal som i själva verket kanske har ganska lite att göra med verkliga barns liv i antropocen. Det är genom forskningen redan konstaterat att barn generellt sett är mer sårbara för klimat- och miljöförändringar (Gibbons, 2014). Barn (de redan födda och de som kommer att födas) är också de som i högre grad ska leva med konsekvenserna av att vår planet nu gått in i antropocen. Kanske kan ett alternativ vara att i ännu större utsträckning än vad jag gjort i denna studie vända en kritisk blick mot vuxenvärlden och varför vuxenvärlden inte förmår omsätta en barnposition i miljö- och klimatpolitiken.

Barns liv och tillvaro som startpunkt

Tillbaka till Malmö och den dokumentära utställningen Antropocen, som visades på Teknikens och sjöfartens hus sommaren 2020: De dokumentära bilderna av de brinnande högarna med elfenben, skildringar av den planet som mitt barn och hans generation ärver samt den överhängande frågan om vad som är rätt att berätta för ett barn om den tid vi lever i. Den här boken ger inget tydligt svar på den frågan. Kanske hade du som läser detta väntat dig ett svar. Men det framstår för mig med allt större tydlighet att jag genom att svara riskerar att gå långt utanför vad jag som forskare faktiskt har kunskap att uttala mig om. Det

förefaller alltmer som att jag bara fått fatt i fler frågor och att akademisk kunskap inte kan ge svar på vad som är rätt. Vad som krävs, tycks det mig, är en bredare diskussion om vår kollektiva etiska kompass i vår antropocena epok. I en guide som organisationen Våra barns klimat tagit fram presenteras åtta tips och fem varningar apropå hur vuxna bör och inte bör prata med barn om klimatfrågorna, en av antropocens tydligaste effekter. Ett av råden handlar om att undvika ”att ge försäkringar om att allt kommer att ordna sig” (Våra barns klimat, 2021, s. 6). Inte heller här finns ett facit. Men frågor ställs och problem formuleras.

Barn- och ungdomsvetaren Elisabeth Kring (2020, s. 164) skriver i sin Hannah Arendt-inspirerade avhandling om antropocen att tänkande kan beskrivas som en politisk praktik, ”i bemärkelsen att det får politiska effekter vilka subjekt, objekt och problem som framträder och prioriteras när vi tänker”. I den här boken har tänkandet och frågorna fått en riktning med hjälp av en korsbefruktning av olika teorier och begrepp från grön humanvetenskap och barndomssociologi. Sammanförandet av de här fälten har genererat korsningar av teoretiska begrepp som varit till min hjälp för att utforska och skapa nya förståelser av världen och den situation vi befinner oss i. Teorier kan hjälpa oss att se vissa fenomen och företeelser med större tydlighet och skärpa, men eftersom världen är oändligt komplex bygger varje försök att fånga och beskriva verkligheten också på en mängd uteslutningar. Exkluderingarna som har gjorts i den här studien har gjort det möjligt för tre ideala barndomar i den antropocena epoken att framträda ur den oändligt komplexa tillvaron, men en framtid breddning av perspektiv på subjekt, objekt och problem i antropocen är önskvärt. Vad det innebär att vara barn och tillbringa sin barndom i antropocen kommer knappast att förlora sin aktualitet så länge vår art finns kvar på planeten.

I augusti 2021 släppte FN:s barnfond Unicef (2021) en rapport med titeln *The climate crisis is a child rights crisis*, där organisationen presenterar ett index över hur såbara världens barn är för olika typer av klimatrelaterade fenomen. I rapporten konstateras det att 1 miljard barn (ungefärligen hälften av världens 2,2 miljarder barn) idag lever med stora risker för att drabbas av klimatförändringarna, en tydlig effekt av vår antropocena epok. Rapporten

fastslår också att barn är mer sårbara än vuxna för att drabbas av klimatförändringarnas effekter. Exempelvis är dödligheten större hos barn som drabbats av malaria och denguefeber, två sjukdomar vars spridning ökar till följd av klimatförändringarna. Att vuxenvärlden i ett sådant läge skulle sätta sitt hopp till barn verkar befängt. Ansvaret för ojämlighetens realitet kan inte ligga på dem som är systematiskt underordnade. I statistiken som rapporten bygger på görs en ontologisk uppdelning mellan barn och vuxna som skulle kunna vara strategiskt och politiskt användbar för livet och politiken i antropocen. Effekterna av antropocen fördelas inte jämlikt mellan barn och vuxna. Vi sitter inte helt och hållt i samma båt, trots allt. Etnologen Malin Ideland (2018, s. 131) skriver i sin analys av hur diskurser om hållbar utveckling konstruerar önskvärda barn att:

[d]e politiska musklerna förtvinar då problemen förläggs till enskilda barn som trots avsaknaden av inkomst, rösträtt och etablerade kanaler för att göra sig hörda i samhället förväntas kunna förändra världen med förfuтика, enskilda handlingar och gott humör.

Utgångspunkten att barn, vars liv ju på generell nivå sträcker sig längre in i framtiden är vuxnas, är mer sårbara i antropocen bör öppna upp för att barns liv och tillvaro får utgöra startpunkten för beslutsfattande och politik för klimat och miljö. Hur det ska göras konkret behöver vi besvara tillsammans i en kollektiv och offentlig sfär.

Referenser

- Ahmed, S. (2010). *The promise of happiness*. Duke University Press.
- Alaimo, S. (2010). *Bodily natures: Science, environment, and the material self*. Indiana University Press.
- Anker, E. S., & Felski, R. (2017). *Critique and postcritique*. Duke University Press.
- Anshelm, J. (2012). *Kampen om klimatet: Miljöpolitiska strider i Sverige 2006–2009*. Pärspektiv.
- Anshelm, J., & Hansson, A. (2014). Battling Promethean dreams and Trojan horses: Revealing the critical discourses of geoengineering. *Energy Research & Social Science*, 2, 135–144. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.04.001>
- Archard, D. (2015). *Children: Rights and childhood* (Tredje upplagan). Routledge.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood: A social history of family life* (R. Baldick, övers. från franska till engelska). Vintage Books.
- Arora-Jonsson, S. (2011). Virtue and vulnerability: Discourses on women, gender and climate change. *Global Environmental Change*, 21(2), 744–751. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.01.005>
- Arreman, I. E., & Holm, A. (2011). Privatisation of public education? The emergence of independent upper secondary schools in Sweden. *Journal of Education Policy*, 26(2), 225–243. <https://doi.org/10.1080/02680939.2010.502701>
- Axelsson, T., & Qvarsebo, J. (2017). Barndomens historiska framväxt. I B. Riddersporre & S. Persson (Red.), *Utbildningsvetenskap för förskolan* (s. 43–63). Natur & Kultur.
- Barnens bibliotek. (2021). *Lästips tema Miljö & klimat*. Barnens bibliotek: Fem boktips för dig som tänker på miljön. <https://www.barnensbibliotek.se/boktips/lastipsiteman/miljoklimat>. Hämtad 2021-08-18.

- Bauman, Z. (1999). *In search of politics*. Polity.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity.
- Bauman, Z. (2017). *Retrotopia*. Polity.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (M. Ritter, övers. från tyska till engelska). Sage.
- Beck, U. (1995). *Ecological politics in an age of risk* (A. Weisz, övers. från tyska till engelska). Polity.
- Beck, U., Bonss, W., & Lau, C. (2003). The theory of reflexive modernization: Problematic, hypotheses and research programme. *Theory, Culture & Society*, 20(2), 1–33. <https://doi.org/10.1177/0263276403020002001>
- Benhabib, S., Butler, J., Cornell, D., Fraser, N., & Nicholson, L. (1995). *Feminist contentions: A philosophical exchange*. Routledge.
- Bergmann, Z., & Ossewaarde, R. (2020). Youth climate activists meet environmental governance: Ageist depictions of the FFF movement and Greta Thunberg in German newspaper coverage. *Journal of Multicultural Discourses*, 5(5), 1–24. <https://doi.org/10.1080/17447143.2020.1745211>
- Bird Rose, D., van Dooren, T., Chrusew, M., Cooke, S., Kearnes, M., & O’Gorman, E. (2012). Thinking through the environment, unsettling the humanities. *Environmental Humanities*, 1, 1–5. <https://doi.org/10.1215/22011919-3609940>
- Biswas, T. (2022). What takes ‘us’ so long? The philosophical poverty of childhood studies and education. *Childhood*, 29(3), 339–354. <https://doi.org/10.1177/09075682221111642>
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Routledge.
- Bradley, K. (2009). *Just environments: Politicising sustainable urban development* [Doktorsavhandling]. Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad, Kungliga Tekniska högskolan.
- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity.
- Buckingham, D. (2000). *After the death of childhood: Growing up in the age of electronic media*. Polity Press.

- Butler, J. (1999). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Carfagna, L. B., Dubois, E. A., Fitzmaurice, C., Ouimette, M. Y., Schor, J. B., Willis, M., & Laidley, T. (2014). An emerging eco-habitus: The reconfiguration of high cultural capital practices among ethical consumers. *Journal of Consumer Culture*, 14(2), 158–178. <https://doi.org/10.1177/1469540514526227>
- Chakrabarty, D. (2015). *The human condition in the Anthropocene. The Tanner lectures in human values*. Yale University. <https://tannerlectures.utah.edu/Chakrabarty%20manuscript.pdf>. Hämtad 2020-06-12.
- Corsaro, W. A. (2015). *The sociology of childhood* (Fjärde upplagan). Sage.
- Crutzen, P. J. (2006). The “Anthropocene”. I E. Ehlers & T. Krafft (Red.), *Earth System Science in the Anthropocene* (s. 13–18). Springer. https://doi.org/10.1007/3-540-26590-2_3
- Dahl, E. (2014). *Om miljöproblemen hänger på mig: Individer förhandlar sitt ansvar för miljön* [Doktorsavhandling]. Makadam.
- Dahlson, C. (2019). *Är det bara jag som bryr mig?* Idus förlag.
- de Moor, J., De Vydt, M., Uba, K., & Wahlström, M. (2021). New kids on the block: Taking stock of the recent cycle of climate activism. *Social Movement Studies*, 20(5), 619–625. <https://doi.org/10.1080/14742837.2020.1836617>
- Di Leo, J. R. (2019). What is critique without pessimism? Postcritique, neoliberalism, and the future of the humanities. *The Comparatist*, 43(1), 6–25. <https://doi.org/10.1353/com.2019.0001>
- Duhn, I., & Galvez, S. (2020). Doing curious research to cultivate tentacular becomings. *Environmental Education Research*, 26(5), 731–741. <https://doi.org/10.1080/13504622.2020.1748176>
- Eduards, M. (2002). *Förbjuden handling: Om kvinnors organisering och feministisk teori*. Liber ekonomi.
- Edwards, P. N. (2010). *Vast Machine: Computer models, climate data, and the politics of global warming*. The MIT Press.

- Ek, E. (2018). *Athena. Grattis världen! Jag är här nu!* Bonnier Carlsen.
- Fisher, D. R. (2019). The broader importance of #FridaysForFuture. *Nature Climate Change*, 9(6), Article 6. <https://doi.org/10.1038/s41558-019-0484-y>
- Fisher, M. (2009). *Capitalist realism: Is there no alternative?* O Books.
- Foucault, M. (1981). Practicing criticism. I M. Foucault & L. D. Kritzman (Red.), *Politics, philosophy, culture: Interviews and other writings, 1977–1984* (s. 152–158). Routledge.
- Förenta Nationerna (FN). (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/crc.aspx>. Hämtad 2021-06-17.
- Gibbons, E. D. (2014). Climate change, children's rights, and the pursuit of intergenerational climate justice. *Health and Human Rights*, 16(1), 19–31.
- Gonick, M., & Gannon, S. (2014). *Becoming girl: Collective biography and the production of girlhood*. Women's Press.
- Gottzén, L., Mellström, U., & Shefer, T. (2020). *Routledge international handbook of masculinity studies*. Routledge.
- Gyberg, P. (2009). Teknikens janusansikte. I J. Hallström & P. Gyberg (Red.), *Världens gång – Teknikens utveckling: Om samspelet mellan teknik, mänskliga och samhälle* (s. 177–187). Studentlitteratur.
- Halldén, G. (2007). *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*. Carlsson.
- Halldén, G. (2011). *Barndomens skogar: Om barn i natur och barns natur*. Carlsson.
- Halldén, G. (2019). Barndomens skogar – Om naturen som fostrare. I M. Wester & M. Öhrn (Red.), *Djur, natur och sopretur: Perspektiv på barnkulturen i antropocen* (s. 36–49). Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet.
- Hamilton, C. (2018). *Den trotsiga jorden: Människans öde i antropocen* (J. Nordqvist, övers. från engelska till svenska). Daidalos.
- Haraway, D. J. (1988). Situated knowledges: The science question in feminism and the privilege of partial perspective. *Feminist Studies*, 14(3), 575–599.

- Haraway, D. J. (2015). Anthropocene, Capitalocene, Plantationocene, Chthulucene: Making kin. *Environmental Humanities*, 6, 159–165.
- Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change*. Blackwell.
- Hedefalk, M., Almqvist, J., & Östman, L. (2015). Education for sustainable development in early childhood education: A review of the research literature. *Environmental Education Research*, 21(7), 975–990. <https://doi.org/10.1080/13504622.2014.971716>
- Hedrén, J. (2002). Naturen som hot mot det moderna – Några ideologikritiska reflektioner. I J. Hedrén (Red.), *Naturen som brytpunkt: Om miljöfrågans mystifieringar, konflikter och motsägelser* (s. 298–333). B. Östlings bokförl. Symposion.
- Held, D. (1997). *Demokratimodeller: Från klassisk demokrati till demokratisk autonomi* (Andra upplagan) (S. Jodebrandt, A. Persson, & T. Winqvist, övers. från engelska till svenska). Daidalos.
- Horn, E., & Berghaller, H. (2020). *The Anthropocene: Key issues for the humanities*. Routledge.
- Huckle, J., & Wals, A. E. J. (2015). The UN decade of education for sustainable development: Business as usual in the end. *Environmental Education Research*, 21(3), 491–505. <https://doi.org/10.1080/13504622.2015.1011084>
- Hulme, M. (2011). Reducing the future to climate: A story of climate determinism and reductionism. *Osiris*, 26(1), 245–266. <https://doi.org/10.1086/661274>
- Hultman, M. R. (2020). Män i klimatkrisen. *Socialmedicinsk tidskrift*, 97(2), 255–265.
- Ideland, M. (2018). *Den KRAV-märkta människan*. Mima.
- Jacobsson, D. (2021). Young vs old? Truancy or new radical politics? Journalistic discourses about social protests in relation to the climate crisis. *Critical Discourse Studies*, 18(4), 481–497. <https://doi.org/10.1080/17405904.2020.1752758>
- James, A., & Prout, A. (2015). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood*. Routledge.

- Jenks, C. (2005). *Childhood* (Andra upplagan). Routledge.
- Jiang, L. (2018). Reconceptualizing nature in the Anthropocene – Towards learning with place: A literature review. *Journal of Childhoods and Pedagogies*, 1(3), Article 3. <https://journals.sfu.ca/jcp/index.php/jcp/article/view/31>
- Kring, E. (2020). *Spaces of appearance: Intergenerational and interspecies relations in the Anthropocene* [Doktorsavhandling]. Barn- och ungdomsvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet.
- Kverndokk, K. (2019). *Barnet og ungdomsopprøret: Om Greta Thunbergs retorikk i anledning Fritt Ords pris 2019*. Salongen – nettidsskrift for filosofi og idéhistorie. <http://www.salogen.no/barnet-og-ungdomsopprøret/>. Hämtad 2020-08-27.
- Kverndokk, K. (2020). Talking about your generation: “Our children” as a trope in climate change discourse. *Ethnologia Europaea*, 50(1), 145–158. <https://doi.org/10.16995/ee.974>
- Labaree, D. F. (1997). Public goods, private goods: The American struggle over educational goals. *American Educational Research Journal*, 34(1), 39–81. <https://doi.org/10.3102/00028312034001039>
- Laclau, E., & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics* (Andra upplagan). Verso.
- Laidley, T. (2013). Climate, class and culture: Political issues as cultural signifiers in the US. *Sociological Review*, 61(1), 153–171.
- Larsson, B., Andersson, M., & Osbeck, C. (2010). Bringing environmentalism home: Children’s influence on family consumption in the Nordic countries and beyond. *Childhood*, 17(1), 129–147. <https://doi.org/10.1177/0907568209351554>
- Latour, B. (2018). *Down to earth: Politics in the new climatic regime* (C. Porter, övers. från franska till engelska). Polity Press.
- Lee, N. (2001). *Childhood and society: Growing up in an age of uncertainty*. Open University.
- Lee, N. (2013). *Childhood and biopolitics: Climate change, life processes, and human futures*. Palgrave Macmillan.
- Lindgren, T., & Sjöstrand Öhrfelt, M. (2019). Orphans of our common worlds. *Educational Theory*, 69(3), 283–303. <https://doi.org/10.1111/edth.12369>

- López-Calva, L. F., & Ortiz-Juarez, E. (2014). A vulnerability approach to the definition of the middle class. *The Journal of Economic Inequality*, 12(1), 23–47. <https://doi.org/10.1007/s10888-012-9240-5>
- Louv, Richard. (2005). *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. Algonquin Books of Chapel Hill.
- Lövbrand, E., Beck, S., Chilvers, J., Forsyth, T., Hedrén, J., Hulme, M., Lidskog, R., & Vasileiadou, E. (2015). Who speaks for the future of Earth? How critical social science can extend the conversation on the Anthropocene. *Global Environmental Change*, 32, 211–218. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.03.012>
- MacGregor, S. (2013). Only resist: Feminist ecological citizenship and the post-politics of climate change. *Hypatia*, 29(3), 617–633. <https://doi.org/10.1111/hypa.12065>
- Malm, A. (2016). *Fossil capital: The rise of steam-power and the roots of global warming*. Verso.
- Malm, A. (2019). Against hybridism: Why we need to distinguish between nature and society, now more than ever. *Historical Materialism*, 27(2), 156–187. <https://doi.org/10.1163/1569206X-00001610>
- Malm, A. (2021). *How to blow up a pipeline: Learning to fight in a world on fire*. Verso.
- Malm, A., & Hornborg, A. (2014). The geology of mankind? A critique of the Anthropocene narrative. *The Anthropocene Review*, 1(1), 62–69. <https://doi.org/10.1177/2053019613516291>
- Merewether, J. (2019). New materialisms and children's outdoor environments: Murmурative diffractions. *Children's Geographies*, 17(1), 105–117. <https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1471449>
- Moore, J. W. (2017). The Capitalocene, Part I: On the nature and origins of our ecological crisis. *The Journal of Peasant Studies*, 44(3), 594–630. <https://doi.org/10.1080/03066150.2016.1235036>
- Morris, H. E. (2021). Generational anxieties in United States climate journalism. I H. E. Morris & H. Bødker (Red.), *Climate Change and Journalism* (s. 68–84). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003090304-5>

- Murris, K., Reynolds, R.-A., & Peers, J. (2018). Reggio Emilia inspired philosophical teacher education in the Anthropocene: Posthuman child and the family (tree). *Journal of Childhood Studies*, 15–29. <https://doi.org/10.18357/jcs.v43i1.18262>
- Mycock, K. (2020). Forest schools: Moving towards an alternative pedagogical response to the Anthropocene? *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(3), 427–440. <https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1670446>
- Nayak, A. (2007). Critical whiteness studies. *Sociology Compass*, 1(2), 737–755. <https://doi.g/10.1111/j.1751-9020.2007.00045.x>
- Neimanis, A., Åberg, C., & Hedrén, J. (2015). Four problems, four directions for environmental humanities: Toward critical posthumanities for the Anthropocene. *Ethics & the Environment*, 20(1), 67–97. <https://doi.org/10.2979/ethicsenviro.20.1.67>
- Nordensvard, J., & Ketola, M. (2022). Populism as an act of storytelling: Analyzing the climate change narratives of Donald Trump and Greta Thunberg as populist truth-tellers. *Environmental Politics*, 31(5), 861–882. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1996818>
- Norgaard, K. M. (2011). *Living in denial: Climate change, emotions, and everyday life*. MIT Press.
- Nxumalo, F. (2017). Geotheorizing mountain-child relations within anthropogenic inheritances. *Children's Geographies*, 15(5), 558–569. <https://doi.org/10.1080/14733285.2017.1291909>
- Nxumalo, F. (2018). Stories for living on a damaged planet: Environmental education in a preschool classroom. *Journal of Early Childhood Research*, 16(2), 148–159. <https://doi.org/10.1177/1476718X17715499>
- Nxumalo, F., & Pacini-Ketchabaw, V. (2017). "Staying with the trouble" in child-insect-educator common worlds. *Environmental Education Research*, 23(10), 1414–1426. <https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1325447>
- Nxumalo, F., & ross, kihana miraya. (2019). Envisioning black space in environmental education for young children. *Race Ethnicity and Education*, 22(4), 502–524. <https://doi.org/10.1080/13613324.2019.1592837>

- Ojala, M. (2012). Hope and climate change: The importance of hope for environmental engagement among young people. *Environmental Education Research*, 18(5), 625–642. <https://doi.org/10.1080/13504622.2011.637157>
- Pacini-Ketchabaw, V., & Kummen, K. (2016). Shifting temporal frames in children's common worlds in the Anthropocene. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 17(4), 431–441. <https://doi.org/10.1177/1463949116677930>
- Randall, R. (2009). Loss and climate change: The cost of parallel narratives. *Ecopsychology*, 1(3), 118–129. <https://doi.org/10.1089/eco.2009.0034>
- Ricœur, P. (2019). *Freud and philosophy: An essay on interpretation* (D. Savage, övers. från franska till engelska). Yale University Press.
- Ritchie, J. (2015). Social, cultural, and ecological justice in the age the Anthropocene: A New Zealand early childhood care and education perspective. *Journal of Pedagogy*, 6(2), 41–56. <https://doi.org/10.1515/jped-2015-0012>
- Rooney, T. (2019). Weathering time: Walking with young children in a changing climate. *Children's Geographies*, 17(2), 177–189. <https://doi.org/10.1080/14733285.2018.1474172>
- Rosoff, M. (2019). The animal other. In M. Wester & M. Öhrn (Red.), *Djur, natur och sopretur: Perspektiv på barnkulturen i antropocen* (s. 11–21). Centrum för barnkulturforskning, Stockholms universitet.
- Rousseau, J.-J. (2007). *Emile* (B. Foxley, övers. från franska till engelska). Nu Vision Publications.
- Scranton, R. (2019). *Att lära sig dö i antropocen: Reflektioner över en civilisations slut* (C. Nilsson, övers. från engelska till svenska). Lil'Lit förlag.
- Sjögren, H. (2016). *Sustainability for whom? The politics of imagining environmental change in education* [Doktorsavhandling]. Institutionen för Tema (TEMA), Linköpings universitet.
- Sjögren, H. (2023). Identity formations in archived childhood memories of nature in Sweden. *Childhood*, 30(1), 40–54. <https://doi.org/10.1177/09075682221143890>

- Sjögren, H., & Hofverberg, H. (2022). Pedagogisk forskning i antropocen: *Pedagogisk forskning i Sverige*, 27(3), 4–11. <https://doi.org/10.15626/pfs27.03.01>
- Skolverket. (2019). *Läroplan för förskolan (Lpfö18)*. <https://www.skolverket.se/publikationsserier/styrdokument/2019/curriculum-for-the-preschool-lpfo-18?id=4049>. Hämtad 2009-04-30.
- Sobel, D. (1990). A place in the world: Adults' memories of childhood's special places. *Children's Environments Quarterly*, 7(4), 5–12.
- Somerville, M., & Powell, S. J. (2019). Thinking posthuman with mud: And children of the Anthropocene. *Educational Philosophy and Theory*, 51(8), 829–840. <https://doi.org/10.1080/00131857.2018.1516138>
- Somerville, M., & Williams, C. (2015). Sustainability education in early childhood: An updated review of research in the field. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 16(2), 102–117. <https://doi.org/10.1177/1463949115585658>
- Steffen, W., Crutzen, P. J., & McNeill, J. R. (2007). The Anthropocene: Are humans now overwhelming the great forces of nature. *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, 36(8), 614–621. [https://doi.org/10.1579/0044-7447\(2007\)36\[614:TAAHNO\]2.0.CO;2](https://doi.org/10.1579/0044-7447(2007)36[614:TAAHNO]2.0.CO;2)
- Straarup Søndergaard, P. (2019). *Fakta om klimatförändringar* (T. Dömstedt, övers. från danska till svenska). Nypon förlag.
- Strandbu, Å., & Krane, O. (2003). Youth and the environmental movement – Symbolic inclusions and exclusions. *The Sociological Review*, 51(2), 177–198. <https://doi.org/10.1111/1467-954X.00414>
- Sundhall, J. (2017). A political space for children? The age order and children's right to participation. *Social Inclusion*, 5(3), 164–171. <https://doi.org/10.17645/si.v5i3.969>
- Swyngedouw, E. (2010). Apocalypse forever? Post-political populism and the spectre of climate change. *Theory, Culture & Society*, 27(2–3), 213–232. <https://doi.org/10.1177/0263276409358728>

- Swyngedouw, E. (2014). Anthropocentric politicization: From the politics of the environment to politicizing environments. In K. Bradley & J. Hedrén (Eds.), *Green utopianism: Perspectives, politics and micro-practices* (s. 23–37). Routledge.
- Söderlund, M. (2018). *Hotet*. Rabén & Sjögren.
- Sörlin, S. (2017). *Antropocen: En essä om människans tidsålder*. Weyler förlag.
- Tamm, H. (2018). *Ninja Timmy och staden av is*. Bonnier Carlsen.
- Taylor, A. (2011). Reconceptualizing the ‘nature’ of childhood. *Childhood*, 18(4), 420–433. <https://doi.org/10.1177/0907568211404951>
- Taylor, A. (2013). *Reconfiguring the natures of childhood*. Routledge.
- Taylor, A. (2017). Beyond stewardship: Common world pedagogies for the Anthropocene. *Environmental Education Research*, 23(10), 1448–1461. <https://doi.org/10.1080/13504622.2017.1325452>
- Taylor, A. (2020). Countering the conceits of the Anthropos: Scaling down and researching with minor players. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(3), 340–358. <https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1583822>
- Taylor, A., & Pacini-Ketchabaw, V. (2015). Learning with children, ants, and worms in the Anthropocene: Towards a common world pedagogy of multispecies vulnerability. *Pedagogy, Culture & Society*, 23(4), 507–529. <https://doi.org/10.1080/14681366.2015.1039050>
- Tenngart, P. (2012). Barnlitteraturens kognitiva värden. In P. Tenngart & S. Kärrholm (Eds.), *Barnlitteraturens värden och värderingar* (s. 23–38). Studentlitteratur.
- Thunberg, G. (2019). *No one is too small to make a difference*. Penguin Books.
- Unicef. (2021). *The climate crisis is a child rights crisis: Introducing the children’s climate risk index*. United Nations Children’s Fund (UNICEF).

- Uprichard, E. (2008). Children as 'being and becomings': Children, childhood and temporality. *Children & Society*, 22(4), 303–313. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2007.00110.x>
- van der Lugt, M. (2021). *Dark matters: Pessimism and the problem of suffering*. Princeton University Press.
- Våra barns klimat. (2021). *Prata med barn om klimatet – stöd till föräldrar och andra vuxna*. https://varabarnsklimat.se/wp-content/uploads/2021/03/Prata-med-barn-om-klimatet-stod-till-foraldrar-och-andra-vuxna_2021-03-10.pdf?utm_source=hemsida&utm_medium=PDF&utm_id=INT0001. Hämtad 2023-04-06.
- Wall, J. (2021). *Give children the vote: On democratizing democracy*. Bloomsbury Publishing.
- Wals, A. E. J. (2017). Sustainability by default: Co-creating care and relationality through early childhood education. *International Journal of Early Childhood*, 49(2), 155–164. <https://doi.org/10.1007/s13158-017-0193-5>
- Waters, C. N., Zalasiewicz, J., Summerhayes, C., Barnosky, A. D., Poirier, C., Galuszka, A., Cearreta, A., Edgeworth, M., Ellis, E. C., Ellis, M., Jeandel, C., Leinfelder, R., McNeill, J. R., Richter, D. deB., Steffen, W., Syvitski, J., Vidas, D., Wagreich, M., Williams, M., & Wolfe, A. P. (2016). The Anthropocene is functionally and stratigraphically distinct from the Holocene. *Science*, 351(6269), aad2622. <https://doi.org/10.1126/science.aad2622>
- Weldemariam, K. (2020). 'Becoming-with bees': Generating affect and response-abilities with the dying bees in early childhood education. *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 41(3), 391–406. <https://doi.org/10.1080/01596306.2019.1607402>
- Wiborg, S. (2015). Privatizing education: Free school policy in Sweden and England. *Comparative Education Review*, 59(3), 473–497. <https://doi.org/10.1086/681928>
- Wolff, L.-A., H. Skarstein, T., & Skarstein, F. (2020). The mission of early childhood education in the Anthropocene. *Education Sciences*, 10(2), 27. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1245589>
- Wollaston, S. (2020). Climate nightmares: How to reassure a child who is anxious about the planet. *The Guardian*. <http://www.theguardian.com/environment/shortcuts/2020/mar/03/climate>

- nightmares-how-to-reassure-a-child-who-is-anxious-about-the-planet. Hämtad 2021-03-09.
- Zamojski, P., Vlieghe, J., & Hodgson, N. (Red.). (2018). *Manifesto for a post-critical pedagogy*. Bergahn Books.
- Zelizer, V. A. R. (1994). *Pricing the priceless child: The changing social value of children*. Princeton University Press.
- Åsberg, C., Hultman, M., & Lee, F. (2012). *Posthumanistiska nyckeltexter*. Studentlitteratur.

Barn lever med större risker än vuxna att drabbas av klimatförändringar och andra miljörelaterade fenomen. Exempelvis är dödligheten större hos barn som drabbats av malaria och denguefeber, två sjukdomar vars spridning ökar till följd av klimatförändringarna. I denna bok analyseras olika idéer om vad som utgör den goda barndomen under den tidsperiodsomföreslagitsfånamnetantropocen:människansepok. Med utgångspunkt i en kritisk tradition och utifrån ett fokus på hur vuxenvärldens kaparönskvärdabarn domarställerförfattaren frågan om vilka ideala barndomar som framträder och vilka barn som ges plats i antropocen. Genom kritiska analyser identifieras och problematiseras idéer om barndomar i antropocen som oskyldiga, speciella och ansvarsfulla.

I boken studeras vad som utspelar sig i skärningspunkten mellan idéer om barndomar och tillståndet antropocen i nom tre olika arenor: politisk klimataktivism, utbildningsforskning riktad mot yngre barn samt litteratur för barn i åldrarna 6–12 år med miljö- och klimattema. Författaren argumenterar för vikten av vuxenvärldens roll och ansvar i den antropocena epoken och att barns liv och tillvaro bör få utgöra startpunkten för beslutsfattande och politik för klimat och miljö.

Boken vänder sig till forskare inom fälten barndomssociologi, grön humanvetenskap och pedagogik, samt till studenter i pedagogik, miljövetenskap och barn- och ungdomsvetenskap.

ISBN 978-91-7635-214-4

9 789176 352144

STOCKHOLM
UNIVERSITY PRESS